

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ORGENERAL MUSTAFA MUĞLALI'NIN ASKERİ
KİŞİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Barış Ertem

İstanbul-2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ORGENERAL MUSTAFA MUĞLALI'NIN ASKERİ
KİŞİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Barış Ertem

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Ali Satan

İstanbul-2006

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Barış Ertem'in "Orgenal Mustafa Muğlalı'nın Askeri Kişiliği" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Ali Satan
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Süleyman Beyoğlu
Üniversitesi Marmara

Üye : Yrd.Doç.Dr.Bülent Bakar
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...12.../...07.../ 2006 tarih ve ...11-b... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	VI

BÖLÜM 1

MİLLİ MÜCADELE SIRASINDA İSTANBUL'DAKİ HİZMETLERİ

1.1. Karakol Cemiyeti'ndeki Hizmetleri.....	1
1.2. Zâbitan Grubu'nu Kuruşu ve Zâbitan Grubu'ndaki Hizmetleri.....	4
1.3. Yavuz Grubu'nu Kuruşu ve Yavuz Grubu'ndaki Hizmetleri.....	7

BÖLÜM 2

MİLLİ MÜCADELE SONRASI

2. 1. Koçuşağı Aşireti Tedip Harekâtı.....	11
2. 2. Bicar Tenkil Harekâtı.....	17
2. 3. Menemen Olayı ve Divan-ı Harp Mahkemesi Reisliği.....	24.

BÖLÜM 3

VAN – ÖZALP (33 KURŞUN) OLAYI, YARGILANMASI ve VEFATI

3. 1. Van – Özalp Olayı.....	54
3. 2. Belgeler ve Tanıklıklara Göre Olayın Meydana Gelişi.....	57
3. 3. Olayın T.B.M.M.' ne İntikal Edişi, Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nde Yargılanışı, Mahkeme Sonucu ve Vefatı.....	75
3. 4. Muğlalı'nın Vefatından Sonra Olayın Tekrar Meclis'e Gelişi.....	84
3. 5. Muğlalı'nın İade-i İtibarı ve Günümüzde Basında Muğlalı Hakkındaki	

Bazı Yorumlar.....	86
SONUÇ.....	90
EKLER.....	93
BİBLİYOGRAFYA.....	147

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yapılmasının amacı, konu olarak seçilen Mustafa Muğlalı'nın yaşam çizgilerinin belirtilmesi, hayatındaki önemli noktaların açıklanmaya çalışılması ve içinde bulunduğu bu olayların gelişiminde nasıl bir rol oynadığının belirlenmeye çalışılmasıdır.

Orgeneral Muğlalı'nın hayatı, bu derece yüksek rütbedeki bir Silâhlı Kuvvetler mensubuna ya da bir Milli Mücadele kahramanına pek benzemeyen bir şekilde sonlanmıştır. 40 yılı aşkın ve başarılı, terfilerine bakıldığında da kariyeri sürekli yükselmiş olan bir orgeneralin, nasıl böyle üzücü bir sona gittiği de, O'nu bu sona götüren kendi iradesi ve kontrolü dışındaki gelişmelerle birlikte çalışmada verilmeye çalışılmıştır.

Milli Mücadele'de hizmet vermiş, tarihimizde önemli bir yere sahip olan Menemen Olayı'nda, inkılâp kanunlarını korumak ve Cumhuriyet'i tehdit etmekte olan kişileri cezalandırmak için özellikle Divan-ı Harp reisliğine seçilmiş, bu seçimden anlaşılabilceği kadarıyla Atatürk' ün de güvenini ve onayını kazanmış, 1943 gibi, 2. Dünya Savaşı'nın en şiddetli olduğu dönemlerden birisinde, son derece hassas ve önemli bir bölge olan Sovyetler Birliği kontrolündeki İran sınırına düzeni sağlaması amacıyla 3.Ordu Komutanı olarak gönderilmiş ve İnönü'nün de büyük övgülerini kazanmış, 46 yıllık başarılı bir askerî hizmetten sonra emekli olmuş bu 4 yıldızlı general, emekliliğinden 4 yıl sonra, cinayet suçundan gözaltında ve hastahanedeki hasta olarak ölüme götüren süreç nedir? Bu süreçte Muğlalı'nın suçu var mıdır? Yoksa Muğlalı, artık Dünya'da ve Türkiye'de 2.Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dengelerin ve siyâsî şartların kurbanı mı olmuştur? Bu çalışma, aslında Muğlalı'nın yaşam çizgilerini incelerken bu sorulara cevap bulmaya da çalışmıştır.

Bu noktada, çalışmanın değerlendirilmesi açısından, çalışma sırasında karşılaşılan bazı sorunlara da kısaca değinmek faydalı olacaktır.

İlk olarak; Mustafa Muğlalı, arkasında bir hatırat, günlük ya da benzeri bir belge bırakmamıştır. Bu yüzden, Muğlalı'nın psikolojik durumunu, kişiliğini ve

icraatlerindeki düşüncesini birinci elden, kendi ifadeleriyle ele almak mümkün olmamıştır.

İkincisi; Muğlalı, genellikle yaşamını etkileyen olayların gerisinde, ikinci planında kalmıştır. Bu yüzden, Muğlalı'nın yaşam çizgileri, hayatındaki bu önemli olaylar üzerinden izlenilmek zorunda kalınmıştır. Muğlalı'nın ismi karşımıza, bazen 1931 yılının gazetelerinin baş sayfalarında, bazen de yüzlerce sayfalık Meclis tutanaklarının arasında küçük bir yerde çıkmıştır. Bunun sebebi, yukarıda da belirtildiği gibi Muğlalı'nın, yaşamını etkileyen, Muğlalı'nın da gelişimini etkilediği önemli olayların gerisinde kalmasıdır. Öyle ki ülkeye 46 yıl hizmet vermiş bir orgeneralin ölüm haberi bile dönemin basınına yansımamıştır.

Üçüncü olarak; doğrudan Muğlalı'nın yaşamını konu alan bir çalışma yoktur. Bu yüzden, çalışma yapılırken, çalışmaya rehberlik edebilecek bir kaynak da bulunamamıştır.

Dördüncü ve son olarak da; Muğlalı'nın yaşamının en önemli kısmı olan 1943'deki Van – Özalp Olayı'nın yargısı 1949 – 1951 yılları arasında Genelkurmay Yüksek Askerî Mahkemesi'nde yapılmıştır. Ancak bu mahkemenin kayıtları incelemeye kapalıdır. Bu yüzden, mahkemenin gelişimi sadece Meclis Tutanakları'ndan incelenebilmiştir. Bu tutanakların tarafsızlığı da tartışmalı olduğundan, bu durum çalışmanın başka bir zorluğu olarak karşımıza çıkmıştır. Devlet Arşivleri'nin internet sitesindeki yüzbinlerce belge arasından yapılan aramada 46 yıl hizmet veren ordu komutanı seviyesindeki Muğlalı'yla ilgili sadece 2 sonuç çıkması da, hakkında belge toplanabilmesi konusundaki zorluğun başka bir göstergesidir. Zaten bu iki sonuçtan birisi 3.Ordu Komutanlığı'na, diğeri de Yüksek Askerî Şûra üyeliğine atanmasıyla ilgili kısa yazılardır. Bu sebeple, Muğlalı'nın yaşamı incelenirken, bazı dönemlerdeki boşluklar doldurulamamıştır. Ancak, yaşamının çalışmada verilen bölümleri özellikle de Van – Özalp olayı, Muğlalı'nın kaderi hakkında bilgi vermeye yeterli olabilecektir.

ÖZET

Bu çalışmanın konusu olan Orgeneral Mustafa Muğlalı, 1882 yılında Muğla'da doğmuştur. 1900 yılında başladığı askerî hizmetinde, 3. Ordu Komutanlığı'na kadar yükselmiştir. 1947 yılında emekli olan Muğlalı, 1950 yılında, Van'ın Özalp ilçesinde 33 kişiyi yargısız olarak kurşuna dizdirerek öldürtmek suçundan çıkarıldığı Genelkurmay Askerî Mahkemesi tarafında önce idama, sonra da 20 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Bu kararı temyiz edilen ve bozulan Muğlalı, yargılamanın tekrar başlaması mümkün olmadan, Aralık 1951'de yatmakta bulunduğu askerî hastahane de, 69 yaşında vefat etmiştir.

Çalışmada, yukarıda kısaca sözü edilen Muğlalı'nın 69 yıllık yaşamındaki olaylar incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle Muğlalı'nın Milli Mücadele'deki hizmetleri üzerinde durulmuş, sonra katılıp yönettiği tedip ve tenkil harekâtları incelenmiş, 1931 yılındaki Menemen'de kurulan Divan-ı Harp Mahkemesi'ndeki reislik görevi hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da, Muğlalı'nın yaşamındaki en önemli dönem sayılabilecek, Van'da 33 kişinin ölmesi olayı ve bundan sonraki gelişim incelenmiştir. Bu kısımda olayın meydana gelişini tanımlayan ifadeleri de yer verilerek incelenmiş, Muğlalı'nın olaydaki durumu belirtilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

ABSTARCT

General Mustafa Muğlalı, was born in Muğla, Turkey on 1882. After his military education, he started his military service as a lieutenant in Turkish Armed Forces (T.S.K.) on 1901. He has promoted to General and he retired on 1947. After 2 years, on 1949 he has arrested as suspect of murder. He died in hospital on 1951. He was 69 years old when he died. He served to Turkish Armed Forces for 46 years. His crime never proved and his trial didn't completed when he died.

KISALTMALAR

A.	Alay
Alb.	Albay
B.	Bey
Bnb.	Binbaşı
C.H.F.	Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P.	Cumhuriyet Halk Partisi
D.P.	Demokrat Parti
Ef.	Efendi
K.	Komutanlık
Korg.	Korgeneral
Mf.	Müfettiş
Mk.Tf.	Makineli Tüfek
Org.	Orgeneral
S.C.F.	Serbest Cumhuriyet Fırkası
T.B.M.M.Z.C.	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
Tb.	Tabur
Tf.	Tüfek
Tğm.	Teğmen
Tk.	Takım
Tuğg.	Tuğgeneral
Tümg.	Tümgeneral
Üstğm.	Üsteğmen
Yzb.	Yüzbaşı

GİRİŞ

Geçmişimizde, Cumhuriyet'in kurulmasında, iç düzenin sağlanmasında, inkılâpların kabul edilmesi ve korunmasında, ülkenin bağımsızlığının korunmasında, ülke savunmasında ve rejimin temellerinin bu temellere zarar vermek isteyenlere karşı korunmasında, kısacası Cumhuriyet'in bugüne gelmesinde emeği ve hizmetleri olan tanıdığımız birçok isim vardır. Bunların bazılarını çok iyi bilir, bazılarını da sadece bu çok iyi bildiğimiz kişilerin çevrelerinde olan, onlara yardım eden kişiler olarak ikinci planda tanırız. Bu sebeple tarihimizde, henüz çok iyi tanımadığımız, sözünü ettiğimiz olayların ve kişilerin gerisinde kalmış, ön plana çıkamamış ya da çıkmak istememiş ama yaşadığımız ortama gelmesinde katkısı bulunan birçok isim vardır.

İşte, bu çalışmanın konusu olan Mustafa Muğlalı da bu isimlerden birisidir. Tek başına, birçok kişi için çok fazla şey ifade etmeyen bu isim, aslında tarihimizde birçok kişinin iyi bildiği ya da bilgi sahibi olduğu bazı olayların içinde etkin rol oynamıştır. Bu olayların gelişiminde ve sonuçlanmasında etkili olmuştur. Bu sebeple, daha önce doğrudan kendisiyle ilgili dikkat çekici bir çalışma yapılmamış olan Mustafa Muğlalı, bu çalışmada konu olarak ele alınmaya, incelenmeye çalışılmıştır. Muğlalı'nın yaşamının, özellikle de yaşamının önemli kısımlarının ele alındığı bir çalışma, doğal olarak aynı zamanda Muğlalı'nın içinde bulunduğu dönemin şartları, gerekleri ve bunlara bağlı olarak gelişimleri ve sonuçları ve özellikle 1950'den sonra Türkiye'de bu şartların nasıl değiştiğini de gösterecektir. Çünkü Muğlalı, bu değişimlerin çok keskin şekilde yaşandığı bir dönemden geçmiş, siyâsî çıkarların ve oyunların nasıl sonuçlara sebep olabileceğini de kendi sonucuyla göstermiştir. Bu özelliğiyle de Muğlalı, bir kez daha önem kazanmaktadır.

BÖLÜM I

MİLLİ MÜCADELE'DE İSTANBUL'DAKİ HİZMETLERİ

1.1. Karakol Cemiyeti' ndeki Hizmetleri

Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde, İtilâf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Mondros Ateşkesi'nin hükümleri gereğince İmparatorluk tarihe karıştıyordu. Türk Ordusu derhal terhis ediliyor, silâh, cephan ve ulaşım yolları ile bütün haberleşme araçları, liman ve tersaneler galip devletlerin denetimine bırakılıyordu. Nihayet, 13 Kasım 1918 tarihinde, İtilâf Devletleri'nin savaş gemilerinden oluşan 55 parçalık bir filo Dolmabahçe önlerine demir atıyordu. Beyoğlu' na 3500 düşman askeri çıkmıştı. Artık bu işgal ve taşkınlıklara karşı örgütlenmek, direnişe geçmek gerekiyordu. İstanbul ve Anadolu' da Milli Mücadele' yi desteklemek için açılıp kapatılan birçok gizli direniş grubu kurulmuştur. Bu grupların bazılarının Anadolu' da da şubeleri açılmıştır. Bunların arasında en önemlileri şunlar bulunuyordu: Karakol Cemiyeti, Yavuz Grubu, Hamza Grubu, Zabitan Grubu, Felah Grubu, Namık Grubu, Ferhad Grubu, Askeri Polis (Ayn-Pe) Teşkilatı, Müsellâh Müdafaa-i Milliye (M.M./Mim Mim) Grubu, Geçit Teşkilâtı.¹

Bunlardan Karakol Cemiyeti, işgal altındaki İstanbul' da, Milli Mücadele'ye düşman kuruluş ve faaliyetler karşısında, Milli Mücadele' yi desteklemek için büyük çaba harcamıştır.² Düşman kuvvetlerinin işgal ve kontrolü altındaki İstanbul'da eski İttihatçılar' dan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey* başkanlığında (K.G) rumuzu ile faaliyete geçecek bulunan bu gizli cemiyetin vücuda gelişi hakkında şu bilgiler verilmektedir: 1. Dünya Harbi' nin son ayları içinde birgün, Kuruçeşme'deki Enver Paşa Yalısı' nda, ünlü İttihatçılar' dan Kara Kemal (eski İaşe Nazırı), yurdu terk etmek üzere bulunan Tal'at Paşa'dan bir talimat alır. Kara Kemal, yine eski İttihatçılar' dan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey' i gizlice evine çağırarak Tal'at Paşa'

¹ Erdal İlter, **Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi: Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti (M.E.H/MAH) (1927/1965)**, Ankara: MİT Basımevi, 2002. s.11

² Fethi Tevetoğlu, "Milli Mücadele'nin Gizli Kuruluşlarından Karakol Cemiyeti", **Türk Kültürü**.sayı:94 s.725 Ağustos,1970

* Albay Kara Vasıf Bey, Harp Akademisi' nde 56.sınıfta Mustafa Muğlalı ile birlikte eğitim almıştır. M.Mazlum İskora, **Harp Akademileri Tarihçesi**, Cilt 1, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966, s.202

dan aldığı emir gereğince, lider kadrosundan yoksun kalmış arkadaşlarının İttihatçılığı sürdürebilmeleri için gizli bir kuruluşla birbirlerine bağlanmaları ve bir parola kabul ederek birbirlerini tanımaları lüzum ve zaruretini bildirir. Böylece, Kara Kemal ve Kara Vasıf'ın adları başında müşterek olan (KARA) lâkabını da taşıyan bu (KARAKOL) adı, ilk kurucular tarafından da memnurlukla kabul olunmuştur.³

Cemiyet'in kuruluş merkezi, İstanbul'da Bâb-ı Ali Caddesi Resne Fotoğrafhanesi' nde Bahâ Sait Bey' e ait yazıhanedir.⁴ Cemiyet'in kuruluş tarihi farklı kaynaklarda farklı tarihler olarak verilmiştir. Tarık Zafer Tunaya'ya göre Cemiyet' in kuruluş tarihi Teşrinisani 1334 (Kasım 1919)⁵, Fethi Tevetoğlu'na göre ise tam olarak 1918 yılı Ekim ayı sonu ya da Kasım ayının başlarıdır.⁶

Kuruluş amacı, Cemiyet'in Teşkilât – ı Umumiye Nizamnamesi'nin 1. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre Karakol Cemiyeti, “Milletin vahdeti, hürriyet ve hakimiyet mutlakasını ve vatanın, siyâsi ve coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklâlini temine çalışır. İşbu mukaddesatı tabiiye milliye ve mülkiyeyi muhil her nevi ukud, kuyud ve şurutu sureti kat'iyede red ve keenlemyekün ad ve ilan eder. İşbu hukuki milliye ve mülkiyeyi her mütecaviz ve müstevliye karşı icabında silâh kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için Karakol Cemiyeti; milletin kudret ve hakimiyeti milliyesine, alemi İslâm'ın salabet ve gayreti diniyesine, milletlerin hukuki tabiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilâtı beynelmileliyenin müzahareti medeniye ve necibanesine istinaden Türkiye' de berveçhi ati teşkilâtı icra eder.”⁷

Hasene Ilgaz*, 1981 yılında yayımlanan makalesinde Karakol Cemiyeti'nin kurucuları ve bu cemiyete hizmet eden kişilerle ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Buna göre cemiyetin bilinen kurucuları olan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Kara Kemal, Davavekili Refik İsmail Bey, Emekli Yüzbaşı Bahâ Said Bey dışında, Beşiktaş'ta Resne Kadısı Halil İbrahim ve muavini Binbaşı İsmail Hakkı (Şinanay), İstanbul

³ Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara: T.T.K.Basımevi, 1988. s.4

⁴ **a.g.e.**,s.5

⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye' de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul:İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1952, s.520

⁶ Fethi Tevetoğlu, **a.g.e.**, s.3

⁷ Tarık Zafer Tunaya, **a.g.e.**, s.521

* VII.Dönem Hatay, VIII.Dönemde Çorum Milletvekiliği yapmış olan Hasene Ilgaz, makalesini yazarken o dönemde General olan Mustafa Muğlalı ile de görüşmüştür.

tarafında Muğlalı Mustafa ve Kaymakam Hâfız Besim ve arkadaşları, Üsküdar'da Jandarma Binbaşısı Remzi, Topçu İhsan (Eski Bahriye Nazırı) gibi isimleri de belirtmiştir.⁸

Muğlalı Mustafa Bey'in Karakol Cemiyeti' ne katıldıktan sonra Cemiyet içerisinde etkin bir rol oynadığı ve birçok hizmette bulunduğu görülmektedir. Kurmay Yarbay Muğlalı Mustafa Bey, Cemiyet'in Üsküdar Şubesi Reisi'dir.⁹ Cemiyet çalışmaları içinde Üsküdar şubesinin idaresine tevdi edilen bir Menzil Hattı (Bir noktadan başka bir noktaya gizlice ve güvenli bir şekilde asker, malzeme, silâh ve cephane göndermek için seçilmiş ve kullanılan yol) kurulmuştur. Kaymakam Muğlalı Mustafa Bey ile Hamal teşkilatı reislerinden Salih ve Osman Reisler Cemiyet' in başta gelen elemanları arasındadırlar.¹⁰

Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'undan da anlaşılabilceği gibi Karakol Cemiyeti ile Atatürk arasında zamanla ihtilâflar meydana gelmiştir.¹¹ Cemiyet' in, en önde gelen kurucu liderlerinden Bahâ Said Bey'in kendi başına buyruk, Bolşevikler' le anlaşma imzalaması gibi, Ankara' daki Milli Mücadele kadrosunun, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın dış politikasına ters düşen zararlı davranışları, faaliyetlerin son bulması ve kapatılması sonucuna sebep olmuştur.¹² Bâhâ Said Bey' in Bolşevikler'le imzaladığı bu anlaşmanın yalnız Rus çıkarlarına uyduğu, Türkler ve Müslümanlar'dan yana görünen yanlarının da gerçekçi olmadığı yönünde görüşler vardır.¹³ Mustafa Kemal Paşa' nın yakın arkadaşları tarafından İstanbul' da kurulan bu gizli cemiyetin varlığını ve çalışmalarını bilmediği düşünülemez. Sivas Kongresi sırasında, Karakol'un varlığıyla ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Atatürk, teşkilât kendi amaçlarına hizmet ettiği sürece Karakol'u mesele yapmamıştır. Fakat daha sonra, Karakol Cemiyeti'nin asılsız bir “ Milli Ordu” dan, bu ordunun “ Başkumandanı’ ndan “ ve “ Büyük Erkân-ı Harbiyesi'nden “ bahseden ve Cemiyet' e en küçük bir karşı çıkmanın idamla cezalandırılacağını da söz eden basılı bazı evrak ve bildirileri Millî Mücadele'nin öncüleri arasında kuşku

⁸ Hasene Ilgaz: “Millî Mücadelede Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet:Kara-kol Cemiyeti”, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası** (1980' den sonra Hayat Tarih Mecmuası). Yıl:17, Sayı 193 s.11

⁹ Erdal İter, **a.g.e.**, s.12

¹⁰ Tarık Zafer Tunaya, **a.g.e.**, s.521

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C.1 (1919-1920), İstanbul: Maarif Basımevi, 1960, s.72-74

¹² Fethi Tevetoğlu, **a.g.e.**, s.17

¹³ Naşit Uluğ, **Siyâsi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973, s.268

uyandırmıştı.¹⁴ Atatürk Nutuk’unda bu konuyla ilgili “ **Biz Erzurum’ da kongre kararlarının her tarafça anlaşılmasını ve topyekûn uygulanmasını sağlayıcı tedbirleri almaya çalışırken, bize “ Karakol Cemiyeti “ nin Teşkilât-ı Umumiye Nizamnamesi, Vezâif-i Umumiye Talimatnamesi diye basılı bir takım kâğıtların , bütün orduya, komutan, subay herkese dağıtıldığı bildirildi. Bu yönetmeliği okuyan bana yakın komutanlar bile, bu teşebbüsün benden geldiğini sanarak, birçok şüphe ve kararsızlıklara düşmüşler. Benim bir yandan kongrelerle açıkça millî faaliyetlerde bulunurken, bir yandan da esrarengiz ve korkunç bir komite kurmaya çalıştığım zannına kapılmışlar. Gerçi, bu örgütün ve teşebbüslerin elebaşları İstanbul’ da bulunuyorlarmış; fakat teşebbüslerini benim ad ve hesabıma yapmakta imişler. (...) Bu derneğin yine aynı adla faaliyetini sürdürmeye çalıştığı anlaşıldıktan sonra, kuruluşunda ve bununla ilgili olarak bize vermek zorunda kaldıkları bilgilerde samimiyet bulunabileceği iddia edilemez. “¹⁵**

Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa’ nın Bahâ Said Bey’in Bolşevikler’le kendi bilgisi dışında bir anlaşma yapması karşısındaki olumsuz tepkisi de Kâzım Karabekir Paşa ile olan yazışmalarında açıkça görülmektedir.¹⁶ Bütün bunların sonucunda, faaliyette olduğu yıllarda Anadolu’ya silâh ve insan kaçırmaktan, 15 Mayıs 1919’ daki Büyük Sultanahmet Mitingi’ ne¹⁷ kadar birçok faaliyette bulunmuş olan Karakol Cemiyeti, Heyet-i Temsiliye’nin emri üzerine lâğvedilerek, yerine Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı ve Mim Mim Grupları kurulmuştur.¹⁸

1.2. Zâbitan Grubu’ nu Kuruluşu ve Zâbitan Grubu’ndaki Hizmetleri

Karakol Örgütü lâğvedildikten sonra, Cemiyet’in şifre anahtarı ve mührünü Kara Vasıf Bey’den alan Yüzbaşı Emin Ali Bey, teşkilâtı yeniden canlandırmak istediye de başarılı olmadı.¹⁹ Karakol Teşkilâtı dağıldıktan sonra, 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren Zâbitan Grubu nâmı altında ve Erkânıharp Kaymakamı Muğlalı

¹⁴ Zeki Çevik, “ Cumhuriyet’ in İlk Yıllarında İttihatçıların Tavsiyesi “, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 44, Ankara: 2002 s.504

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.72-73

¹⁶ Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul: 1988, s.478-480 , 598-603

¹⁷ Tuncay Özkan, **MİT’ in Gizli Tarihi**, İstanbul: 2003, s.89

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, **a.g.e.**, s.522

¹⁹ Zeki Çevik, **a.g.m.**, s.504

Mustafa Bey başkanlığında yeniden faaliyete geçmiştir.²⁰ Erdal İlter ise, Muğlalı'nın Zâbitan Grubu'nu kurduğu tarihi, 27 Ekim 1920 olarak vermiştir.²¹ Bu tarihlere göre, Muğlalı, Anadolu'ya geçmek zorunda kaldığı 20 Eylül 1921²² tarihine kadar 1 ya da 1 buçuk yıl daha İstanbul'da hizmette bulunmuştur.

Muğlalı'nın başkanlığında faaliyet gösteren Zâbitan Grubu'nun başlıca üyeleri de şu kişilerdir:²³

Ali Rıza Artungal,
 Levâzım Binbaşısı İbrahim Bey,
 Yüzbaşı Filibeli Halim Bey,
 Mitralyöz Yüzbaşısı Fatihli Latif Bey,
 Süvari Yarbayı Nidai Bey,
 Hafız Besim Bey,
 İstihkâm Yarbayı Kasım Bey,
 Beykozlu Yarbay Reşat Bey.

Zâbitan Grubu da, Anadolu'ya istihbarat temini, silâh ve cephane sevkinde başarılı hizmetler vermiştir. Fakat belirli bir tarihten sonra, kuruluşu aynı tarihlere rastlayan ve Ankara tarafından kurulan Hazma Grubu ile bu konularda rekâbete girişmesi ve yeterli tetkik-tahkik yapılmadan Anadolu'ya gönderilen subayların bazılarının İtilâf Devletleri'ne hizmet etmelerinin anlaşılması, kendilerine tepki gösterilmesine sebep olmuştur. Anadolu'ya gönderilen bu kişilerden en çok ilgi çeken ise, İngiliz ajanı olarak çalışan Hintli Mustafa Sagîr'dir. Mustafa Sagîr, İngilizler'in, Hindistan'ın çeşitli yerlerinden her beş yılda bir, küçük çocuklar arasından toplayıp, İngiltere'de kendileri için okutup casus olarak yetiştirdiği ve İngiltere Krallığı için hayatını feda edeceğine yemin etmiş ajanlardan birisidir.²⁴ Sagîr'in geçmişine kısaca bakılacak olursa, 1910 yılında, İngiltere adına Mısır'a gidip, burada Mısır milliyetçileri arasına karışarak, edindiği bilgileri İngiltere'ye bildirmiştir. 1911 yılında, İngiltere'nin Hindistan valilerinden birinin Almanya'ya

²⁰ Hüsni Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları**, Ankara, 1975 s.86

²¹ Erdal İlter, **a.g.e.**, s.12

²² Zeki Çevik, **a.g.m.**, s.504

²³ Hüsni Himmetoğlu, **a.g.e.**, s.86

²⁴ Ergun Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975, s.98

yerleştirilen bir Hintli tarafından öldürülmesi üzerine, Mustafa Sagîr Almanya'ya gönderilmiş, buradaki Hintli talebeleri izleyip, İngiltere'ye istihbarat vermiştir. Sagîr, Birinci Dünya Savaşı içerisinde de önemli görevler almıştır. İran ve Afganistan'da görev yapmış, Afgan Hükümeti tarafından şüpheli görünüp tutuklanmışsa da daha sonra serbest bırakılmıştır. Milli Mücadele başladıktan sonra, İngilizler tarafından bu mücadeleyi yozlaştırmak, gerekirse suikastler düzenlemek görevi ile Türkiye'ye gönderilmiştir. Mustafa Sagîr, Ankara'ya Hinli Müslümanlar'ın temsilcisi sıfatıyla gelmiş, özellikle Mustafa Kemal'in hayatını inceleyip, kendisine suikast yapabileme imkânlarını araştırmıştır.

İnebolu yoluyla Ankara'ya gelen Mustafa Sagîr'e geçtiği yerlerde büyük sevgi gösterilerinde bulunulmuş, Ankara'ya girerken de Mustafa Kemal adına, Kılıç Ali Bey başkanlığında bir heyet tarafından karşılanmıştır. Sagîr'in ajan olmasından şüphelenen Mustafa Kemal, Sagîr'i sıkı göz hapsine aldirmiştir. Daha sonra, Sagîr'in İstanbul'a göndermek istediği bir mektup kimyasal yöntemlerle araştırıldığında mektupta özel bir mürekkep çeşidiyle gizli bilgilerin yazılı olduğu tespit edilmiştir. Bu gizli kısımda, İngiliz Albayı Nelson'a, Mustafa Kemal Paşa'nın yaşantısını, hangi saatlerde evinden çıktığını, yanında kimlerin bulunduğunu, nasıl bir otomobille gezdiğini, otomobilin hızını bildiren istihbarat bilgilerine rastlanmıştır.²⁵ Mustafa Sagîr, bunun üzerine tutuklanmış ve İstiklâl Mahkemesi'ne verilmiştir. Sagîr'in davası büyük ilgi görmüş, geniş bir halk topluluğu tarafından günlerce izlenmiştir. Mustafa Sagîr mahkemede suçunu itiraf etmiş ve geçmişini açıklamıştır. Ankara İstiklâl Mahkemesi, 23 Mayıs 1921' de Sagîr'in suçunu sabit görmüş ve 583 no'lu kararla idamına karar vermiştir.

İşte, Mustafa Sagîr'i, o sırada Zâbitan Grubu'nun kullanmakta olduğu mühürle mühürlenmiş bir belge ile Anadolu'ya gönderen Yarbay Muğlalı Mustafa Bey'dir. Yukarıda da açıklandığı gibi, İngiliz ajanı Hintli Mustafa Sagîr'in, Zâbitan Grubu'nun da kullandığı Karakol Cemiyeti' nin mührü ile mühürlenmiş bir belge ile İnebolu'ya çıkması ve 29 Kasım 1920 tarihinde 10.Kafkas Fırkası sabık Kumandanı Yarbay Kemal Bey ile Anadolu' ya hareket ederek, 11 Aralık 1920' de Ankara'ya gelmesi ve Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertip edeceği anlaşılaraq tutuklanması ve

---

²⁵ a.g.e., s.99-101

23 Mayıs 1921 tarihinde Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanarak ölüm cezasına çarptırılması ve bir gün sonra da idam edilmesi; ayrıca Grup mensuplarından bazılarının kahvehanelerde görevlerini ifşâ etmeleri de bardağı taşıran son damla olmuştur.²⁶ Bu ajan, Yarbay Muğlalı Mustafa Bey' in dahi gönlünü ve güvenini kazanmıştır.²⁷ Karakol Teşkilâtı'nın İttihat ve Terakki erkânı tarafından bu cemiyeti küçümseyerek kurmuş olması, İttihatçıların ise maksat ve amaçlarının Anadolu tarafından hoş görülmemesi, hatta takip ettikleri yollarda bazı şüpheli hâdiselerin de belirmiş bulunması, ötedenberi gerek bu grubu, gerek ileri mensuplarından bazılarını Anadolu nezdinde esasen şüphe ve tereddütlü durumlardan kurtaramıyordu.²⁸

1.3. Yavuz Grubu' nu Kuruşu ve Yavuz Grubu' ndaki Hizmetleri

Zâbitan Grubu' nun içine İngiliz ajanlarının karışması, bunların Grup mührüyle Ankara'ya gönderilmesi ve bu Grup' un Ankara tarafından güvenilen ve desteklenen bir Grup olmaması gibi yukarıda belirtilen bütün bu olumsuz olaylar neticesinde, Zâbitan Grubu'nun bir müddet sonra adını değiştirdiğini ve yine Muğlalı Mustafa Bey başkanlığında Yavuz Grubu olarak faaliyetini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Yavuz Grubu' nun mührü Yavuz Sultan Selim'in resmini taşıyordu.²⁹ Yarbay Mustafa Muğlalı Bey'in başkanlığında Ekim 337 (1921) tarihinden itibaren Yavuz ismi altında çalışmış, Anadolu'ya subay, askeri malzeme sevki bakımından haylice hizmet ve yardımlarda bulunmuş olmasına rağmen Anadolu'nun şüphe ve tereddütlü görüşü tamamiyle değişmemişti. Bu bakımdan Yavuz Grubu' nu Anadolu tutmuyordu.³⁰

Anadolu' nun bu görüşüne karşın, Yavuz Grubu' nun İstanbul'da, Anadolu' daki harekete yararlı olmak ve destek verebilmek için çalışmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Yarbay Mustafa Muğlalı Bey tarafından, Ankara'da Müdafaa-i

²⁶ Erdal İter, **a.g.e.**, s.12-13

²⁷ Zeki Çevik, **a.g.m.**, 504; ayrıca Mesut Aydın da, Ankara' nın denetimi dışında ve İttihatçı kökenli olarak görülen bir grup olduğu için ve grup içine İngiliz ajanları sızdığı ve bunların çoğunun Ankara' ya gönderildiği için, Ankara' nın Zâbitan Grubu' ndan yararlanmaktan her zaman kaçındığını belirtmiştir. Mesut Aydın, **Milli Mücadele Sırasında T.B.M.M. Hükümeti Tarafından İstanbul' da Kurulan Gizli Gruplar Ve Faaliyetleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992

²⁸ Hüsnü Himmetoğlu, **a.g.e.**, s.87

²⁹ Erdal İter, **a.g.e.**, s. 13

³⁰ Hüsnü Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 87

Milliye' ye ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye R. Vekili Fevzi (Çakmak) Paşa'ya “ Çok Acele “ kaydıyla gönderilen ve üzerinde Muğlalı' nın “Yavuz Grubu “ nun mührü bulunan 12 Mart 1337 (1921) tarihli, bir şifreli raporda,* “Anadolu'ya takalarla nakledilmek üzere Sarıyar Bölgesi'nde sahile yakın bir noktada Teşkilât tarafından saklanan 570 adet mavzer ile 4 hafif makinalı tüfek ve 10 sandık cephanenin, Askerî Nigâhban tarafından İngilizler'e ihbârı neticesinde kaybedildiği, ancak gönüllü subayların kaçarak saklanmaya muvaffak oldukları” bildirilmekte ve İngilizler adına ajanlık yapan şahıslardan bahsedilmekte ve bu şahısların Adapazarı yönünden Anadolu'ya gönderildikleri belirtilmektedir.³¹

Bu mesajdan da anlaşılacağı ve yukarıda da belirtildiği gibi Muğlalı Mustafa Bey' in Yavuz Grubu, Ankara' nın olumsuz düşüncelerine rağmen, İstanbul' daki çalışmalarına devam etmeye çaba harcamıştır. Ancak bu çalışmada, Ankara' nın Grup' la ilgili fikrini fazla değiştirmemiştir. Fevzi Paşa' nın Yavuz Grubu ve Muğlalı ile ilgili gönderdiği iki şifrede, grupla ilgili görüşleri bu durumu açıkça göstermektedir:³²

Fevzi Paşa, **Numara, Şifre 1261** şifresiyle İnebolu İstihbarat Zabıtlığı' ne gönderdiği mesajda; “ **Kaymakam Mustafa Bey'in idare eylediği gurup tarafından gönderilen zabitan yedindeki vesika mühürlerinin gizli yerlerinde Fransızca hurufatla bazı işaretlere tesadüf edilmiştir. İşbu işaretler beş nevîdir. (...) Bu şüpheli işaretlerden gurubun ya da bazı azanın ecnebi casus teşkilâtı tarafından satın alındığı ve İngilizler hesabına Anadolu'da çalışmak üzere birtakım hain zabitanın kasten sevk edildiği zannı hâsıl olmaktadır. Mezkur gurubun bilâharcırah az zamanda yüzlerce zabıt sevk etmesi de câlibi dikkattir. Bununla beraber yedlerindeki vesika mühürlerinde balada zikredilen işaretin mevcut görüldüğü birçok iyi tanınmış zabıtana da tesadüf edilmektedir. Kemâli dikkat ve bitarafi ile hiçbir tarafa sezdirmeden ve hiçbir kimseye serrîşte vermeden lâzımgelen tahkikatın icra ve en sarîh kanaati vicdaniyenizin esbabı müdellile ieaesiyle acilen emin bir vasıta ile inbasını vatanperverliğinizden beklerim.** “ demektedir.

* 2 sayfadan oluşan bu belge ekler kısmında verilmiştir.

³¹ Erdal İter, **a.g.e.**, s. 13

³² Hüsni Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 87-90

Yine Fevzi Paşa, Muğlalı ve Yavuz Grubu ile ilgili Samsun Süvari Kaymakamı Hüsamettin Bey'e gönderdiği 30/3/337 tarihli başka bir şifreli mesajında: “ (...)Karakol Teşkilâtı'nın tetkiki hüviyet hususunda pek o kadar ehemmiyet vermediği zan olunan zabitan sevkiyat kitleleri arasında gayeî milliyemize merbut ve sadık olmayan bazı anasırın karışıp geldiği ve İstanbul'daki mesainin bilhassa düşmanların tecessücüne karşı icap eden ihtiyat ve basiretten mübalatsız derecesine kadar vardırıldığı görülmüş olduğundan, İstanbul'da Anadolu hükümeti hesabına icrayi faaliyet edecek müteferrik kuvvetlerin emin ve mutemet bir el idaresinde tevhiidiyle yeni baştan teşkili zarureti hâsıl olmuştur.

Bu ana kadar eşhas ve mahalifi muhtelifenin hudud-u esasiyesini tanımış ve Anadolu'ya lâzım olan malzeme, mühimmat, techizat, esliha ve levâzımın tedarik edildiği menabii öğrenmiş bulunan Mustafa Bey gruplarının mâkul hareket eden bir kısım azâlarının kabul ve ithali tensip ve takdirinize muhavvel olmak üzere zatîalilerinin riyâset buyuracakları esaslı bir grubun yeni baştan teşkili ve diğer teşkilâtın ilgası teemmül olunmaktadır.”

Diğer grupların ilgasını harice karşı maksat temin edildiğinden Anadolu'nun artık bu gibi ihtiyaçtan vareste kaldığı şeklinde ihsas etmek mucibi faydadır. Cevabınıza muntazırım. “³³

Bu mesajlardan anlaşılabilirdiği kadarıyla, Mustafa Muğlalı ve grupları, bazı dikkatsizlikleri ve Karakol Cemiyeti'nden aldıkları olumsuz miras sebebiyle Ankara'daki mevcut Anadolu hareketinin liderlerinin tam olarak güvenini kazanamamışlardır.

Muğlalı Mustafa Bey'in yakalanma tehlikesi sebebiyle, Eylül 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesinden sonra Yavuz Grubu'nun faaliyetlerinin

---

³³ a.g.e., s. 89-90

sekteye uğradığı anlaşılmaktadır.³⁴ Mustafa Muğlalı' nın Yavuz ve Zâbitan Grupları, doğrudan Ankara' nın denetiminde olmayan İstanbul' daki son kuruluşlardır.³⁵

Bu dönemde Yavuz ve Zâbitan Gruplarıyla çalışmış olan Hüsni Himmetoğlu' na göre, bu grupların çok kıymetli ve vatanperver lideri olan Kurmay Yarbay Muğlalı Mustafa Bey, İstanbul'da kendini çok sevdirmiş ve başarılı hizmetleriyle tanınmıştır.³⁶

Karakol Cemiyeti'nin vesikaları ve belgeleri, zamanında ele geçirilme korkusuyla imha edilmiştir.³⁷ Bu yüzden bu cemiyetin ve dolayısıyla cemiyet içerisinde Muğlalı' nın faaliyetleriyle ilgili olan bilgiler, büyük oranda, sadece bu cemiyette çalışmış olan kişilerin ifadeleri, hatıraları, anlattıkları olaylar ya da yazdıkları kitaplarla sınırlıdır.

Mustafa Muğlalı, İstanbul'daki hizmetlerinden sonra, Eylül 1921'de Anadolu' ya geçmek zorunda kalmıştır..³⁸

---

³⁴ Erdal İter, **a.g.e.**, s. 14

³⁵ Zeki Çevik, **a.g.m.**, s.504

³⁶ Hüsni Himmetoğlu, **a.g.e.**, s.94

³⁷ Hasene Ilgaz, **a.g.m.**, s. 20

³⁸ Kenan Esengin, **Orgeneral Mustafa Muğlalı Olayı ve 33 Kişinin Ölümü**, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1974, s. 16

BÖLÜM 2

MİLLİ MÜCADELE SONRASI

2. 1. Koçuşığı Aşireti Tedip Harekâtı

Muğlalı, Zafer'den sonra, 1922 yılında Albay rütbesi alarak, askerî kariyerini çok önemli bir şekilde etkileyecek olan Aralık 1930'daki Menemen Olayı'na kadar, 1922-1929 yılları arasında, 18, 13, 10, 3, 11 ve 41 Tümen Komutanlıklarını yapmıştır.³⁹

Ancak bu olaydan önce, Muğlalı'nın askerî kariyeri, Dersim'deki ve 3. Ordu sorumluluk bölgesindeki bazı ciddi asayişsizlik olaylarıyla da çakışmıştır.

Dersim' de son yıllarda iyice tırmanan asayişsizlik ve karmaşanın daha da artması üzerine, Dahiliye Vekâleti, Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey' i 1925 yılının sonlarında, Dersim'i tetkike memur eder. Hamdi Bey, raporunda Dersim'de kat'i bir şekilde genel bir tedip yapılması gerektiğini bildirir. Diyarbakır Valisi Cemal Bardakçı⁴⁰ da Dersim'i tetkike memur edilir. Cemal Bardakçı, Dersim sorununun kökünde mezhep meselesi olduğunu, daha yumuşak yaklaşılması gerektiğini, sadece adam olmayacağına inandığı Koçuşığı Aşireti'nin üzerine harekât yapılarak haddinin bildirilmesini teklif eder. Cemal Bey, böyle bir hareketin diğerlerine de ders olacağı inancındadır.⁴¹

Koçuşığı Aşireti, yüzyıllar boyunca etrafındaki itaatli halka, zavallı köylülere her türlü zulüm ve işkence yapan, kasabaları dahi tehdit eden, Hükümet'in öğütlerini, ihtarlarını ve iyi muamelesini hiçbir suretle dinlemeyen ve Devlet'in zayıf olduğu bir

³⁹ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s.16

⁴⁰ Cemal Bardakçı, Anadolu İsyancıları adlı kitabında Alevilik ve Bektaşilik mezheplerini ayrıntısıyla incelemiştir. Kısa olarak değindiği Dersim konusunda ise fikri, Dersimliler'in halen Osmanlı'nın kötü yönetimlerinin etkisinde olduğu, biliçaltlarında bununla yaşadıkları ve bu yüzden devletten nefret ettikleridir. Bardakçı' ya göre Dersimliler henüz Osmanlı idaresi yerine yepyeni ve Milli çıkarlara uygun bir devlet kurulduğundan tam olarak haberdar değildirler. Cemal Bardakçı, **Anadolu İsyancıları**, İstanbul: Koşkun Basımevi, 1940, s. 45-51

⁴¹ Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 49

zamani fırsat bilerek Hükûmet' e karşı silâhli olarak ayaklanan ve vergi vermemek, Vatan savunmasına katılmamak ve birçok karşı hareketler gösteren bir aşirettir. ⁴² Bununla birlikte, Koçuşağı Aşireti, senelerden beri devam eden azgınca tecavüzlerini tekrarlamakta olduğundan ve Hükûmet mükellefiyetlerini ademi ifâda ısrar ettiğinden ve aynı zamanda Elâziz valisine Dersim'de yaptırılan bir seyahat neticesinde de aşiretin fenalıklarının idârî tedbirlerle önlenemeyeceği anlaşılmış olduğundan Hükûmetçe bu aşiretle birlikte hareketi tespit olunan Şam ve Resikuşakları üzerine bir tedip hareketine karar verilmiştir. ⁴³

19 Eylül 1926 tarihinde karar verilen tedip harekâtının icrasına, Elâzığ ve Havalisi Komutanı Kurmay Albay Mustafa Muğlalı memur edilir. ⁴⁴ Birçok yağmacılık soygunculuk ve saldırı hareketiyle bilinen Koçuşağı aşiretini etkisiz hale getirmekle birlikte tedip harekâtının önemli amaçlarından bisirisi de Dersim' in güçlü lideri Seyit Rıza' yı önemli bir kuvvetinden mahrum bırakarak zor duruma düşürmektir.

Harekât icrasından önce tedibine karar verilen Koçuşakları* ile ilgili bilgi vermek yararlı olacaktır. Koçuşakları, Çemişkezek ve Hozat havalisinde bulunurlar. Ziraatları azdır.Kâfî arazileri vardır. Tamamen meskûndurlar. Yaylâkları köyleri civarındandır. Bu aşiret, Seyit Han Uşağı, Kesrik Uşağı, Resik Uşağı, Ninik Uşağı, İbrahim Oğulları ve Bertaller namıyla yedi kola ayrılır.

Reisleri Kör Seyit Han, Kopo Ağa, İdarenin Oğlu Seyit Han'dır. Çemişkezek Reisleri de Hazeri'de Kopo, Hazeri'de Dursun Âli, Ahtük'te Ahmet oğlu Ağa, Bidre' de Hüseyin Ağa; Hozat Reisleri Kuzuluca'da Kör Seyit Han, Amutka'da İdare İbrahim Oğlu Seyit Han, Silo ve Seyit Ali'dir. Aşirette, reislerine karşı olan merbutiyet gevşemiştir. Seyit Han, zorbalıkla reislik iddiasındadır. Ağalar iki kısımdır. Birincisinde Timur Oğlu Hüseyin, Kerim Oğlu Beko, Deli Süleyman Oğlu

⁴² **Türkiye Cumhuriyeti' nde Ayaklanmalar**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1972, s.175

⁴³ **Dersim: Jandarma Genel Komutanlığı Raporu**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998, s.145

⁴⁴ Suat Akgül, **a.g.e.**, s. 49

* Dersim bölgesine karşı esnek olduğu anlaşılan ve şiddet kullanılması taraftarı olmayan Cemal Bardakçı bile bu aşiretin şiddet olmadan düzelmeyeceğini düşünmüştür.

Seyit Han; ikinci kısımda, Maksut Oğlu İdare, Mahmut, Seyit Ali Ağalar ileri gelenlerdir. Asıl acirleri İdare Oğlu Seyit Han'dır. K r Seyit Han ise kabile reisidir.⁴⁵

Aşiretin silâh durumu: Alınan bir istihbarata göre Resik' te 300 sil hları vardır. Başka bir istihbarata göre 400 sil hları vardır. Farklı bir istihbarata göreyse 560 sil hları vardır ve küçük çaplı mavzerdir.⁴⁶

Aşiretin nüfusu: Nüfusları 2500' d r. Başka bir bilgiye göre de 2500 erkek, 1500 kadındır.

H k met' e karşı durumları: İsyân hareketlerinin  nc leridir. Memurlara saldırırlar. Terbiyeye ihtiyaçları vardır.

Diğer aşiretlerle ilişkileri: Hozat, Ferhat, L im Uşağı ile düşmandırlar. Ferhat Uşağı ile barışmışlardır. En önemli silâhlı g leri Resik Uşaklılar' dır. Ancak bunların isk nı sebebiyle Resik Uşaklılar' ı ezmek ya da ezdirmek istemektedirler. Hiçbir aşiretle dostlukları yoktur.⁴⁷

Servetleri: 20 at, 2000 sığır, 8000 keçi, 200 katırdır.

Diyarbakır Valisi Cemal (Bardakçı) Bey de, Hozat ve çevresindeki bütün ayaklanmaların sorumlusu olarak Koçuşakları'nı göstermektedir. Hozat'a giderek bir kısım Dersim aşiretiyle toplanır ve bir kongre teşkil eder. Ancak, kongreye katılan bazı aşiretlerin de tedip harekâtı sırasında el altından Koçuşakları'na yardım edeceklerdir.⁴⁸

Bütün bunlardan da anlaşılabileceği gibi, Koçuşağı Aşireti, bölgede Devlet ve H k met için ciddi bir sorun ve sürekli bir tehlikedir. Böyle bir aşiretin tedibine Mustafa Muğlalı' nın görevlendirilmesi de bu sebeple olabilir. Muğlalı, kendisi için 32 yıl sonra hazırlanacak olan ayrıntılı tahkikat raporunda, “ cebbar, gayyur ve

⁴⁵ **Dersim: Jandarma Genel Komutanlığı Raporu**, s. 82

⁴⁶ **a.g.e.**, s.82

⁴⁷ **a.g.e.**, s. 82-83

⁴⁸ Suat Akgül, **a.g.e.**, s. 49-50

bilhassa çok sert bir kumandan “ olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ Muğlalı'nın bu özellikleri, 1926 yılında yapılacak böyle bir tedibat harekâtı için gerekli özellikler sayılabilir. Muğlalı, 1926 yılında albay rütbesindeyken de sözü edilen bu özelliklere sahiptir. Bu özellikleri sebebiyle de, bu sorunlu aşiretin tedibi amacıyla görevlendirilmek için seçilmiş olması mümkündür. Ayrıca, bu tarihte Muğlalı, Elâzığ ve Havalisi Komutanı'dır. Daha sonra verilecek olan bilgilere bakılırsa, komutanı bulunduğu Elâzığ Havalisi de, bazı eklemeler yapıldığında, böyle bir tedibat harekâtı için gerekli askerî güce sahip görünmektedir.

Dahiliye Vekâleti'ne bağlı olan Jandarma Umum Kumandanlığı'nın 1932 yılında yayınladığı “Dersim”^{**} adlı kitapta Dersim'in ıslahı, tedip harekâtları, alınması gereken önlemler, Dersim'in nüfus yapısı gibi birçok konuda ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Jandarma Umum Kumandanlığı'nın bu kitabında, Mustafa Muğlalı'nın Koçuşığı'na karşı yönettiği tedip harekâtının gelişimi ve sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler de verilmiştir.

Harekât icrası için,^{**} piyade alay 19. (diğer taburların mevcudunu doldurmak için 3. TB. Lâğv edilmiştir.) ve piyade A. 10 ve A. 16. dan birinci taburdan bir bölük ve 3 kudretli dağ bataryası, altı teyyare, Jandarma, Milis ve bazı aşair grubu da bu hareketi icraya tesis edilmişti.⁵⁰

6/10/926 tarihinde başlayan tedip harekâtında, ilk 2 gün hedef tepeler ele geçirilmiş, ancak askerî birliklerle birlikte harekâta katılan milis ve aşiret gruplarının yeterince yararlı olamaması, köylerine firar etmeleri gibi sebeplerle harekâta bazı olumsuz gelişmeler yaşanmış ve kayıplar verilmiştir.

Bazı askerî birliklere asiler tarafından baskınlar düzenlenmişse de, karşı ateşle asiler etkisiz hale getirilmiş, Tağar ve Ali Boğazı çevresindeki mağaralara kaçmışlardır.

---

⁴⁹ **Zafer**, 6 Mayıs 1950

* Kitabın kapağında kayıt altında 100 adet basıldığı, çok gizli ve zata mahsus olduğu yazılıdır. Bu kitap, 1988 yılında hiç değişiklik yapılmadan ve yazım hataları da düzeltilmeden Kaynak Yayınları tarafından tekrar basılmıştır.

** Harekât için ayrılmış olan kuvvetlerin kuruluş şeması ekler kısmında verilmiştir.

⁵⁰ **Dersim: Jandarma Genel Komutanlığı Raporu**, s.145-146

Bu 2 gün sonunda, 8/10/926' da, bazı Koçuşığı aşireti üyeleri teslim olmak için Mustafa Bey' e başvurmuşlar, kabul edilmişlerdir. Ancak görüşmelerde bunların samimi olmadığı, vakit kazanmaya çalıştıkları anlaşılmış, kendilerine verilen süre içinde silâhlarını bırakmadıkları için, Mustafa Muğlalı tarafından harekâta devam edilmesi kararı verilmiştir. Bu amaçla, aynı gün 3 tabur ve 1 müfreze daha askerî birliklere katılmıştır.

Harekâtın bundan sonraki bölümüne uçaklar da katılmış, Koçuşığı aşiretine kayıplar verdirilmiştir. Koçuşığı' na yataklık ettikleri anlaşılan Tağar ve Koçulu köyleri de yakılmıştır. Harekâtın başından beri olduğu gibi harekât boyunca da, milis ve askerî birliklerle hareket eden aşiret gruplarının bazı hareketleri ve başarısızlıkları sebebiyle kayıplar verilmiştir. Bu durum, birçok kez Albay Mustafa Bey'i de zor durumda bırakmıştır. 30/10/1926' da Koçuşığı tarafından Mustafa Bey'in Amutka mıntikasındaki çadırına baskınlar düzenlenmiş ama baskıncılar askerî birlikler tarafından etkisiz hale getirilmiştir.

Bunun üzerine, Koçuşığı' nın sığınmış olduğu Karatepe ve Yılan Dağı'na harekâta ve Koçuşığı' nın burada imhasına karar verilmiştir. 9 Ekim 926' da çatışmalar sonucu Karatepe askerî birlikler tarafından ele geçirilmiştir. Karatepe'nin ele geçirilmesinden sonra 11/11/926' da Yılan Dağı'na harekât düzenlenmiştir. Bu saldırı çok zorlu olmuş, kayıp verilmiş, soğuk ve donma olaylarına da rağmen, 13 Teşrinisani 926' da Yılan Dağı da askerî birlikler tarafından ele geçirilmiştir. Bundan sonra, sağ kalan asiler, çevredeki mağaralara kaçmışlardır. Bu asilerin imhası için Mustafa Bey tarafından özel müfrezeler oluşturulmuş, mağaralarda taramalar yapılmış ve 30/11/926 akşamı, harekât bitirilmiştir. Harekâta katılan askerî birlikler, 4/12/926 dan itibaren garnizonlarına gönderilmişlerdir.⁵¹

Koçuşığı aşiretinin tedibinde, Dersimli birtakım aşiretlerden yardım alınmışsa da, bunun görünüşte böyle olduğu, aslında bu aşiretlerin hükümet kuvvetlerine yardım etmedikleri gibi, Koçuşıkları' na da yataklık ederek onları imhadan kurtardıkları yorumları yapılmaktadır.⁵²

⁵¹ a.g.e., s. 146-148

⁵² Suat Akgül, a.g.e., s.50

Koçuşığı aşireti üzerine yapılan bu harekette Dersimliler'in takip ettikleri siyâset icabı her ne kadar hükümet kuvvetleri ile müştereken Koçuşaklılar tedip için hareket etmişlerse de bu harekette de Dersimliler' den istifade olunamamış, bilhassa harekâtın ciddi şekilde ve süratle yapılmasına engel olmuşlar, askerî kıt'alara en müşkül ve en çetin yerlere taarruzlarını tevcih ve sevk ederek hareketi akamete uğratmak ve askerî kıt'alarla yaptıkları hareketlerde askerin maneviyatını bozarak bozgun bir vaziyette çekilmelerine sebep olmuşlardır.

Koçuşığı harekâtında orduya yardım için gelen aşiretlerin maksatları, bu harekâtın tetkiki neticesinde şu suretle tespit olunabilir:

1. Esaslı bir hareket ve taaruza girişmemek,
2. Bu maksatlarını tamamen saklayarak verilen vazifeyi yapacak görünmek ve bunun için kıt'alardan mümkün olduğu kadar çok cephane koparmağa çalışmak,
3. Kumandanın ciddi ve seri hareketlerine mahal vermemek bunun için de asilerle kumandan arasında müzakerelere yok açmak, mümkün mertebe uzunca mühletli müddetler ile harekâtı tevakkufa uğratmak ve neticede harekâtı daha gayrı müsait mevsimlere bıraktırmak. Kumandanlığın maksatlarından asi aşiretleri haberdar etme ve yer değiştirmek, kıtaatın tesirinden korumak için zaman kazandırmak.⁵³

Evvelki hareketlerle beraber 1926 Koçuşığı Hareketi de böyle oldu. İdarecilerin telkini ile askeri kumandan, Seyit Rıza ile başına topladığı aşiretlere inandı. Bunlar asker arasında harp etmeyeceklerini söyleyerek vazife istediler, bunlara istedikleri vazife verildi. Fakat ne oldu. Mustafa Bey Ali boğazına hakim olduğu zaman burada kimseyi göremedi. Çünkü Koçuşaklılar onlara Ovacık yolunu sedde memur milisler tarafından parça parça geçirilmiş ve muhtelif aşiretler arasına dağılmış ve bu suretle imha edilmekten kurtarılmışlardır. Halbuki Mustafa Bey' in bir milis hatta tek bir kılavuz dahi almayarak hareket etmiş olsaydı, muvaffakiyet çok daha kıymetli ve büyük olacaktı. Dersimli aşiretler ve kılavuzlar iki yüzlüdür. Bunun

---

⁵³ Jandarma Genel Komutanlığı Raporu: Dersim, s.148

için Dersimliye inanmamak esastır. Dersimli ancak kuvvet önünde boyun eğer. Şu halde ıslahat ve teşebbüslerinde Dersimliyi iyi tanımak ilk şart ve esastır.

926 senesinde Koçuşaklılar üzerine yapılan bu hareket, o sene Dersimlilerin tecavüzünü binnisbe azaltmıştır.⁵⁴ Fakat bununla birlikte, Koçuşağı tedip harekâtı Dersim üzerinde çok az bir etki yapmıştı. Ancak asıl maksat vilâyetlerine, özellikle de Dersim' e esaslı ıslahat teşebbüsleriydi. Bunun için de 1927 sonlarında merkezi Diyarbakır olmak üzere Birinci Umum Müfettişlik kuruldu.⁵⁵ Koçuşağı tedibi, bu ıslahat teşebbüslerinin öncülerinden birisi olarak da kabul edilebilir.

2. 2. Bicar Tenkil Harekâtı

Şeyh Sait harekâtından⁵⁶ sonra tedip harekâtı için ayaklanma bölgesinde toplanmış olan kuvvetlerin yaptıkları tarama harekâtı, sadece belli başlı noktaları kapsamıştı. Hertürlü ulaşımdan yoksun birçok arazi kısımları tedip harekâtının dışında kalmıştı.⁵⁷

Bicar tedip harekâtının gerçekleşeceği bölge olan ve kuzey sınırını Maratsuyu, doğusunu Sarum Havzası, güneyini Silvan-Hazro-Ekil ve batısını da yine Ekil'den yine Maratsuyu'na uzanan hattın teşkil ettiği çerçeve içinde kalan bölge, rakımları yüksek, sık ormanlarla kaplı, derin vadilerden keskin uçurumlardan oluşan dağları kapsamakta ve engebeli olması sebebiyle eşkıya için güvenli olmaktadır. Şeyh Sait'in tedibinden kaçmayı başaran eşkıyanın çoğu buralara sığınmıştı.

Bu asi reisleri, zaten tanıdıkları bu çevre içinde her türlü kolaylık ve yardımı görüyorlar, her türlü ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. Bu derece yardım gören ve Hükümet'in Şeyh Sait Olayı'ndan sonra masum halkı korumak için daha fazla

⁵⁴ a.g.e., s.149

⁵⁵ Suat Akgül, a.g.e., s. 51

⁵⁶ Şeyh Sait harekâtı ve asilerin bastırılması 13 Şubat 1925 – 31 Mayıs 1925 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Harekâtın sonra birçok asi ve eşkıya çevredeki yakın bölgelere kaçmış ve sığınmıştır.

⁵⁷ T.C.' nde Ayaklanmalar, s. 231

gereksiz kan dökmek için gösterdiği şefkati zaaf sanan bu asi grubu, uygun bölgelere baskınlar düzenlemeye başlamışlardı.⁵⁸

Bunların içerisinde özellikle bir grup, Urfa'dan Cizre'ye kadar uzanan güney sınırının bütün köylerini basmakta ve hayvanlarını talan etmekteydi. Bu hareketler üzerine, 7. Kolordu muhtelif birlikler oluşturularak, bunların takiplerine sevk etmiştir. Ayrıca Bingöl'deki alaydan da 3 birlik oluşturularak 7. Kolordu' nun emrine verilmiştir. Ancak bu birlikler, olumsuz şartlar ve bölgenin zorlukları sebebiyle olumlu ve yeterli sonuç alamıyorlardı. Asi gruplar, bu birlikleri, saldırmaya elverişli bölgelere sürüklüyor ve orada baskınlar yaparak birliklere kayıplar verdiriyordu. Sonuç olarak, Lis Dağı bölgesindeki 5. Seyyar Jandarma Alayı, asilerin pususuna düşmüş, tam olarak dağılmış, subay ve erlerinden çok sayıda şehit vermiş, birçok malzeme de asilerin eline geçmişti. 25. Alay-2. Tabur' dan gönderilen bir takip birliği de aynı sonuca uğramış ve erlerden bazıları asilere sığınacak kadar zayıflık bile göstermiştir.⁵⁹

Bu durum, bölgede Hükûmet'in ve ordunun prestijini oldukça azaltmıştı. Bunun üzerine ordu harekete geçmiş, 3. Ordu Müfettişliği tarafından ilk olarak 7. Kolordu Komutanı General Nazmi (Solok)' u, daha sonra Haziran 1927' de de Elâzığ ve Havalisi Komutanı Albay Mustafa (Muğlalı)' yı bu bölgeye göndermiştir.

Muğlalı, bölgeye ulaştıktan sonra hemen Osmaniye, Piran, Hani, Lice, Bicar, Cırbir, Genç, Gökdere ve Palu bölgelerini dolaşarak incelemiştir. Muğlalı' nın bundaki amacı:

Asi grupları hakkında ayrıntılı bilgi toplamak, asilerle ilgili ve onlara yataklık eden köyleri tespit etmek, ileride bu bölgede yapılması muhtemel bir askerî harekât için özel şartlarını öğrenmekti. Bu incelemeler sonunda, 1927 yılı Ekim'inde 20' ye yakın asi reisinin bu bölgelerde oldukları tespit edildi.

---

⁵⁸ a.g.e., s. 231

⁵⁹ a.g.e., s. 232

Bunun üzerine harekâta karar verilmiş * ve harekâtın sevk ve idaresiyle Albay Mustafa Muğlalı görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Muğlalı, Elâzığ' dan Lice' ye gelmiş ve tedip hareketine ayrılan kıtaların emir ve komutasını üzerine almıştır. ⁶⁰

Tedip harekâtı için ayrılan* ve Muğlalı' nın emrine verilen kuvvetler tam olarak şunlardır: ⁶¹

7. Kolordu' dan:

- 63. Piyade Alayı,
- 62. Piyade Alayı (Bir tabur eksik),
- 17. Topçu Alayı' ndan iki dağ bataryası,
- 40. Süvari Alayı,
- 7. Seyyar Jandarma Alayı,
- Bir muhabere birliği,
- Bir sıhhiye birliği,

8. Kolordu' dan:

- 12. Alay-1. Tabur,
- 19. Alay (Bir tabur daha sonra Bingöl' den celbedildi.),
- 3. Seyyar Jandarma Alayı,
- 41. Topçu Alayı'ndan bir dağ bataryası.

Bunlarla birlikte Muğlalı'nın emrine, eskiden beri Hükûmet'e sadakati ve bağlılıkları bilinen bazı yerli şahısların oluşturdukları milis grupları da verilmişti. Bunlar:

Hezanlı Şeyh Selim Efendi Milisleri,

---

* **3. Ordu Bölgesinde Çıkan Ayaklanmalar ve Ayaklanmaların Bastırılması**, Erzincan: 3.Ordu Komutanlığı,1991 ve **İç Güvenlik Harekâtında 3. Ordu**, Erzincan: 3. Ordu Komutanlığı,1991 adlı kitaplarda da bu harekât ve 3. Ordu' nın sorumluluk bölgesindeki harekâtlar hakkında bilgiler bulunabilir.

⁶⁰ a.g.e., s. 233

* Harekât için ayrılmış olan kuvvetlerin kuruluş şeması ekler kısmında verilmiştir.

⁶¹ a.g.e., s. 236

Şeyh Selâmet Köyü Milisleri,
 Bicar Milisleri,
 Lice Milisleri,
 Hani Milisleri,
 Bingöl'den katılan milis grupları,
 Gökdere Milisleri'dir.

Özellikle eşkıya tarafından evleri yakılan bu milisler, harekât sırasında tedip kuvvetlerine çok kıymetli yardımlarda bulunmuşlardır.

Muğlalı, harekâtın icrasında, asilerin temel güçlerinin bulunduğu bölgenin geniş bir şekilde çevrilmesi ile harekete geçmek ve sonradan bu çemberi yavaş yavaş daraltarak asileri tamamen imha etmek fikrini uygun bulmuştur. Ancak, arazinin geniş ve önemli bir kısmının dağlık olması daha sonra bu fikrini değiştirmesine sebep olmuştur. Bu göre, Muğlalı, ilk olarak arazinin daha engebesiz olan kısmını güçlü müfrezelerle işgal ederek, asilerin kayıp vermelerinin sağlanmasına karar vermiştir. Kalan asi gruplarının da oluşturulacak özel takip birlikleriyle taranması, bulunan asilerin imhası yoluyla gölgenin temizlenmesine planını daha uygun bulmuştur.

Muğlalı, karar verdiği harekât planını 3 safhaya ayırmış ve harekâtı da 3 safhada yürütmüştür.

Birinci safhada;

Faso Dağı, Lis Dağı, Hasur, Zengesor, Murtazan, Botyan bölgelerinin tedip ve eşkiyadan arındırılmasını kapsar. Harekât öncesinde Muğlalı, birliklere verdiği talimatlarda en küçük birliğin bile alacağı görev ve uyacağı hususları tespit ve tanzim etmiş, harekâtın bölge halkına karşı olmayıp, eşkiyanın hedef olduğunu özellikle belirtmiştir.⁶² Ayrıca Muğlalı, birliklerin tertip ve teşkilinde, kuvvetli eşkıya gruplarını bile kesin şekilde imha edebilmelerini sağlamak için her bölüğe bir ağır makineli tüfek takımı vermiştir.

---

⁶² a.g.e., s. 237-238

Müfrezeler, harekâtın birinci safhasına başladıktan sonra, ilk olarak eşkıya gruplarının toplandıkları haberi alınan Lice, Hani, Genç ve Hazro bölgelerindeki köylere müdahale etmişlerdir. Ancak, birçok köyün birlikler gelmeden önce boşaltıldığı görülmüştür. Bunun üzerine Muğlalı, köylere yakın olan arazilerin taranmasını istemiş, tarlalar, ot ve saman yığınları, ormanlardaki inler ve mağaralar tamamen aranmıştır. Aramalar sonunda bunlara sığınan birçok kişi bulunmuştur. Bunların içinden silâhı ile yakalanan ve eşkıya ile ilgisi oldukları tespit edilenler derhal kurşuna dizilmişlerdir.

Bundan sonra, sözü edilen bölgelerde eşkıya ile ilgisi olduğu saptanan 22 kadar köy yakılmıştır. Yanan köylerde, buralarda bulunan birçok saklı cephane de havaya uçmuştur. Yanan köylere giren birlikler, cesetler arasında birçok asinin cesedini teşhis etmişlerdir. Buralarda yakalanan diğer asiler de derhal imha edilmişlerdir. Ayrıca daha sonra yakalanan çeşitli çetelerde bulunan 110 asi de birinci safhada imha edilmişlerdir.

Birliklerin, 12 Ekim 1927 akşamına kadar her tarafı arayarak ve yoklayarak hedeflenen ilk bölgenin taranmasını bitirmeleriyle harekâtın birinci safhası da sona ermiş, Muğlalı' nın yeni talimatlarıyla ikinci safhaya geçilmiştir.

İkinci safhada;

Seyfan, Zikdi, Arşık Dağı ve Arşodin güneyi bölgesinin eşkiyadan temizlenmesini kapsar. Harekâtın ikinci safhası, 13 Ekim 1927' de başlamış ve 22 Ekim 1922' ye kadar devam etmiştir. 13 Ekim 1927 sabahı birlikler, emredilen yerleri işgal, tarama ve araştırma görevine başlamışlardır.⁶³ Harekâtın bu safhasında, asilere yataklık ettikleri anlaşılan 60 kadar köy yakılmış, çeşitli çetelerde yer alan 500 kadar asi de öldürülmüştür. Böylece, harekâtın ikinci safhası da bitmiş ve kalan eşkıya gruplarının da imha edilmesini amaçlayan 3. safhaya geçilmiştir.

Üçüncü Safhada;

---

⁶³ a.g.e., s. 240-243

Üçüncü ve safha, 24 Ekim 1927 sabahında başlamıştır. Asıl hedef, Şeyh Fahri ve Fevzi çetelerinin faaliyet bölgeleridir. Bu harekât başlangıcında çevrede bazı askerî kuvvetler de lâğvedilerek, Havalı Komutanlığı emrine verilmiştir. Bu safha, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez yapılacak olan genel nüfus sayımıyla aynı tarihe rastlamıştır. Bu yüzden, görevli atanan memurların yanına birlikler vererek yardımcı olunması gerekmiştir. Bu yüzden, tedip harekâtına bir gün ara verip, çetelere zaman kazandırmak istemeyen Muğlalı, tedip harekâtı ile seçim işini aynı anda yürütmeyi planlamış, bu şekilde sadece bölgenin uzak köylerine gidecek olan memurların yanına birlik verilmiştir. Zaten birlik bulunan yerlerde ise seçim işleri, bu birliklerin himayesinde yapılmıştır.

Bu safhada bazı yerlerde, eşkıya ile çatışmaların yaşandığı köylerde yaşayan köylülerin de silâhlarla eşkıyaya katıldığı ve askerî birliklere ateş açtığı görülmüştür. Tarama harekâtı güneye doğru devam ettikçe, hedef olarak saptanan Şeyh Fahri ve Fevzi çetelerinin faaliyet bölgelerine yaklaşmıştır. Bu sırada da şüpheli olarak görülen birçok köy yakılmıştır. Ayrıca 112 silâhlı eşkıya öldürülmüştür.

Bu son safhada, amaçlanan görevler başarılmış, birçok asi imha edilmiştir. 3 Kasım 1927'de harekâta katılan taburlar Hani'ye gelmiş, böylece harekât sona ermiş ve bu havalinin bir süre daha asayışı ile ilgilenmek üzere hangi birliklerin bırakılacağına ve bunların nerelerde bulunacağına ve ne gibi görevlerle iştilal edeceğine ve hangi birliklerin hemen garnizonlarına dönmek için yola çıkacağına dair gerekli emir ve talimat ilgili komutanlıklara tebliğ edildikten sonra Havalı Komutanlığı da karargâhı ile birlikte 17 Kasım 1927'de Lice'den Diyarbakır'a ve otadan da Elazığ'a dönmüştür.

Sonuç olarak, asilere yataklık eden 280 den fazla köy yakılmış ve 2000' den fazla asi imha edilmiştir.⁶⁴

---

⁶⁴ a.g.e., s. 244-247

Sayıllara bakılırsa, Muğlalı' nın yönettiği ve temizlik amaçlı bu harekât amacına ulaşmıştır. Hükûmet'in bu bölgede sarsılmaya başlayan nüfus ve itibarının iadesi sağlanmıştır.

Harekât boyunca, Muğlalı'nın emriyle asilere karşı yoğun şiddet kullanılmış, bu da harekâtın başarısında önemli rol oynamıştır. Tedipten kurtulabilen az sayıdaki eşkıyalar da yersiz kalmış ve etkisiz hale gelmiştir. Bu bakımdan harekât Hükûmet lehine faydalı olmuştur.

Harekâtındaki sert tavırlarıyla Muğlalı, sert bir kumandan olduğunu da bir kez daha göstermiş, harekâtın başarısı da O' nun bu özelliğinin bu ve benzer düzen sağlama amaçlı harekâtlarda yararlı olduğunu kanıtlamıştır. Daha önce yönettiği Koçuşığı tedip harekâtında da benzer tavırlar gösteren Muğlalı' nın, Hükûmet'in ve ordunun nüfuzunun azaldığı ve prestijinin sarsıldığı bir zamanda özellikle göreve çağırılması da bunu açıklamaktadır.

Mustafa Muğlalı, 1927 yılında Tümgeneral rütbesine yükselmiştir. 1927 – 1928 yılları arasında 3. Ordu Kurmay Başkanlığı, 1928- 1929 yılları arasında Genelkurmay 2. Başkan Yardımcılığı, 1929- 1931 yılları arasında da 57. Tümen Komutanlığı görevlerini icra etmiştir.⁶⁵

Mustafa Muğlalı bu görevdeyken, Türk siyâsî tarihine Menemen Olayı olarak geçen ve her yönüyle halen günümüzde de zaman zaman tartışılan olay meydana gelmiştir. Bu olay, Cumhuriyet' in ilk yıllarında önemli bir yer aldığı gibi, Muğlalı' nın askerî yaşamında da geleceğini etkileyecek oldukça önemli bir nokta olmuştur.

---

⁶⁵ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s. 16

2. 3. Menemen Olayı ve Divan-ı Harp Mahkemesi Reisliği

23 Aralık 1930 Salı sabahı, Giritli Mehmet adlı kişinin başını çektiği toplam 6 esrar bağımlısı kişiden oluşan bir grup, yola çıktıkları Manisa'dan Menemen'e ulaşmışlar ve Menemen'e girmişlerdir. O gün ve o sırada da aldıkları esrarın etkisinde olan grup, sabah ezanı okunduktan sonra Menemen'deki bir camiden yeşil bir bayrak almış, şeriat getireceklerini haykırarak çevredekileri bayrağın altında toplanmaya, kendileriyle birlikte hareket etmeye ve bu bayrağın altından geçmeye çağırmaya başlamıştır. Kalabalığın artması üzerine, alaydan olaya müdahale etmek üzere bir asteğmen ve 5 kişilik bir manga asker gönderilir. Manganın komutanı, yedek subaylık hizmetini yapmakta olan 24 yaşındaki öğretmen Asteğmen Kubilây *, bu gruba dağılmalarını söyler ve yaptıklarına son vermeleri konusunda onları uyarır. Grubun lideri Giritli Mehmet, silâhıyla Kubilây'ı yaralar. Yere düşen asteğmenin boğazını keserek şehit eder ve kesik başı bir sopaya geçirerek sergiler. Daha sonra yardıma gelen askerî birliklerin ateş açmasıyla grup etkisiz hale getirilir. Bu olayda Asteğmen Kubilây' la birlikte iki de bekçi şehit olmuştur.

İşte meydana geldiği tarihten beri sık sık tartışılan, anılan ve halen gündemde olan Menemen Olayı** olarak adlandırılan olayın birçok kaynakta kısaca verilişi böyledir. Ancak olayın meydana gelişi, gelişimi, ve daha sonra işleyecek olan yargı sürecinin daha iyi değerlendirilebilmesi için olayın daha ayrıntılı olarak ele alınması faydalı olacaktır.

Kitaplar ve benzeri kaynakların çoğu olayı sadece bu 6 kişinin Menemen'e girmesinden sonra başlayarak anlatmaktadır. Olayın yaklaşık 1 aylık öncesini de olayla birlikte anlatabilmek için, Sıkıyönetim Divan-ı Harp Mahkemesi Savcısı A. Fuat Bey'in, 24 Ocak 1931' de Mahkeme Reisi'ne okuduğu ayrıntılı esas hakkındaki

---

* Gerçek adı Kubilây değildir. Kubilây, o yıllardaki Türkçü modaya uyarak aldığı bir takma isimdir. Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti' nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması**, s.292, Kemal Üstün, **Devrim Şehidi Öğretmen Kubilây**, s.6

** Bu olayla ilgili ayrıca, 23-30 Aralık 1958 yılında **Cumhuriyet** Gazetesi' nde yayımlanan, Cemalettin Saraçoğlu' nun ayrıntılı yazısı ve savcının iddianamesinin tamamı, Rıfat Cevat Atılhan, **Menemen Hadisesi' nin İçyüzü**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968 ve Hikmet Çetinkaya, **Kubilây Olayı ve Tarikat Kampları**, İstanbul: Boyut Basımevi, 1986; kaynaklarında da bilgiler bulunmaktadır.

iddianameyi de incelemek faydalı olacaktır. Bu iddianamede olay, savcı tarafından işlenen fiillere göre bölümlere ayrılarak incelenmiş ve mahkemeye sunulmuştur.⁶⁶

Buna göre, maznunlar, Menemen'e Manisa'dan hareket etmişlerdir. Maznunlar, 4 günden beri toplandıkları Tatlıcı Hüseyin'in evinde son olarak 6 Aralık 1930 akşamı, Tatlıcı Hüseyin'le birlikte Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet, Emrullahoğlu Mehmet, Alioğlu Hasan, Nalıncı Hasan, Çakıroğlu Ramazan, Çırak Mustafa, Topçu Hüseyin, Keçili Süleyman Çavuş ve Papuççu Hüseyinoğlu Ali, bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda, Menemen'de gerçekleşecek olay hakkında görüşmeler olmuş, bu görüşmede olayın nasıl gerçekleştirileceği ve silâhların nasıl bulunacağı kararlaştırılmıştır. Sabah, bu kararı uygulamak için harekete geçen Giritli Mehmet, yanına Sütçü Mehmet, Şamdan Mehmet ve Manisa'dan aldıkları 2 silâhı da alarak bacanağı olan posta sürücüsü Kâhya İsmail'in arabasıyla Paşaköyü'ne doğru yola çıkmışlardır. Paşaköyü'ne ulaştıklarında burada, Emrullahoğlu Mehmet Emin, Alioğlu Hasan, Nalıncı Hasan ve Çakıroğlu Ramazan' la birleşip Giritli Mehmet'in bacanağı Ahmet' in evinde bir süre kalmışlar, burada Ahmet onlara yiyecek vermiş ve çantalarına da yiyecek koymuştur. Grup, buradan gece yarısı, Kıtırmir adını verdikleri köpekleri ile birlikte Bozalan'a doğru yola çıkmıştır. Grup 11 saat yol yürüdüktan sonra, Bozalan yolunda, Sünbüller Köyü mevkiinde bir çamlıkta su kenarında geceyi geçirmişlerdir. Burada, Çakıroğlu Ramazan durumun ciddiyetini anlayarak kaçmış ve Manisa'ya dönmüştür.⁶⁷

Grup, çamlıkta uykudan uyandığında, Ramazan' ın kayıp olduğunu anlamış, aramış ancak bulamamış, bunun üzerine Sütçü Mehmet' in köyü olan Bozalan Köyü' ne girmişlerdir. Burada Sütçü Mehmet' in ailesinden olan Hoca Mustafa tarafından önceden hazırlanan bir odada kalmışlardır. Giritli Mehmet, mehdiliğini ilk kez burada ilân etmiş, ve bundan bütün köyün haberi olmuştur. Bunun üzerine Giritli Mehmet, durumdan hükümetin haberi olup olmadığını anlamak için Fatma ve Hacıalioğlu Mustafa adında iki kişiyi Manisa'ya göndermiş, hükümetin haberi olduğunu öğrenmiş, bunun üzerine köy civarında çamlıkta bir kulübe yapılmasını istemiştir. Yapılan kulübede 1 hafta kalan ve bu süre içinde esrar içerek zikreden

⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.25, 2.2.1931 Sıra No 58, s.74-82

⁶⁷ **T.B.M.M.Z.C.**, Cilt:25, 2.2.1931. s.74

grup, sonunda burada, 23 Aralık 1930 günü Menemen'e girmeye karar vermişlerdir.⁶⁸

Salı gecesi buradan Menemen'e doğru yola çıkan grup, Hasanlar Geçidi denen yerde, Kayıkçı Mehmet' in kayığı ile geçidi geçmiş ve Menemen'e doğru yola devam etmişlerdir. Menemen yakınına geldiğinde, zeytinliklerde biraz bekleyen grup, burada Giritli Mehmet' in verdiği esrarlı sigaraları içtikten sonra hep birlikte esrarın etkisiyle sarhoş bir şekilde Menemen' e girmişlerdir. Bu sırada saat sabah 6.20' dir.⁶⁹

Menemen' e giren bu dört Mehmet ve iki Hasan'dan en yaşlıları Giritli Mehmet'tir. İki Hasan'ın yaşları henüz 18 bile değildir. Dördü silâhlıdır.⁷⁰ Sabah namazı biter- bitmez Giritli Mehmet, mehdiliğini ilân etmeye karar verir. Nalıncı Hasan, camideki* yeşil sancağı mihraptan alır, sancağı kaldırarak birlikte meydana dalarlar ve Mehdi * Mehmet, "Müslümanım diyen sancağımızın altında toplansın" şeklinde bağırmağa başlar.⁷¹ Bununla birlikte, sınırdaki 70 000 kişilik halife ordusunun beklediğini, öğleye kadar Şeriat bayrağı altında toplanmayanların kılıçtan geçirileceğini de söyler. Herkesin dükkânlarını, iş yerlerini kapatarak kendilerine katılmalarını ister ve top-tüfek bütün gücün ve askerinin huzurlarında duracağını söyler.⁷² Mehdi Mehmet ve yanındakiler, Belediye meydanına yönelirler. Yolda Hoca Saffet Efendi'nin evini ziyaret ettikten sonra Belediye meydanına ulaşırlar. O sıralarda oradan geçmekte olan Arabacı Hüseyin adında bir işçiyi çevirerek bir çukur kazdırır ve camiden aldıkları bayrağı bu çukura dikerler. Grup, bayrak etrafında dönerek, şapka giyenlerin kâfir olduğunu, yakında fes giyileceğini, Şeriat'a dönüleceğini bağırarak etrafa duyurmaya çalışırlar. Zaman geçtikçe, meydan çevresinde bu durumu görenler birikmeye ve kalabalık artmaya başlar.⁷³ Ancak, bu kalabalığın birikme nedeni gruba verdikleri destek değil, merak ve şaşkınlıktır. Can

⁶⁸ T.B.M.M.Z.C., Cilt 25, 2.2.1931, s.75

⁶⁹ T.B.M.M.Z.C., s.75

⁷⁰ Kemal Üstün, **Devrim Şehidi Öğretmen Kubilây**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990. s.19-20

* Olayın gerçekleştiği cami, Menemen' de çarşı içindeki Müftü Camii' dir.

* İddianamede ve birçok resmî kaynakta Giritli Mehmet'in adı "Mehdî Mehmet" olarak kullanılmıştır. Bu yüzden burada da "Mehdî Mehmet" olarak kullanılması tercih edilmiştir. Elbette Mehmet'in buradaki Mehdilik iddiası delildir ve belirttiği gibi "Mehdî Mehmet" olarak anılan kişi Manisa'dan Giritli Mehmet'tir.

⁷¹ Can Dündar, **Gölgelikler**, Ankara: İmge Yayınevi, 2005, s.69

⁷² T.B.M.M.Z.C., s. 75

⁷³ Kemal Üstün, **a.g.e.**, s.20

Dünder' in "Gölgedekiler" belgeselini çekmek için gittiği Menemen' de olayın tanıklarıyla yaptığı görüşmelerde tanıklar, grubun ne istediğini, ne dediğini öğrenmek için meydana baktıklarını, Menemen' in etrafını 70 000 Arap' ın çevirdiği ve bayrak altından geçmeyenlerin kılıçtan geçirileceği söylentilerini duyduklarını, Menemen' in işgal edileceği sözlerinin dolaştığını ama bu söylenenlerin doğru olup olmadığından hiç kimsenin haberi olmadığını, bundan kaynaklanan merak ve şaşkınlıkla gruba ilgi gösterildiğini söylemişlerdir.⁷⁴

Meydanda toplanan kalabalığın artması ve olayın büyümeye başlaması üzerine Menemen'de Jandarma yazıcısı olan Ali Efendi tarafından 4 jandarma toplanır ve askerle birlikte meydana gelen Ali Efendi, yeşil sancağın altında şeriat isteriz diye bağırarak Derviş Mehmet' e ne istediğini sorar. Bunun üzerine Mehdi Mehmet, kendisine top-kurşunun işlemeyeceğini söylemiş ve derhal gidip kumandanına haber vermesini istemiştir. Ali Efendi, arkasında 4 silâhlı süngülü askerle birlikte, sarhoş Mehdi Mehmet'in dediğini yapmış ve bölük kumandanı Fahri Bey' i çağırmıştır. Evinde durumu haber alan Yüzbaşı Fahri Bey, savcıya göre " tam bir asker tavrıyla ve hükümete yakışan bir şekilde " Mehdiye, Fahri Bey gibi " Ne istiyorsunuz " demiş ve daha sonra da dağılmalarını istemiştir. Bunun üzerine Mehdi, yüzbaşıya " ben mehdiyim, Şeriat'ı ilân ediyorum, bana kimse mukavemet edemez, çekil! " demiş, hatta tanıkların ve sanıkların ifadesine göre yüzbaşıya bağırmıştır. Bunun üzerine, bölük kumandanı seviyesindeki yüzbaşı, hemen oradan uzaklaşmış ve iddianameye göre oraya gönderilmiş olan Asteğmen Kubilây'ın gelmekte olduğundan habersiz olarak Alay' dan asker ve kuvvet istemiştir.⁷⁵ Savcının iddianamesinde "tam bir asker tavrıyla ve hükümete yakışır şekilde hareket" ettiğini iddia ettiği Yüzbaşı Fahri Bey, Sıkıyönetim Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa tarafından özellikle sorgulanmış ve vazifesini gerektiği gibi yerine getirmediği için tutuklanmış bir subaydır.⁷⁶ Ayrıca, bu subayla ilgili, Tempo Dergisi'nde, 2005 yılında " Menemen' de Aslında Ne Oldu "⁷⁷ adlı yazıda da bazı bilgiler verilmiştir. Buna göre, Fahri Bey, grubun ve halkın kendisine zarar vermesinden korkmuş ve bu sebeple Hükümet binasına girmiştir. Girerken, daha

⁷⁴ Can Dünder, a.g.e., s.70

⁷⁵ T.B.M.M.Z.C., Cilt 25, 2.2.1931, s. 76

⁷⁶ Cumhuriyet, 29 Kanunuevvel 1930, s.3

⁷⁷ Tempo'daki bu yazı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 1998 yılında yayınladığı **Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler: 150'likler, Kubilây Olayı, Örtünme Sorunu** adlı kitap temel alınarak yazılmıştır.

önce Ali Efendi'nin bölgeye getirdiği ve hazır durumda bekleyen 4 silâhli jandarma askerini de yanında götürmüştür. Yine Tempo Dergisi' ndeki yazıda “Jandarma Yüzbaşısının Tenkidi“ başlığıyla verilen bilgilerde şunlar yazmaktadır: ⁷⁸ **“Yüzbaşı Fahri Efendi yalnız üç büyük silâh taşıyan şakilere silâh adedince dahi ve daha ilk andan beri tevakkufu var idi. Onlar açıkta, kendileri ise duvar arkasında ve pusuda idi. Yapılacak bir teslim ihtarı bir yaylın ateş halkı dağıtmak ve bizzat halk tarafından bunların bağlattırılması mümkündü. Ve bunun için de şahsen gösterilecek bir celâlet kâfi gelirdi. Bir taraftan da asker kumandalığından yardım istenebilirdi. Bu husus ki bizzat telefonla kendisine verdiğim bir iki dakika içinde bunlara ateş açarak izale etmediğimiz takdirde bu vaziyetin vahametini ve ağır mesuliyetini düşününüz demiştim. Ve bunu deruhte etmişti. Buna rağmen yapamadı ve Dâhiliye Vekili ile Ordu Müfettişi hazretlerinin huzurlarında dahi bunu itiraf eyledi. Kendisine evle ve ahir amil ve müessir olan zihniyet en nihayet askerî müfreze ile olan irtibatını bile düşünemeyecek derecede iradesini sarsmış ve sonuna kadar bunu yürüterek elinde daima düşmanı bir hamlede kıracak kuvvetini de mefluç tutmuştur. Kendisinin muhafazakâr olarak halk ile şakilerin birleştikleri fikirlerini dahi doğru telâkki etsek yine bunun tarzı halli vardı. Kuvvetini toplu tutar, hâkim ve başlarında bulunur, telefonda askerî müfreze ister, irtibatını derhal tesis için bir iki bekçi gönderir, askerî müfreze ile bir arada hareketini tanzim eder ve buna intizaren dâima yine vaziyete hâkim olur ve düşmanını gözü önünden ayırmazdı. (...) Binaenaheyl, asabı ve iradesi tamamıyla bozuldu. İlk düşüncesinde, ihtiyatkâr bir mülâhaza daha olsa ve bunda isabet dahi gösterilse idaresizlik ve iradesizlik bu neticeyi verdi. Jandarma neferleri dahi bu idaresizlik yüzünden mefluç kaldı.”** İşte, bu raporlarda “iradesiz” olarak tanımlanan bu subay, Menemen Divan-ı Harp Mahkemesi Savcısı'nın iddianamesinde “ tam bir asker “ olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, savcının iddianamesinde ve birçok kaynakta da yer almamasına karşın, mahkeme sırasında sanık Küçük Hasan'ın ve diğer birçok sanığın da ifadesine ve Mahkeme Reisi Mustafa Paşa'nın sorularına verdikleri cevaplara göre, Fahri Bey, jandarmalarla birlikte hükümet binasına çekildikten sonra Kubilây olay yerine gelene kadar grubun yanına bir yüzbaşı daha gelmiş, gruba dağılmalarını söylemiş ve olumsuz karşılık alınca o da hiçbirşey yapmadan geri

⁷⁸ Nilüfer Kas, “ Menemen' de Aslında Ne Oldu ? “, **Tempo**, sayı: 41-931, 11 Ekim 2005, İstanbul, s.51-52

dönmüştür.⁷⁹ Ancak Kubilây'dan önce grupla son kez temas eden hükümet görevlisi konumundaki bu yüzbaşının adı, görevi, nereden geldiği gibi bilgilere kaynaklarda yer verilmemiştir. Sadece yine Tempo dergisindeki yazıda, Kubilây şehit edilirken Hükümet binasında Yüzbaşı Fahri Bey ile birlikte olaya müdahale etmek için gelen başka bir Jandarma yüzbaşısının da bulunduğu bilgisi yer almaktadır.⁸⁰ Hükümet binasına çekilen Fahri Bey, durumu Alay'a rapor eder ve askerî birlik ister. Yine iddianameye göre Fahri Bey olayı rapor ettiğinde Asteğmen Kubilây ve yanındaki manga zaten yoldadır. Kemal Üstün'ün kitabına göreyse bu haber üzerine, sabahın erken saatlerinde, her zamanki gibi eğitim çalışmalarına hazırlanmakta olan birlikten Asteğmen Kubilây' a görev verilir.⁸¹ Emrine verilen henüz birkaç ay önce askere alınmış askerleriyle birlikte asteğmen, meydana yakın yerlerden birinde, askerleri durdurur, süngü taktırır. Sonra askeri arkasında bırakarak yalnız kendisi ilerler , sert bir şekilde ve davranışla teslim olmalarını ister.⁸² Bazı kaynaklara göre bu sırada asteğmenin silâhı yoktur. 24 yaşındaki genç asteğmen, tanıkların ve mahkeme kayıtlarındaki sanıkların da ifadesine göre, silâhlı olduğunu gördüğü bir topluluktan birisine “Ben size Şeriat’ı göstereceğim” diye bağırması ve birisine de tokat atmıştır.⁸³ Tokat attığı kişi, silâhlı grubun lideri olan ve esrarın etkisindeki Mehdi Mehmed’ dir. Bu anda, silâh sesi duyulur ve asteğmenin yaralandığı görülür. Asteğmen, Mehdi Mehmet tarafından tüfekle vurulur.⁸⁴ Bu sırada, Kubilây’ın hazır beklettiği ve geride bıraktığı tüfekli ve süngülü askerler olay yerinden kaçır. Emniyet-i Umumiye belgelerine göre bu müfreze “ **Kolordu Kumandanlığı’ nca tahkik ve tesbit buyrulan âmiller altında ateş etmeksizin ve yaralanan zâbitlerine hiçbir alâka göstermeksizin vak’â mahallini terk edip dağılmışlar ve bundan dolayıdır ki zâbitlerinin uğradığı vahşet ve âkibetten dahi haberdar olamamışlar** “dır.⁸⁵ Yarası topuğundan olduğu için bir süre kaçtıktan sonra cami avlusuna yığılır. Cami avlusuna doğru hareket ettiği sırada arkasından tekrar ateş edilir ama bu mermi Kubilây’ a isabet etmez. Derviş Mehmed, Şamdan Mehmet’le birlikte yerdeki Kubilây’ın yanına gider ve bıçağını çıkartır. Bu durumu gören asteğmen, “Yapmayın, öldürmeyin beni ben de Müslümanım “ der ancak buna karşılık Mehdi

⁷⁹ T.B.M.M.Z.C., Cilt:25, 2.2.1931, s. 15

⁸⁰ Nilüfer Kas, a.g.m., s. 52

⁸¹ Kemal Üstün, a.g.e.,s. 20

⁸² a.g.e.,s.21

⁸³ Can Dündar, a.g.e.,s.71

⁸⁴ T.B.M.M.Z.C., Cilt 25, 2.2.1931, s. 76

⁸⁵ Nilüfer Kas, a.g.m.,s.52

Mehmet' ten “ Dur öyleyse seni ensenden keselim de gözün görmesin “ cevabını alır.⁸⁶ Kısa bir mücadeleden sonra asteğmenin başını gövdesinden ayırır. Kemal Üstün'e ve bu dönemde konuyla ilgili geniş bilgi veren basının özellikle vurguladığına göre, Mehdi Mehmed, bu sırada Kubilây' ın kanından da bir miktar içer⁸⁷ ancak, mahkeme kayıtları ya da tutanaklarda, Resmî Gazete'de yayınlana idam kararının açıklamasındaki kısım dışında, asteğmenin kanının içildiğiyle ilgili bir bilgi yoktur. Elinde asteğmenin kesik başını sallayarak çevreye gösteren Mehdi Mehmed, meydana döner ve başı daha önce dikilen bayrağın üzerine asmak ister. Ancak baş bayrak üzerine geçirilemeyince, orada bulunan Kontracı Yusuf oğlu Kâmil adında bir eskiciden bir miktar ip ister. İpi alır ve başı bayrağa bağlar.⁸⁸

Bu durumu gören çevredeki Menemenliler, Mehdi'nin isteği üzerine şaşkınlık ve korku içerisinde alkışlamaya başlarlar. Bu sırada, evi olaylara yakın olan ve mahalle bekçisi olan Bekçi Hasan, sesleri duyar ve silâhını alarak olay yerine koşar. Yine bekçi olan Şevki' ne buraya ulaşır. Aynı sıralarda, Alay'dan yadıma gelen askerî birlikler de bölgeye ulaşır ve meydana bir mitralyöz (ağır makineli manga destek tüfeği) kurarlar. Bu sıralarda Değirmendağı' na yerleştirilmiş olan topların yönü de meydana çevrilir. Askerin teslim ol çağrısına uymayan grubun üzerine mitralyöz ateşi açılır.⁸⁹ Son Posta Gazetesi' nin iddiasına göre, az önce meydana Kubilây'ın başını kesenleri alkışladığı belirtilen grup, aslında yaklaştığını gördükleri jandarmaları alkışlamışlardır.⁹⁰ Çatışma çıkar ve çatışma sonunda Bekçi Hasan ve Şevki şehit olur. Mehdi Mehmet, Sütçü Mehmet ve Şamdan Mehmet de öldürülür. Emrullah oğlu Mehmet alınından yaralanır. Nalinci Hasan ve Ali oğlu Hasan kaçmayı başarır.⁹¹ Olay sonunda toplam ölü sayısı altıdır.

Kaçmayı başaran Nalinci Hasan ve Ali oğlu Hasan, 26 Aralık' ta Menemen yakınlarındaki Ahiler Köyü' nde jandarmalar tarafından yakalanarak Menemen' e getirilir.⁹² Bundan sonra, failerle işbirliği halinde olduğu gerekçesiyle, Nakşibendi

⁸⁶ **Halk Dostu**, 23 Kanunuevvel 1930 s.2

⁸⁷ Kemal Üstün **a.g.e.** s. 21, **Cumhuriyet**, 25 Kanunuevvel 1930

⁸⁸ Can Dünder **a.g.e.**,s.72, **T.B.M.M.Z.C.**,s.76

⁸⁹ Can Dünder, **a.g.e.**,s.72-73

⁹⁰ **Son Posta**, 26 Kanunuevvel, s.1

⁹¹ Kemal Üstün, **a.g.e.**,s. 22

⁹² **Son Posta**, 26 Kanunuevvel 1930 s.1

Şeyhi Esad, ayrıca yine Nakşibendi Tarikatı'ndan Şeyh İsmail Hakkı Efendi ve Mustafa Efendiler tutuklanarak Menemen'e gönderilir.⁹³

Olay sırasında askerlik hizmetini yapmakta olan ve aslen öğretmen olan 1906 Adana-Kozan* doğumlu 24 yaşındaki asıl ismi Mustafa Fehmi olan Menemen 43. Piyade Alayı'nda görevli Asteğmen Kubilây'ın olayda şehit edilmesi ve şehit edilme şekli dehşet vericidir. Ancak yukarıda da anlatıldığı gibi, Asteğmen Kubilây'ın komutanı konumundaki iki yüzbaşının, özellikle Fahri Bey'in Kubilây olay yerine ulaşmadan önce gereken tedbirleri almaması ve olaya gerektiği gibi müdahale edememesi hatta bununla birlikte kendisine meydan okuyan Mehdi Mehmet'e karşı olay yerinden Hükümet binasına çekilmesi olayın faillerini cesaretlendirmiştir. Ayrıca bu durum, çevrede toplanmış olan kalabalığın da "hükümet ve asker bana müdahale etmez" diyen Mehdi Mehmet'e inanmaya başlamasına yol açmış da olabilir. Asteğmen Kubilây, olay yerine geldiğinde bu şekilde cesaretlenmiş silâhlı bir grupla ve böyle bir psikoloji içindeki kalabalıkla karşılaşmıştır. Ancak Asteğmen Kubilây'ın bazı davranışlarındaki hatalar da onu bu sona götürmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi genç asteğmen, askerlerini geride bırakmış, tek başına silâhlı ve uyuşturucu etkisi altında olan bir grubun içine dalmıştır. Bununla da kalmamış, yine silâhlı olan Mehdi Mehmet'e tokat atmıştır.

1927 – 1931 yılları arasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk Türkiye Büyükelçisi olarak Türkiye'de görev yapan Joseph Clark Grew*, Memenen'de gerçekleşen olayla ilgili, üstlerine çeşitli raporlar yazmış ve bunlara kendi görüşlerini de eklemiştir. Daha sonra Grew'un bu yazıları derlenerek kitap haline getirilmiş ve Türkçe'ye de çevrilerek Türkiye'de de yayınlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ve

⁹³ **Cumhuriyet**, 28 Kanunuevvel 1930 s.1

* Kubilây'ın ailesi de kendisini şehit eden Mehdi Mehmet gibi Giritli'dir.

* Joseph Clark Grew, 1880 yılında Messecusets'te doğmuş, 1904 yılında A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'nda diplomatik hizmete başlamıştır. 1924 yılına kadar, Dünya'nın çeşitli bölgelerinde görev yapmış, 1924-1927 yılları arasında A.B.D.'de hükümette çalışmış, 1927-1932 yılları arasında ise Türkiye'de A.B.D. Büyükelçisi olarak bulunmuştur. 1932 yılında Japonya'ya gönderilen Grew, 1941 Pearl Harbour saldırısına kadar Japonya'da görev yapmıştır. 1965 yılında A.B.D.'de ölmüştür. **The Columbia Encyclopedia**, New York: Columbia University Press, 2000, C.11, s.1541; **Grand Larousse**, C.9, s.4754; anıları ve otobiyografisi için ayrıca, Joseph C.Grew, **Turbulent Era; a Diplomatic Record of Forty Years**, Messecusets: Houghton Mifflin Press, 1952

Atatürk hakkında başka kitapları da bulunan Grew, Menemen'deki olayı ve Kubilây'ın şehit edilmesini şu şekilde anlatmıştır: ⁹⁴

“ Bu noktada genç bir ihtiyat zabiti, Kubilây Bey sahneye çıkıyor. Her halükârda, açıkça üniformasının prestijinin kendisini koruyacağına güvenerek tahrikçilere tek başına yaklaşıyor ve Derviş Mehmet ile tartışmaya başlayarak kalabalığı dağıtmaya çalışıyor. İhtiyatsızca ve akılcı sayılmayacak biçimde hareket ettiği hususunda görüş birliği var.İddia edildiğine göre Derviş Mehmet tarafından vuruluyor. Hükümet yanlısı gazeteler, Kubilây'ın başının kesildikten sonra bir sırığa takılarak dolaştırıldığı ve fanatik dervişler ile yordakçılarının kanını içtikleri konusunda ısrar ediyorlar; ama bu haberlerin gerçekliğinden şüphe etmek için yeterince sebep var. “

Necip Fazıl Kısakürek de, “ Son Devrin Din Mazlumları “ adlı eserinde Menemen Olayı'na da yer vermiştir. Kısakürek, Kubilây'ın davranışlarını değerlendirirken ve olayı kısaca anlatırken: **“ Arkasındaki süngülü asker safının heybetine güvenen, ilerideki mecnunların ihtilâç içinde nereye kadar gidebileceklerini tahmin edemeyen Kubilây, tek başına mehdilik şarlatanı bu maşa adamın üzerine yürüyor. Hiçbir kelime sarfetmeden sol eliyle onun yakasına yapışıp sağ eliyle suratına iki tokat akşediyor. Askerler geride ve halk etrafta merakla bakınmaktadır. Tokatları yiyen Mehmet, henüz kendisini toparlayamadan bir silâh sesi... Kubilây'ın yere düştüğü görülüyor. Jandarmalar tüfeklerini bırakıp kaçıyor ve Kubilây'ın askerleri, yüzgeri, dağılıyor. Delice bir cür'et, başsız kalan askerlere, neyin nereden geldiğini ve nereye gittiğini kestirememek şaşkınlığı içinde büyük bir dehşet vermiş ve onlara dağılmaktan başka çare bırakmamıştır. Mehmet, yerde inleyen Kubilây'ın üstüne atlıyor. Tırtıllı bıçağıyla, testere kullanır gibi, Kubilây'ın kafasını vücudundan ayırıyor. Meydan bir an için Mehmet ve beş arkadaşına kalmış bulunmaktadır... “ demektedir. ⁹⁵**

⁹⁴ Joseph C. Grew, **Yeni Türkiye**, İstanbul: 1999. s.199

⁹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumları**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1996, s.134-135

Asteğmen Kubilây'ın kendisini bu sona götürecektir olan bu davranışları ve kendisinden önceki subayların görevlerini gerektiği gibi yerine getirmemiş olmaları ile birlikte, olayın gerçekleştiği sırada Menemen' de kaymakam olan Cevdet Bey' in de, Hükümet binasının yakınında gerçekleşen bu olayda ihmalleri vardır. Emniyet-Umumiye' nin hazırladığı raporlarda, " Kaymakamın tenkidi ve Vilâyetin tedabiri" başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir: ⁹⁶

“ Kaymakam Bey'in ilk hamlede kulağına sokulan ve şişirilen büyük ve heyecanlı havadis kendisini haddinden fazla tedbir ve ihtiyat ve tevakkiye sevk etmiş ve çarşıda toplanan halkın ve silâhlı mürtecilerin hükümet konağının, jandarma kuvvetinin vaziyetini tetkik ve bunlara kendi tedbiriyle hâkim olabilmek imkânını aramaktan uzak bulundurmuştur. Telefon hattının bozukluğu hasebiyle hemen jandarma ve mevkî kumandanlığı ile temas edememesi mürtecilerin ağzından halk arasına yayılan, müsellâh kuvvetlerin sokakları sardığı ve hatların kesildiği ve otomobillerin durdurulduğu şeklindeki heyecan veren şayiaları, vaziyeti sükunetle tahlil ve buna uygun bir almasına mânî olmuştur. “

Kaymakam Cevdet Bey de, Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Fahri Bey gibi, Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Paşa ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey tarafından 28 Aralık 1930' da şahsen sorgulanmış ve ihmali görüldüğü için görevinden alınmıştır. ⁹⁷

Bu şekilde olayın içinde yer alan er - erbaşların, yüzbaşı rütbesindeki subayların, Asteğmen Kubilây Bey' in ve kaymakamın bile hatalı davrandığı iddia edilen Menemen Olayı' nın meydana geldiği yer, meydana gelme biçimi, gelişimi ve sonuçlarıyla ilgili de değişik iddialar ve değerlendirmeler vardır.

Cumhuriyet Halk Fırkası, 1930 sonbaharında yapılan belediye seçimlerine * özel bir ilgi göstermiş ve bu seçimle ilgili çok ayrıntılı propaganda çalışmaları yürütmüştür. Bu propaganda çalışmalarında da, Batı Anadolu' ya ayrıca önem

⁹⁶ Nilüfer Kas, **a.g.m.**, s. 52

⁹⁷ **Cumhuriyet**, 29 Kanunuevvel 1930. s.3

* C.H.F. ile birlikte C.H.F.' ye muhalif olan S.C.F.' nin de katıldığı 1930 Belediye Seçimleri, 6 Ekim 1930 yılında yapılmıştır. **Son Posta**, 7 Teşrinievvel 1930

vermiştir. Meselâ C.H.F.’nin İzmir’de bu amaçla görevlendirdiği propaganda ekibindeki kişilerin sayısı 482 idi ve bu ekip başarılı çalışmalarda bulunuyordu.⁹⁸ C.H.F.’nin Batı Anadolu’ya özel bir önem vermesinin sebebi, burada S.C.F.’nin daha çok ilgi toplamış olmasıydı. S.C.F. lideri Fethi Okyar da, aynı İzmir’e miting için 4 Eylül 1930’da gitmiştir.⁹⁹ İzmir’de Fethi Bey’i karşılamak için kalabalık bir halk kesimi toplanmış, burada Fethi Bey’i karşılamak isteyenlerle jandarma arasında tartışmalar yaşanmıştır. Daha sonra, S.C.F. aleyhine yayın yapan Anadolu Gazetesi’nin bürosu, sayıları 30 kadar olan S.C.F. destekçileri tarafından çevrilmiş, jandarma bu kişilere ateş açmıştır. Bu olayda 2 kişi ölmüş, ölenlerden birisinin cesedi de Serbest Fırkalılar tarafından Fethi Bey’e götürülmüştür. Aynı gün İzmir’deki C.Halk Fırkası binası da taşlanmıştır.¹⁰⁰ Bütün bunların yaşandığı İzmir’de Fethi Bey, mitingini gerçekleştirmiş ve bu mitinge yaklaşık 50 000 kişi katılmıştır.¹⁰¹ Bunlara karşın, C.H.Fırkası, propaganda çalışmaları boyunca S.C.F.’yi “Komünist, gerici, gâvur ve aşağı sınıftan insanlar olarak göstermiştir. Evkadınları evleri teker teker dolaşmış, S.C.F. seçmenlerinin oylarını C.H.F.’ye çevirmeye çalışmışlardır. C.H.F. görevlileri, yer yer halka yiyecek dağıtarak bunun karşılığında oylarını C.H.F.’ye vermelerini istemişlerdir. Bazı yerlerde S.C.F. münevverleri tutuklatılmış ya da gözaltına alınmıştır.¹⁰² Bütün bu çalışmalara rağmen, olayın meydana geldiği yer olan Menemen’de yapılan belediye seçimlerini Cumhuriyet Halk Fırkası’na muhalif olan Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştır.¹⁰³ Hatta Hükümet, Serbest Fırka’nın Anadolu’da ve özellikle Ege çevresinde gördüğü büyük ilgiden tedirgin olmuştur.¹⁰⁴

Olay gerçekleştiğinde, Menemen’in siyâsi durumu ve olayın gelişimiyle ilgili, Amerika Büyükelçisi Grew da çeşitli yazılar yazmış ve kendi yorumlarıyla birlikte bunları üstlerine bildirmiştir. Görevi gereği Türkiye’deki tüm siyâsi gelişmeleri dikkatle izleyen Grew, Memenen Olayı sonrası, C.H.F. Hükümeti’nin bu durumu “Hükümet’i devirmeye” yeltenmiş bir hareket olarak algıladığını, kamuoyuna böyle gösterdiğini, Menemen, İzmir ve çevresinde derhal birçok tutuklamanın gerçekleştirildiğini, olayın çok önemli olmamasına rağmen sıkıyönetim ilân edilmesi

⁹⁸ Cem Emrence, “Muhafif Bir Perspektiften 1930 Belediye Seçimleri: C.H.P.’nin Baskı ve Propaganda Yöntemleri, **Toplumsal Tarih**, Cilt:34, Sayı:200, Ağustos 2000, s.111

⁹⁹ **Son Posta**, 5 Eylül 1930, s.1

¹⁰⁰ **Son Posta**, 7Eylül 1930, s..1, s.3

¹⁰¹ **Son Posta**, 9 Eylül 1930, s.1

¹⁰² Cem Emrence, **a.g.m.**, s.111-112

¹⁰³ **Son Posta**, 23 Teşrinievvel 1930, s.1

¹⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s.127

gereğinin duyulmasının normal bir uygulama olmadığı belirtmiştir. Grew, İzmir ve Menemen’de Hükûmet tarafından böyle aşırı bir tepkinin gösterilmesi ve olağanüstü önlemler alınmasının sebebini de, Fethi Bey’ in S.C.F. lideri olarak geldiği İzmir’de çok büyük ilgi görmesine, bu ilginin, halkın C.H.F.’ ye karşı olan memnuniyetsizliğini açıkça göstermesine ve Ankara’ nın bu durumdan rahatsız olmasına bağlamıştır. Bu durum karşısında hazırlıksız yakalanan Hükûmet, Menemen Olayı’nı, bu durumu tersine çevirmek ve iktidarını güçlendirmek için bir fırsat olarak görmüş, olayın gerçekleştiği bölgede C.H.F. yönetimine karşı muhalif olanlar ve tehdit olarak görülenler etkisizleştirilmiş, bunlara ağır bir darbe indirilmiştir.¹⁰⁵

Menemen Olayı’ndan sonra gerçekleşen yargı süreci, tutuklamalar, sıkıyönetim ilânı ve basındaki yazılar gibi konularda Joseph Clark Grew’ un fikirleriyle Necip Fazıl Kısakürek’ in anlattıkları benzerlik taşımaktadır. Ancak, dönemin hükümetinin Menemen Olayı’ nı doğrudan tertip ettiğiyle ilgili somut bir kanıt ya da belge sunulmamıştır. Ancak Menemen Divan-ı Harp Mahkemesi’ nde yargılanan sanıkların kimlikleri ve bu dönemde basında çıkan haberler özellikle Nakşibendi Tarikatı olmak üzere din büyükleriyle özellikle ilgilenildiğini göstermektedir. Ayrıca basında sıkça Menemen Olayı’ nın sorumlusu olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası ve O’ nu destekleyen neşriyat da gösterilmiştir. Aslında Hükûmet tarafından basın, Hükûmet istekleri doğrultusunda yayın yapması konusunda yönlendirilmiştir. Olayla ilgili sergilecek tavrı konusundaki bazı kararlar, Ankara Çankaya’ da Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet Paşa, Meclis Başkanı General Kâzım (Özalp), Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Müdafaa-i Milliye Vekili Zekâi Bey ve Örfî İdare Reisi Fahrettin (Altay) Paşa’ nın katıldıkları bir toplantıda¹⁰⁶ açıkça kararlaştırılmıştır.

Atatürk, 6 Ocak 1931 Salı günü, saat 16.15’ de İstanbul’dan Ankara’ya gelmiş ve Büyük Millet Meclisi’ni ziyaret ettikten sonra Çankaya’ya geçmiştir.¹⁰⁷ Daha sonra Çankaya’ ya Şükrü Kaya, İsmet Paşa, Kâzım Özalp Paşa, Zekâi Bey ve

¹⁰⁵ Joseph Grew, **a.g.e.**, s. 199-201

¹⁰⁶ Bu toplantının ayrıntıları için, toplantıda hazır bulunan Sıkıyönetim Komutanı Fahrettin (Altay)’ ın anıları: Taylan Sorgun, **İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor**, İstanbul: Kamer Yayınları,1987, s.434-440

¹⁰⁷ **Halk Dostu**, 7 Kanunusani 1931. s.1

Fahrettin (Altay) Paşa da gelmiş ve Menemen Olayı' yla ilgili bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Menemen Olayı konusunda sergilenecek tavır ve alınacak önlemler kararlaştırılmıştır. Uzun konuşmaların yapıldığı ve birçok fikrin ortaya atıldığı bu toplantının ardından Başvekil İsmet Paşa ayrılırken: **“Bir kimse gazetesinde fena beyanat yapar fena fikir neşrederse çağırıp tahkik etmeli, hüviyeti tesbit olunmalıdır “**¹⁰⁸ diyerek basının Menemen Olayı' yla ilgili kontrol altına alınmasını ve hükümetin istediği doğrultuda yayın yapıp, zararlı gördüğü yayınlardan kaçınmasının sağlanmasını emretmiştir.

Örnek olarak, hükümet yanlısı yayın yapan gazetelerden birisi olan Halk Dostu Gazetesi' nde, 23 Aralık günü, yayınlanan haberde, olayla bağlantılı olarak şu bölüm yer almıştır:¹⁰⁹

“ Halk hükümet avlusuna dolmuş. Ağızdan ağza;

- **Bunlar derviş imiş!...**
- **Nakşibendi tarikatine mensup imişler...**

Sözleri dolaşıyor. (...)

Yaralı Zeki Mehmet kendisi ile görüşenlere:

- **Ben her şeyi anlattım. Fakat size de kısaca anlatayım.**

Demiş ve şunları söylemiştir.

- **Biz altı arkadaşık. Mensup olduğumuz tarikat bize bu işi emretti...**

Bizim arkadaşlarımız da vardır. Yapacağımız iş için Menemen' i daha müsait bulduk, demiştir.

Yaralı altıncı Zeki Mehmet dün bir muharrimize:

- **Biz Köroğlu * ve Karagöz gazetesinin dâimî karilerindeniz. Bize ilham veren Bürhan Cahit Bey' in Kankulesi romanıdır demiştir. “**

Bununla birlikte Cumhuriyet Gazetesi' nde de olayın nedeni olarak aynı konuları ön plana çıkartan haberler yayınlanmıştır. 25 Aralık 1930' da yayınlanan

¹⁰⁸ Taylan Sorgun, **İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor**, İstanbul: Kamer Yayınları, 1987, s.440

¹⁰⁹ **Halk Dostu**, 23 Kanunuevvel 1930, s.2

* Yeni Köroğlu Gazetesi, o dönemde CHF aleyhine yazılar yazmakta ve sert şekilde eleştirmekte, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemekteydi. Bürhan Sacit ise bu gazetenin sahibi ve yayımcısıydı.

Cumhuriyet Gazetesi' nde "Maktul Derviş Mehmet bir Nakşibendi şeyhidir! " başlığı atılmış ve altında olayla ilgili şu bilgiler verilmiştir: ¹¹⁰

“ Derviş Mehmet eski bir Nakşibendi şeyhidir. Ötedenberi Cumhuriyet rejimi ve inkılâp aleyhinde bulunmaktadır. Son zamanlarda hükümet aleyhinde yapılan neşriyattan cesaret alarak hükümet ve icraatı aleyhinde orada burada sözler söylemeğe, irtica propagandası yapmağa başlamıştır. “

Buradan da anlaşılabilceği gibi olaydan iki gün sonra, açıkça dördü çocuk yaştaki altı esrarkeş sarhoşun gerçekleştirdiği olayın bütün sorumluluğu özellikle Nakşibendi Tarikatı olmak üzere din büyüklerine ya da ileri gelenlerine ve olaydan önce Menemen' de belediye seçimlerini kazanmış ve İzmir Mitingi' nde büyük bir ilgiyle karşılanmış olan Serbest Cumhuriyet Fırkası ve onunla birlikte yayılan muhalif yayınlara yüklenmiştir.

Böylece yukarıda sözü edilen toplantıda İsmet Paşa' nın basınla ilgili verdiği emirler ve Gazi Paşa'nın Nakşibendi Tarikatı' yla ilgili olarak söylediği " Kumandanlar bilmelidirler ki bu tarikat yok edilecektir! " ve Kâzım Özalp Paşa' nın " Bu tarikat muzır bir yilandır, mahvedilmelidir. " ¹¹¹ sözleri, toplantıdan da önce basında etkisini göstermeye başlamıştır. Bundan bir süre sonra kurulacak ve Mustafa (Muğlalı) Paşa' nın başkanlığını yapacağı Menemen Divan-ı Harp Mahkemesi, bunun için bir mekanizma olarak ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Joseph Grew' un belirttiği gibi özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın büyük ilgiyle karşılandığı yer Menemen olmak üzere, Cumhuriyet Halk Fırkası' nın otoritesini yeniden kurmak ve teyit etmek için de kullanılacaktır.

Altı esrarkeş serserinin faili olduğu olayın meydana geldiği 23 Aralık 1930' dan bir hafta sonra, olay sebebiyle tutuklananların sayısı 60'a ulaşmıştır. Sadece Bozalan Köyü'nden getirilerek tutuklama olmadan göz altına alınan kişi sayısı

¹¹⁰ Cumhuriyet, 25 Kanunuevvel, 1930, s.1

¹¹¹ Taylan Sorgun, a.g.e.,s. 437

70'tir.¹¹² 28 Aralık 1930 günü de Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Menemen Olayı'yla ilgili orduya şu mesajı yayımlamıştır: ¹¹³

“ Menemen’ de ahiren vukua gelen irtica teşebbüsü esnasında Zâbit Vekili Kublây Bey’ in vazife ifa ederken duçar olduğu âkibetten Cumhuriyet ordusunu tâziyet ederim. Kubilây Bey’ in şahadetinde mürtecilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemen’ deki ahâlden bazılarının alkışla tavripkâr bulunmaları, bütün Cumhuriyetçi ve vatanperverler için utanılacak bir hâdisedir. Vatani müdafaa için yetiştirilen; dâhilî her politika ve ihtilâfın haricinde ve fevkinde muhterem vaziyette bulunan Türk zâbitinin mürteciler karşısındaki yüksek vazifesi vatandaşlar tarafından yalnız hürmetle karşılandığına şüphe yoktur.

Menemen’ de ahâlden bazılarının hataları bütün milleti müteallim etmiştir. İstilânın acılığını tatmış bir muhitte genç ve kahraman zâbit vekilinin uğradığı tecavüzü milletin bizzat Cumhuriyet’ e karşı bir sui kast telâkki ettiği ve mütecasirlerle, müşevvikleri, ona göre takip edeceği muhakkaktır. Hepimizin dikkatimiz bu mes’eledeki vaziyetimizin icabatını hassasiyetle ve hakkile yerine getirmeğe matuftur.

Büyük ordunun kahraman genç zâbiti ve Cumhuriyet’ in mefkûreci muallim heyetinin kıymetli uzvu Kubilây Bey, temiz kanı ile Cumhuriyet hayâtiyetini tezelemiş ve kuvvetlendirmiş olacaktır “

Bütün bu gelişmelerle birlikte 30 Aralık 1930’ da Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, İrtica sahasında 1 aylık örfî idâre, maznunların Divân-ı Harb’e verilmesi, ihmalkâr idare memurlarının tecziyesi ve Cumhuriyet’i ilelebet koruyacak tedbirlerin alınması konularıyla toplanmıştır. ¹¹⁴ Bu toplantının ardından, 31 Aralık 1930 tarihinde de İcra Vekilleri Heyeti toplanmış ve Menemen Kazası ile Manisa ve

¹¹² **Cumhuriyet**, 30 Kanunuevvel 1930 s.1

¹¹³ Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi: 1927-1931.Cilt.1**,Ankara: T.B.M.M.Vakfı Yanları s.462-463

¹¹⁴ **Cumhuriyet**, 30 Kanunuevvel 1930, s. 1

Balıkesir merkez kazalarında 1 Ocak 1931 tarihinden itibaren 1 ay süreyle sıkıyönetim ilân edilmesini Meclis' in onayına sunmaya karar vermişlerdir. ¹¹⁵

Beşvekil İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi' nin 1 Ocak 1931 tarihinde Perşembe günü saat 14.10' da açılan oturumunda; “ **Teşkilât-ı Esasiye Kanunu**’ nun 86’ ıncı maddesinde **Vatan ve Cumhuriyet Aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsât vukuunu müeyyit kat’î görüldükte İcra Vekilleri Heyeti müddeti bir ayı tecavüz etmemek üzere umumî ve ya mevzî idarei örfiye ilân edebilir denilmiş olmasına ve Menemen’ de 23 – XII – 1930 tarihinde irtikâp edilen cürmün hazırlık tahkikatında bu cürmün Cumhuriyet aleyhinde şümulü bir tertip olduğu hakkında kat’î emareler görülmüş bulunmasına binaen Menemen Kazası ile Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında 1 Kânunusani 1931 tarihinden itibaren bir ay müddetle idarei örfiye ilân olunmasına İcra Vekilleri Heyetinin 31 – XII – 1930 tarihli içtimaında karar verilmiştir. Keyfiyeti Büyük Meclisin tasdikine arzeylerim “ ¹¹⁶ şeklinde Meclis’ in onayına sunmuştur.**

Aynı tarih ve oturumda İsmet Paşa, uzun ve hararetli bir konuşma yapmış, Menemen Olayı’ nda hükümetin Menemen halkına kırgın ve kızgın olduğu fikrinin anlaşıldığı konuşmasına, bu fikrini sonlara doğru “ **Menemen vak’asında Türk’ ün şiarı nerede kaldı bilmiyorum. Göz önünde yirmi iki yaşında bir zâbit vekili, bir genç ordunun bir cüz’ü ifayı vazifeye gidiyor, vuruluyor. Bununla da iktifa etmiyorlar. Yirmi dakika uğraşarak kör bir bıçakla muhterem şehidin başını göğdesinden ayırıyorlar. Bunun karşısında binlerce halk lâl olup kalmışlar. Belki korkmuşlardır diyelim ve bir an için bunu kabul etmiş olalım. Fakat efendiler, o avazei takdis ve tahsin ve o alkışlar ne demektir? Bunu insanın havsalası almıyor ve bundan anlıyorum ki Cumhuriyet, inkılâba ne kadar gayızları varsa bu fecî ve hunrizâne hareketlerle muhterem ordumuza karşı kin ve gayızları o derece hainânedir. Bu kara kuvvet ve mel’un kuvvet bilmelidir ki bizde yeni bir vatan temin eden bu ordu dâima Cumhuriyet’ in ve inkılâbın nigâhbanıdır ve dâima olacaktır. “ ¹¹⁷ diyerek daha açık vurgulamıştır.**

¹¹⁵ T.B.M.M.Z.C., Cilt:24, 1.1.1931, s.2

¹¹⁶ T.B.M.M.Z.C., s. 2

¹¹⁷ T.B.M.M.Z.C., s. 7

İsmet Paşa'nın bu konuşmasının ardından, Meclis'in onayına sunulan Menemen, Manisa ve Balıkesir'de sıkıyönetim teklifi oylanmış ve kabul edilmiştir.¹¹⁸ Böylece 23 Aralık 1930 günü Menemen' de meydana gelen olay sebebiyle, 1 Ocak 1931 günü Menemen kazasıyla Manisa ve Balıkesir Merkez kazalarında bir ay süreyle örfî idare ilân edilmiş ve 1688 sayılı Resmî Gazete' de yayınlanmıştır.¹¹⁹

İlân edilen İdârei Örfiye'nin Amirliğine İkinci Ordu Müfettişi Birinci Ferik (Orgeneral) Fahrettin (Altay) Paşa memur edilmiştir. İdârei Örfiye Divanı Harbi Reisliği'ne de Birinci Kolordu Kumandan Vekili Mirлива (Tümgeneral) Mustafa (Muğlalı) Paşa getirilmiştir. Mahkeme' nin Mustafa Muğlalı ile birlikte diğer üyeleri ise şunlardır:¹²⁰

Reis : Birinci Kolordu Kumandan Vekili Mirлива Mustafa Paşa
 Aza : Topçu Alay 26. Kumandanı Miralay Ata Bey
 Aza : Birinci Kolordu Şube (7) Müdürü Miralay Demirşah Bey
 Aza : Alay (176) Kumandan Muavini E.K. Kaymakamı Yusuf Ziya Bey
 Aza : İkinci Kolordu Şube (2) Müdürü Kaymakam Bahattin Bey
 Aza Mülâzimi: Fırka (57) Satınalma Komisyonu Reisi Binbaşı Hüsnü Bey
 Aza Mülâzimi: Topçu Alay (29) tabur (2) Kumandanı Binbaşı Neş'et Bey

Sıkıyönetim Komutanlığı görevine memur edilen 2. Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa, Atatürk' le görüşmek üzere Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile birlikte 2 Ocak'ta İstanbul' a gelmiş ve Dolmabahçe' de Atatürk'le gerekli görüşmeleri yapmıştır. Şükrü Kaya, bu görüşmede Atatürk'e, Menemen' deki irtica hareketi ile birlikte ülkedeki tarikatlar ve bunların mensupları ve bu tarikatların İstanbul, İzmir, Manisa, Alaşehir, Balıkesir ve Antalya' da yoğun faaliyetleri olduğu ile ilgili bir rapor sunmuştur.¹²¹ Bundan 4 gün sonra, 6 Ocak 1931' de de Reis Mustafa Paşa ve diğer Divan-ı Harb üyelerinin tamamı İzmir'e gelmiş, Menemen e geçerek mahkemenin yapılacağı, olaydan sonra Kubilây Mektebi adı verilen Zafer İlkokulu'na

¹¹⁸ T.B.M.M.Z.C., s.9

¹¹⁹ T.C. Resmî Gazete, 1 Kânunusani 1931, sayı: 1688

¹²⁰ T.C. Resmî Gazete, 1 Kânunusani 1931, sayı: 1688

¹²¹ Cumhuriyet, 3 Kanunusani 1931, s.1

yerleşmişlerdir¹²² 7 Ocak' ta da İdâre-i Örfiye Kararnamesi'yle sıkıyönetim bölgesindeki tüm sivil memurların görevleri, görevlendirilen ordu mensuplarına devredilmiştir. ¹²³ Yine aynı kararname ile İdarei Örfiye'nin temel şartları ve kuralları belirlenmiş ve halka duyurulmuştur. Buna göre sıkıyönetim kuralları ve sansür talimatnamesi şöyledir: ¹²⁴ “ **Menemen' de halkın akşam saat sekizden sonra dışarıya çıkmaları menedilmiştir. Bu karar, halka tellâllar vasıtasıyla ilân edilmiştir. Menemen'e günden itibaren kaymakamlıktan alınacak vesika ile gidilebilecektir. Menemen' den çıkmak da aynı suretle vesikaya tâbidir. Manisa ve Balıkesir' de de aynı usul tamim edilecektir. Sansür talimatnamesine nazaran muhaberât, para, emanet irsalâtı sansüre tâbidir. İstasyon postanesi ilga edilmiştir. Mektuplar kısa yazılacak, postaya açık verilecektir. Türkçe' den başka bir lisanla mektup yazmak memnudur. İfade açık, işaretsiz ve şifresiz olacaktır. Bunlara riayet etmeyenler hakkında işlem yapılacaktır. Akşam saat yirmiden itibaren heryer kapanacak, sokaklarda devriyelerden başka hiç kimse dolaşmayacak, görülüp de ihtarı dinlemeyenler kurşuna dizileceklerdir. Sünnet, düğün, doğum gibi sebeplerle bile olsa bilûmum içtimalar memnudur. Sansürün bugünden itibaren tatbikine başlanmıştır. İstasyonlarda polisler, gelen giden yolcuların nüfus tezkerelerini mühürlemektedirler. “**

İşte Menemen bu durumda iken, Divan-ı Harp hazırlıkları da hızlanmıştır. Muğlalı, ilk olarak olayın faillerinin sorgulanmasına karar vermiştir. ¹²⁵

Sonunda hazırlıklar tamamlanmış, sanıklar tümüyle Menemen'e getirmiş ve mahkeme huzuruna çıkarılmaya başlanmışlardır. Mahkeme Reisi Mirliya (Tümgeneral) Mustafa (Muğlalı) Paşa başkanlığında, Menemen Divan-ı Harb Mahkemesi, 15 Ocak 1931 tarihinde yargılama işine başlamıştır. ¹²⁶

6 kişinin doğrudan fâîli olduğu olayın mahkemesinin sürecinde, ilk safhada yargılanan kişi sayısı 105' tir. ¹²⁷ Mahkemenin daha sonraki safhalarında, yargılama süreci bitene ve Balıkesir' le Manisa' dan sonra en son Menemen' de kalkan

¹²² **Cumhuriyet**, 7 Kanunusani 1931, s.1

¹²³ **Cumhuriyet**, 8 Kanunusani 1931, s.1

¹²⁴ **Cumhuriyet**, 9 Kanunusani 1931, s.1

¹²⁵ **Cumhuriyet**, 15 Kanunusani 1931, s.1

¹²⁶ **T.B.M.M.Z.C.**, Cilt:25, 2.2.1931 Sıra No:58 s.5

¹²⁷ Kâzım Öztürk, **a.g.e.**, s.483

sıkıyönetimin kalktığı tarih olan 8 Mart 1931' e kadar tutuklanan kişi sayısı 2200,¹²⁸ Divan-ı Harb' de yargılanan kişi sayısı da 606' dır.¹²⁹

15 Ocak' ta yargılanmalarına başlanan bu 105 kişinin ifadeleri, 17 Ocak' ta 2 oturum olmak üzere, 18, 19, 20, 21, 24 ve 25 Ocak 1931 tarihlerinde yapılan duruşmalarda alınmıştır. İfadelerden sonra savcının iddianamesiyle birlikte kararlar 26 Ocak 1931' de verilmiştir. 15 Ocak' taki ilk duruşmada, Reis Mustafa Paşa, usül gereği maznunların hepsinin sırasıyla hüviyetlerini istemiş ve bu 105 kişinin hüviyetleri teker teker kendilerinden alınmıştır.*

Mahkeme Reisi Mustafa Paşa, mahkemenin ilk günü Mehdi Mehmetle birlikte hareket eden Emrullahoğlu Mehmet Emin, Nalıncı Hasan, Küçük Hasan ve olaydan önce Mehdi Mehmet' in yanından kaçarak Manisa' ya dönen Çoban Ramazan' la birlikte Tatlıcı Hüseyin' in ifadelerinin alınmasına ve yargılanmalarının yapılmasına karar vermiştir.*

Reis Mustafa (Muğlalı), yukarıda sözü edilen, Hükümet'in Dolmabahçe'deki toplantısında konuşulduğu ve karar verildiği gibi mahkeme boyunca sanıklara sorduğu sorularla sürekli olarak tarikat ya da örgüt bağlantısı aramış, isimler istemiş, olayda sanıkların üzerinde bulunan silâhların kimlerden sağlandığı üzerinde durmuş, yol boyunca 6 kişilik gruba yardım edenlerin de açıklanmasına çalışmıştır. Ayrıca Muğlalı, “ Menemen' den sonra nerelere gidecektiniz?” gibi sorularla, olayın plânlı bir olay olup olmadığını ve bundan sonraki gelişmelerin neler olabileceğini de anlamaya çalışmıştır. Muğlalı, olayın 6 kişinin sebep olduğu bir olaydan daha büyük bir olay olduğuna inanmıştır. Muğlalı bu fikri, bizzat olay yerinde yaptığı bir inceleme sonrasında edinmiştir. Mustafa Muğlalı' nın olay yerinde yaptığı bu incelemeden edindiği fikre göre, bu olay sadece altı serseri tarafından meydana getirilmiş bir olay değildi. Bu olayda serseriler sadece sabırsızlık göstererek vaktinden önce ortaya atılmışlardı. Oysa bu mesele, bir takım gizli ve hain eller

¹²⁸ Nilüfer Kas, **a.g.m.**, s.49

¹²⁹ **Cumhuriyet**, 1 Mart 1931

* Mahkemede yargılanan bu 105 kişinin kimlik bilgileri ekler kısmında verilmiştir.

* Mahkemenin ilk günü yapılan bu yargılamalarda yargılananlar olayın dolaylı olarak değil doğrudan sanıklarındır. Olayın aydınlatılmasında ve yargılama sürecinin geri kalan kısmında önemli bir yeri olduğu için mahkemenin ilk günü kayıtları ekler kısmında aynen verilmiştir.

tarafından idare edilen bir örgütün mevcut olduğunu göstermekte ve bu havalide için için işleyen bir yaranın mevcut olduğu kesinlikle hissedilmekte idi. Bu bakımdan olay, büyük bir dikkat ve ciddiyetle takip ve tahkik edilerek bu yarayı işletenlerin her halde meydana çıkarılması ve memleketin selâmeti adına kâmilen vücutlarının ortadan kaldırılması gerekliydi.¹³⁰

Muğlalı'nın da, İnönü ve Atatürk gibi, olayın meydana geldiği Menemen'in halkına ve olay sırasında burada bulunanlara karşı bir kırgınlığı, belki de öfkesi vardı. Büyük ihtimalle Muğlalı da, Menemen halkının Cumhuriyet devrimlerini tam olarak kabullenmediği, benimsemediği, hatta Cumhuriyet'e karşı olumsuz ve muhalif bir tavır içerisinde olduğuna inanıyordu. Zaten, bu dönemde basında çıkan haberler sebebiyle, genel olarak da Menemen'e karşı böyle olumsuz bir bakış hâkimdi. Bunlarla birlikte, yukarıdan da anlaşılabilceği gibi, Mustafa Muğlalı, Menemen'deki mahkeme reisliği görevine çok büyük ciddiyet ve önem vermiş, kendisine verilen bu görevin önemini ve tarihte yer alacağını da anlamıştır. Olayın doğrudan sorumluları 6 kişidir, ancak, olayda sadece bu 6 kişi ve olay sırasında burada bulunan kişilerin değil, başka kişilerin ve güçlerin de varlığı olduğu tahmin edilmiş, bunların da İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Dolmabahçe'de Atatürk'e sunduğu ve yukarıda sözü edilen raporda belirtildiği gibi sadece İzmir'de bulunmadıkları sonucuna varılmıştır. Bunların İstanbul'da, Balıkesir'de ve Manisa'da da kolları ve faaliyetleri vardır. Bu yüzden Muğlalı, sorduğu sorular ve sorgulayıp yargıladığı kişilerden özellikle istediği isimlerle olayın mahkeme önündeki sanıklarından diğer sorumlularına da ulaşmaya çalışmıştır. Mahkeme sonuna kadar 600'den fazla kişinin bu mahkemede yargılanmış olması da bunun önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Mahkemenin ikinci günü olan ve iki oturum şeklinde gerçekleştirilen 17 Ocak 1931'deki duruşmada da yargılananlar arasında özellikle iki kişinin yargılanmaları ilginçtir. Bunlardan birisi irtica ile suçlanan Yahudi Hayimoğlu Jozef, diğeri de bayrağın dikildiği çukuru kazan belediye işçisi Hüseyin'dir. Aşağıda verilen soru-cevap örneklerinden, Muğlalı'nın yargılama sırasında ne kadar küçük ayrıntılara bile

---

¹³⁰ Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, s.363

önem verdiği ve istediği cevabı almak konusunda ne kadar ısrarcı olabildiği açıkça anlaşılabilir:

S – Reis Mustafa Paşa: Jözef! Sen de asiler o zabitin başını keserken el çırpma suretile alkışlamışsın. Mesele nasıl oldu aynen söyle.

C – Hayır Paşa Hazretleri. Kat'iyen yalandır. Paşa Hazretleri, o sabah dükkânımı açmak üzere çıktım. Yolda tesadüf ettiğim birisi Menemen' in etrafını 70 bin evliya sarmış dedi. Ben de ona Menemen' de evliyanın ne işi var, evliyalar buldu buldu da buraya mı gelecek aldırmadım. Yalandır dedim, dükkâna girdim. Meğer hükümet meydanlığına bayrakla bu asiler gelmiş. Jandarma Ali Efendi, bunların yanına sokulup birşeyler sordu. Silâhlı bayraklı bu kimseleri görünce bunlar eyi bir hayıra delâlet etmiyor dedim ve hemen dükkânımı kapayıp evime gittim ve dışarı çıkmadım.

S – Sen bidayetinden sonuna kadar orada bulunmuş ve el çırpmışsın.

C – Hayır Paşa Hazretleri. Kat'iyen yalandır. El çırpmadığım gibi işin sonuna kadar da bulunmadım. Bu dedikleriniz sabit olursa cezama razıyım. Kendileri de burada, söylesinler. Ben söylediğim vaziyette bunları görünce evime gittiğimi, Tahsin ve Mehmet Efendiler' le ispat ederim. Bunlarla birlikte evde oturduk. Bunlarla beraber korktuk kaçtık.

S – Tahsin ve Mehmet Efendiler' in kendi evleri yok mu? Ne için senin evine kaçıyorlar?

C – Bizim ev daha yakın olduğu için paşam.

S – Sonra içeriden dışarıya çıkmadın mı?

C – Silâhlar atıldı o vakit çıktık. Hatta o esnada ölüleri muayene ediyorlardı. O vakit herkes dükkânımı açıyordu, biz de açtık.¹³¹

---

¹³¹ T.B.M.M.Z.C., s. 23

Daha sonra, Muğlalı tarafından aynı şekilde bayrağın dikildiği çukuru kazmakla suçlanarak tutuklanan işçi Hüseyin yargılanmıştır.

Reis Mustafa Paşa – Maznun Hüseyin' e sual tevcih etti.

S – Sen de asilere bayrağı dikmek için çukur kazmışsın ve bu suretle mehdilere muavenet etmişsin. Nasıl oldu söyle?

C – Paşa Hazretleri, o sabah evime gidiyordum. Ellerinde bayrak olduğu halde altı kişi meydanlıkta toplanmış, asilerden birisi yanıma sokulup sen nesin dedi ve üzerimden tuttu. Birisi de bana mavzer dayadı. Bu vaziyet karşısında korktum, asi elime bir çapa verdi ve şurayı kaz dedi.

S – O vakit asilerin etrafında kaç kişi vardı?

C – Kazdığımda beş on kişi kadardı.

S – Nasıl kazdın?

C – Burası dondurmadandı (asfalt ya da beton çeşidi) dedim, tazyik ettiler. Çapayı yere bir defa vurunca çapa eğildi. O sırada bunların yanına bir jandarma gelip siz nerden geldiniz ve ne istiyorsunuz dedi. Asiler de bizi bekleyen Menemen' in etrafında 70 000 kişi vardır dediler.

S – Çapayı kaç defa yere vurdun?

C – İki defa vurdum.

S – İki defa yere vurmakla çapa eğilmez. Daha fazla vurmuşsun.

C – Hayır paşa hazretleri, yalnız iki defa vurdum. Orası dondurmadır. İki defa vurunca çapa eğildi.

Reis Mustafa Paşa – Asi maznun Nalıncı Hasan’ dan sordu.

Asi Hasan – İki defa çapayı vurdu. Sonra bizim yanımıza jandarma gelince o vakit bıraktı kaçtı.

Maznun Hüseyin ifadesine devamla – Hatta Paşa Hazretleri, evimde hastam vardı. Elimde rapor olduğu halde ilâç almağa çıkmıştım..

Reis Mustafa Paşa – Asi maznun Nalıncı Hasan’ dan sordu.

Asi Hasan – İki defa çapayı vurdu. Sonra bizim yanımıza jandarma gelince o vakit bıraktı kaçtı.

Maznun Hüseyin ifadesine devamla – Hatta Paşa Hazretleri, evimde hastam vardı. Elimde rapor olduğu halde ilâç almaya çıktım. O vakit bu asilere tesadüf ettim. Yeri kazmak için bana cebrettiler. Sonra bir aralık bulup kaçtım, dedi.

Burada da görüldüğü gibi, Muğlalı mahkemede, sanıkların Kubilây’ın kesik başının asıldığı direğin dikildiği çukur kazılırken, çapanın yere kaç kere vurulduğu gibi ince ayrıntılarla bile uğraşmıştır.

Menemen Divan-ı Harb Mahkemesi, 18, 19, 20, 21, 24 ve 25 Ocak tarihlerinde de bu şekilde soru-cevaplarla sanıklarının hepsinin yargılanması bitene kadar devam etmiştir. 24 Ocak 1931’ de de Savcı A. Fuat Bey, esas hakkındaki iddianamesini hazırlamıştır. 1931 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi’ nin 25. cildinde 2.2.1931 tarihindeki 58. sıra numaralı, Menemen’le ilgili çok geniş ve büyük yer tutan basma yazıda da yer almaktadır. ¹³² Bu iddianameden sonra, 25 Ocak’ta Harp Divanı tarafından kararname hazırlanmış ve 105 sanık hakkında hükümler verilerek onay için T.B.M.M.’ ye gönderilmiştir. *

¹³² T.B.M.M.Z.C., s.74-82

* Mahkemenin kesin sonucunu belirleme açısından önem taşıyan bu kararname ekler kısmında tam olarak verilmiştir.

Divan-ı Harp Mahmekesi'nin verdiği kararlar, yasal yöntem gereği 31 Ocak 1931 tarihinde Büyük Millet Meclisi' ne sunuldu. Aynı gün Adalet Komisyonu'ndan geçerek 2 Şubat 1931 tarihinde Genel Kurul'da görüşüldü. Söz alan olmadı. Adalet Komisyonu'ndan gelen rapor aynı şekilde kesinleşti.¹³³

2 Şubat 1931 tarihinde alınan kararla idamına karar verilenlerin Resmî Gazete' de yayınlanan sırasıyla isimleri şunlardır:¹³⁴

1. Manisa'dan kahveci çırağı Mustafa
2. Manisa'dan Topçu Hüseyin
3. Manisa'dan Tatlıcı Mustafa Hüseyin
4. Manisa'dan Eskici Hüseyin Ali
5. Manisa'dan Keçeli köyünden Himmetoğlu Süleyman
6. Manisa'dan Emrullahoğlu Memet
7. Manisa'dan Mutaf Süleyman
8. Manisa'dan Manifaturacı Osman
9. Manisa'dan Hafız Cemal
10. Manisa'dan Tabur imamı İlyas Hoca
11. Manisa'dan Ali Paşaoğlu Ragıp
12. Manisa'dan Şeyh Hafız Ahmet
13. Manisa'dan Giritli İbrahim oğlu İsmail
14. Manisa hastane imamlığından mütekait Laz İbrahim
15. Alaşehir'den Şeyh Ahmet Muhtar
16. Bozalan'dan Koca Mustafa
17. Bozalan'dan Hacı İsmail
18. Bozalan'dan Hacı İsmail oğlu Hüseyin
19. Menemen'den Cumai balâlı Ramiz
20. Menemen'den Çıtaklı Molla Süleyman
21. Menemen'den Yahyaoğlu Hüseyin
22. Menemen'den Çingene Memetoğlu Ali
23. Menemen'den Hayimoğlu Jozef
24. Menemen'den Şımbıllı Ali Osman oğlu Memet

¹³³ T.B.M.M.Z.C., Cilt 25, 2.2.1931, s.11

¹³⁴ T.C. Resmî Gazete, 3 Şubat 1931, Sayı: 1716

25. Menemen'den Arnavut Yusufoglu Kâmil
26. Menemen'den Kerimoğlu İbrahim
27. Menemen'den Salimoğlu Boşnak Abbas
28. Şeyh Esatoğlu Memet Ali

Bunların dışında yaşları sebebiyle haklarında verilen ölüm cezaları hapis cezasına çevrilenler ise şunlardır: ¹³⁵

Manisa' dan Nalıncı Hasan idama bedel (24) sene hapis (20) yaşında
 Manisa' dan Çoban Ramazan idama bedel (24) sene hapis (20) yaşında
 Manisa' dan Giritli Küçük Hasan idama bedel (24) sene hapis (17) yaşında
 Manisa' dan Harputlu Ömeroğlu Memet idama bedel (24) sene hapis (65)i müteceviz
 İzmir' den Laz Memet Ali Hoca idama bedel (24) sene hapis (65)i müteceviz
 Erbilli Şeyh Es'at idama bedel (24) sene hapis (65)i müteceviz

Adalet Komisyonu'ndan Meclis'e gelen raporda bunlarla birlikte Göriceci Abdülkerim de idam cezası almıştır. Ancak bundan kısa süre sonra Abdülkerim'in ve Şeyh Esat'ın, birlikte buldukları hastahannede hayatlarını kaybetmeleri ¹³⁶ sebebiyle doğal olarak idamları gerçekleştirilememiş ve haklarındaki tetkika da son verilmiştir. ¹³⁷

Mahkeme Reisi Mustafa Muğlalı, bu kararı bildirdikten sonra, şu konuşmayı yapmıştır: ¹³⁸ “ **İfadelerinizi ve müdafaalarınızı dinledik. Bu heyet, zulümle iş görmek maksadıyla teşekkül etmiş bir heyet değildir. Bu heyetin elinde bir adalet kitabı, bir de Vatan' ın gösterdiği ve yapılmasını emrettiği, talep ettiği bir vazife vardır. Biz, bir taraftan sizin mukadderatınızı düşünürken, bir taraftan da Vatan' ın hitabesini dinlemek mecburiyetindeyiz. Yoksa Hukûmet bizi buraya, size zulmetmek için göndermemiştir. Biz burada Vatan ve millete hıyanet edenleri ayıracağız. Masum olanlar adalete mazhar olur. Vatan' a hıyanet edenler lâıyk oldukları cezayı görürler. “**

¹³⁵ T.B.M.M.Z.C. Cilt 25, 31.1.1931, 58 Sıra No'lu Basmayazı, s.2

¹³⁶ Cumhuriyet, 1 Şubat 1931,s.1

¹³⁷ T.B.M.M.Z.C., Cilt:25, 31.1.1931, s.1

¹³⁸ Kemal Üstün, a.g.e., s.23

Mustafa Muğlalı bu konuşmasıyla, mahkemede suçlunun ve suçsuzun ayrılmaya çalışıldığını, bunun adaletin kurallarıyla yapıldığını, ancak karar aşamasında ülkenin çıkarlarının ve milletinin vicdanının da dikkate alındığını belirtmiştir. Muğlalı' ya göre, bu mahkemenin amacı, insanlara zulmetmek ve herkesi cezalandırmak değil, adaleti sağlayarak suçlu olanların hakettikleri cezaya çarptırılmalarını sağlamaktır.

İrtica hareketleri sebebiyle mahkeme edilerek idama mahkûm edilenlerin arasında Jozef adındaki Yahudi vatandaşın da bulunması ilk bakışta şaşırtıcıdır. Ancak yine 1930' daki belediye seçimlerine ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki seçim tartışmalarına göz atacak olursak gayrimüslimlerin de bu konuda çok önemli bir yer tuttuğunu görmüş oluruz. C.H.F.' ¹³⁹nin seçim propagandasının önemli kozlarından birisi de S.C.F.' deki gayrimüslimlerin sayısını göstererek partinin kontrolünün gayrimüslimlerde olduğunu seçmenlere göstermeye çalışmaktı. Bu yönüyle, yine Batı Anadolu bölgesi büyük önem kazanmaktaydı. Çünkü bu bölge muhacir ve mübadillerin yoğun olarak bulunduğu bir bölgeydi. Bu bölgede ve aynı özelliklere sahip Trakya bölgesinde S.C.F. güçlü görünmekteydi. C.H.Fırkası, İzmir' de S.C.F. desteğini azaltmak için, S.C.F.' nin İzmir' de yaşayan Rumlar' ın mallarını geri vereceği, Sakız Adası Rumları' nın kendi çıkarlarına uygun gördükleri S.C.F.' nin başarısını alkışladığı gibi haberler yaymıştı. S.C.F.' yi gayrimüslimlere ağırlık verdiği için suçlayan C.H.F., aynı şekilde gayrimüslim oylarını da toplamak istemiştir. Bu konuda ilk hedef Yahudiler olarak belirlenmişti. Bazı Yahudi cemaatlerinin liderleri, cemaatlerini C.H.F.' ye oy vermeleri konusunda yönlendirmeleri yönünde çalışmalarını için zorlandı. Fakat bu çalışmaların sonucunda, Yahudi seçmenler, C.H.F.' nin ve hükümet gazetelerinin kendilerini aşağıladığını söylerken, C.H.F.' nin de neden S.C.F. gibi Yahudi kökenli aday göstermediğini sormuşlardır. ¹⁴⁰ Seçmen konumundaki Yahudiler' in, bu şekilde seçim süresince S.C.F.' ye destek verdikleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, söz konusu seçimlerin S.C.F. tarafından kazanıldığı Menemen' de 2 ay sonra yapılan yargılama da bir Yahudi vatandaşın da yargılanarak idam edilmesi düşündürücüdür. Bazı kaynaklara göre, Menemen' de

---

¹³⁹ Cem Emrence, **a.g.m.**, s.113

¹⁴⁰ **a.g.m.**, s.113

idam edilen Jozef' in adı, daha sonra meydana gelecek olan Trakya olaylarında da propaganda amacıyla kullanılmıştır.

İdama mahkûm edilenlerin infazları, bir kişi dışında, 4 Şubat 1931' de, sabaha karşı 02. 30' da yapılmıştır. Bu kişilerin idamları, Menemen' in çeşitli yerlerinde, adetâ gövde gösterisi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mehmet Emin, Jozef, Manisalı Hacı Paşazade Ragıp, Manisalı Şeyh Hafız Ahmet, Alaşehirli Şeyh Ahmet Muhtar, Manisalı Tatlıcı Hüseyin ve Şeyh Esat' ın oğlu Mehmet Ali Hükümet meydanında; Menemenli Ramiz, Menemenli Yahyaoğlu Hüseyin, Menemenli Manifaturacı Osman, Manisalı İbrahimoğlu İsmail, Laz İbrahim Hoca istasyonda; Bozalanlı İbrahimoğlu Koca Mustafa, Bozalanlı Hacı İsmailoğlu Hüseyin, Şimbilli Mehmet, Menemenli Kerimoğlu İbrahim, Tabur İmamı Hoca İlyas, Manisalı Topçu Hüseyin, Manisalı Süleyman Çavuş, Bozalan' dan Hasanoğlu Hacı İsmail, Menemenli Çıtaklı Molla Sükeyman, Menemen' den Boşnak Abbas, Manisa' dan Süleyman, Manisa' dan Hafız Cemal, Manisa' dan Kahveci Mustafa, Manisa' dan Eskici Hüseyinoğlu Hüseyin Ali' den oluşan yedişler kişilik iki grup da Tuzpazarı' nda ve Bedesten ve sinema önünde asılmışlardır. ¹⁴¹ İdam edilemeyen bir kişi ise, idam sehvasından kaçan Bozalanlı Hüseyin' dir. Bozalanlı Hüseyin, kaçtıktan sonra, önce Menemen çevresindeki dağlarda saklanmış, sonra açlık ve soğuğa dayanamayarak Manisa' nın Akgedik Köyü' ne gitmiştir. Burada köylüler tarafından, 17 Şubat 1931' de yakalanmıştır. ¹⁴² Menemen' e getirilen Hüseyin, 18 Şubat' ta saat 04.20' de asılmıştır. ¹⁴³ Hüseyin' i yakalayan köylülere hükümet tarafından nakit para ödülü ve şeref madalyası verilmiştir. ¹⁴⁴

Bu 28 kişinin cezalarının bu şekilde infaz edilmesinin Menemen halkı ve bu haberlerin ulaştığı kişileri derinden etkilemiş olduğunu düşünmek zor değildir. Bu idam infazlarından sonra idam edilenlerin cesetleri hemen toplanmamış, halkın görmesi amacıyla saatlerce asıldıkları yerde aynı şekilde bırakılmışlar, adetâ sergilenmişlerdir. Buna göre, 02.30' da infaz edilen idamlardan, istasyonda asılan kişilerin cesetleri saat 12' de, diğerlerinin cesetleri ise saat 9.30' da toplanmıştır. ¹⁴⁵

¹⁴¹ **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1931, s.1

¹⁴² **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1931, s.1

¹⁴³ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1931, s.1

¹⁴⁴ **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1931, s.1

¹⁴⁵ **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1931, s.1

Menemen’ de infaz edilenlerin cesetlerini görenler, 70 yıl sonra da aynı görüntüyü “ Tren yolunda böyle boydan boya asılmışlardı, hepsini gördüm; Manisalı bir çocuk vardı burada, Peri Bakkalı dediğimiz bir bakkal vardı, onun önünde asılmıştı “ gibi ifadelerle anlatmışlardır.¹⁴⁶ İdam edilenlerin cesetlerine idamdan sonra “yafta”lar asılmıştır. Bu kâğıtlarda, cesetleri görenlerin bilmeleri için asılanın kim olduğu, nereli olduğu ve suçu yazılmıştır.¹⁴⁷ İdamların gerçekleştirildiği yerlerde, sabah dışarı çıkan Menemenliler, işte böyle bir manzarayla karşılaşmışlardır. Ayrıca buraların fotoğrafları da çekilmiş ve bu görüntüler bazı gazetelerde de yayınlanarak tüm yurda yayılmıştır.

1 Ocak 1931’ de Manisa ve Balıkesir Merkez kazâları ile Menemen’ de ilân edilen sıkıyönetim, mahkemelerin tam olarak bitirilmesi için 2 Şubat 1931’ de Millet Meclisi kararı ile bir ay uzatılmış,¹⁴⁸ 28 Şubat 1931’ de Balıkesir ve Manisa Merkez kazâlarından kaldırılmış, Menemen ilçesinde 8 Mart’a kadar devam etmiş ve 7/8 Mart 1931 tarihinde de Menemen’den kaldırılmıştır.¹⁴⁹

Sıkıyönetimin kaldırılması ve mahkemenin görevinin tamamlanmasını ardından, Divan-ı Harb Reisi Mustafa (Muğlalı) Paşa, üst makamlara bir telgraf çekmiştir. Mustafa Paşa bu telgrafında, “ **Devrim tarihimizin Menemen’ de açılan acı ve elemli bir safhası, tarihî Harb Divanı’ nın sona eren çalışması ve icraatı ile bugün kapanmıştır. İki ayı geçen bir zaman, geceli gündüzlü devam eden çalışma sırasında sizlerin kıymetli uyarma ve yardımlarından ilham alan Harb Divanı Heyeti, bu hissin ve vatanî görevlerini başarmaktan doğan manevî gururun etkisi ile mütehassis olarak buradan ayrılıyorlar**”¹⁵⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Ayrıca Mustafa Paşa, 28 Ocak’ ta haklarında beraat kararı verilen bir grup sanığa hitaben: “ **Bu münasebetle size beyan ederim ki: bu muazzez vatanın ve milletin refah ve saadetine engel olmak ve kendi aleyhinde ufak bir hareket göstermek isteyenlere karşı hükûmet şiddetle hareket eder ve suçları olanlar**

¹⁴⁶ Can Dünder, a.g.e., s.76

¹⁴⁷ a.g.e., s.76

¹⁴⁸ TBMMZC, Cilt 25, 2.2.1931, s.3

¹⁴⁹ Kâzım Öztürk, a.g.e., s. 529

¹⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti’ nde Ayaklanmalar, s.364

kanunun pençesine çarpar. Bunlar cezalarını göreceklerdir. Hepinizin bu memlekete hayırlı olmanızı ve nur yolunu takip etmenizi tavsiye ederim. “¹⁵¹ diyerek bu konudaki kararlılığını belirtmiş ve bu yönde tavsiyelerde bulunma gereğini duymuştur. Bununla birlikte Mustafa Muğlalı, 1 Şubat 1931’ de idam mahkûmları ile ilgili Cumhuriyet’ e yaptığı bir açıklamada, idamlarına karar verilen mahkûmların 30 Ocak’ ta öğleden sonra umumî koğuştan alınarak üçer, beşer kişilik odalarda tecrit edildiğini, buralarda kararın kendilerine tam olarak bildirildiğini ve bu şekilde kendilerine vasiyetlerini yazmak ve tövbe etmek için imkân verdiklerini belirtmiştir.¹⁵²

23 Aralık 1930 sabahı, Menemen’ e gelen 6 esrarkeşin sebep olduğu olay, 8 Mart 1931’ de kapanmıştır. Mustafa Muğlalı, bugün bile halâ birçok yerde birçok yönüyle tartışılmakta ve bazı gelişmelerde örnek gösterilmekte olan bu olayın yargılama sürecinde Mahkeme Reisi olarak görev yapmış ve olaydaki önemli karakterlerden birisi olarak yerini almıştır. Bundan sonra Mustafa Muğlalı, bazı çevreler tarafından son derece olumsuz olarak eleştirilecek, bazı çevreler tarafından “Menemen Fatih”¹⁵³ olarak adlandırılacaktır. Menemen Olayı ve Menemen Divan-ı Harb Mahkemesi, hiç şüphesiz her yönüyle Mustafa Muğlalı Paşa’ nın askeri kariyeri ve sivil hayatında önemli bir dönüm noktası ve belirleyici bir safha olmuştur.

Menemen Olayı, bugün de sık sık gündeme gelen bir konudur. Tartışmaları günümüzde de devam etmektedir. Özellikle Menemen Olayı’ nın yıldönümü olan 23 Aralık’ta, Menemen’de ve belirli yerlerde anma törenleri düzenlenmekte, çeşitli çevrelerce gazetelerde yazılar yazılmaktadır. Ayrıca olayla ilgili mesajlar da yayınlanmaktadır. Özellikle Türk Silâhlı Kuvvetleri, bu konuyla yakından ilgilenmekte, konuya oldukça hassas yaklaşmaktadır. TSK, her yıl 23 Aralık’ta Menemen Olayı’yla ilgili mesaj yayınlamaktadır. Örnek olarak 23 Aralık 2004’de T.S.K. tarafından yayınlanan mesajın genel hatları ve ilgili haber şöyledir.¹⁵⁴ “Günümüzde de önemli bir tehdit olan kökten dinci akımlar karşısında Türk Silahlı

¹⁵¹ **Cumhuriyet**, 29 Kanunusani 1931, s.1

¹⁵² **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1931, s.1

¹⁵³ H. Neşe Özgen, **Van-Özalp Olayı 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri**, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s.51

¹⁵⁴ **Milliyet**, 23 Aralık 2004

Kuvvetleri'nin bilinen yaklaşımlarında hiçbir değişiklik yoktur" uyarısında bulundu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Kubilay'ın adının gençlere öğretilmesi gereken bir "kök bilgi" olarak kabul edilmesi gerektiğini vurguladı. Özkök, Kubilay'ın katledilmesinin, Atatürk'ün "en büyük eserimdir" dediği Türkiye Cumhuriyeti'ni ve temel değerlerini açıkça hedef alan planlı bir saldırı olduğunu ifade etti. Özkök, "Yaşanan olaylar, taşıdığı anlam ve gelecek kuşaklara yönelik içerdiği mesajlar bakımından sıradan ve küçük bir toplumsal olay olmaktan çok farklı özellikler içerdiğinden, bizler tarafından asla unutulmamıştır" dedi.

24 Aralık 2005' te, yani 1 yıl sonra ise Menemen'de, Kubilây'ı anmak için düzenlenen törene 5 000 kişi katılmıştır.¹⁵⁵ Aynı yıl, T.S.K.' dan yine benzer bir mesaj yayınlanmıştır. "İrticai faaliyetlerde gözlenen hızlı artış, genç beyinlerin karanlık çevrelerce esir alınmasına sebep olmaktadır." ifadesini taşıyan mesajdan ve törene olan yüksek katılımdan, T.S.K.'nin Kubilây Olayı'na ve bu olayın ifade ettiklerine karşı 70 yılı aşkın süredir hassasiyetini artarak koruduğu, bu hassasiyetin yeni nesillere de aktarılması gerektiği düşüncesini taşıdığı ve günümüzde T.S.K.'nin bu görüşünün geniş bir kitle tarafından da kabul gördüğü anlaşılabilir. Birçok kişi ve çevre için Menemen Olayı, halen hassasiyetini koruyan, siyâsî bir olaydır. Bu yüzden, Divan-ı Harp'te bu üzücü olaydan sorumlu olduklarına karar verilenlerin idam edilmesi ve değişik cezalara çarptırılması, bu çevreler tarafından devrim ve inkılâpların korunması için gösterilmiş bir refleks olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda vahşi şekilde işlenen bir cinayetten sonra bu vahşetin cezalandırılması konusunda kararlara imzasını atmış olan Muğlalı da inkılâpların savunucusu olarak görünmektedir. Bu çevrelere göre, Divan-ı Harp'te verilen karar, devrimlerin savunulması ve yerleştirilmesi için yapılmış bir eylemdir. Gerekli olan yapılmıştır.

Bütün bunlarla birlikte olaydan sonra, C.H.F.'ye bağlı Menemen Türkocağı tarafından Menemenliler'e "**23 Kanunuevvel 1930 Salı sabahı 6 esrarkeş tarafından yapılan irtica baskını unutma!.Vakit geçirme ocağa aza ol!**" şeklinde beyannameler dağıtılarak Menemen'de olay hatırlatılmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ **Milliyet**, 24 Aralık 2005

¹⁵⁶ Kemal Üstün, **a.g.e.**, s. 27

BÖLÜM 3

VAN-ÖZALP (33 KURŞUN) OLAYI, YARGILANMASI ve VEFATI

3. 1. Van-Özalp Olayı

Menemen Olayı'nın yargılama süreci de bittikten sonra, Orgeneral Mustafa Muğlalı, 1931' de Korgeneral rütbesine yükseltilmiştir.¹⁵⁷ Korgeneral rütbesinden, 1942' de Orgeneral rütbesine yükseltilene kadar, 1931 – 1939 yılları arasında 1. Kolordu Komutanlığı, 1939 – 1943 yılları arasında İstanbul 3. ve 10. Kolordu Komutanlığı görevlerini icra etmiştir. 1942 yılında Orgeneral rütbesine yükseltildikten sonra 1942 – 1943 yılları arasında Yüksek Askerî Şûra üyeliğine getirilmiştir. 25 Şubat 1943' de ise 3. Ordu Komutanı olmuştur.¹⁵⁸

Mustafa Muğlalı, 3. Ordu Komutanlığı görevinde iken, 3. Ordu görev bölgesi içerisindeki Van ilinin İran sınırındaki Özalp ilçesinde 33 kişinin ölmesiyle sonuçlanan ve kayıtlara birçok farklı şekilde olmakla birlikte genel olarak “ Van – Özalp Olayı “ olarak geçen olay meydana gelmiştir.

Artık Orgeneral olan “ Menemen Fatihî “ Mustafa Muğlalı'nın askerî kariyerinin sonlarındaki bu olayı incelemeye başlamadan önce bazı noktalara dikkat çekmek faydalı olacaktır. Bu konuyla ilgili bir kitabı bulunan ve bu kitabı hazırlarken Özalp' te ölen 33 kişinin aileleriyle de görüşen Doç. Dr. Neşe Özgen' in de belirttiği gibi, bu olayla ilgili yasal belgelerin izini sürmek çok zordur. Genelkurmay Askerî Mahkemesi kayıtları incelenemediğinden belgeler ancak Meclis Tutanakları, dönemin gazetelerinden izlenebilmektedir.¹⁵⁹ Ayrıca yine Özgen'in belirttiği gibi bu konuyla ilgili yayınlanmış kitaplar ve çalışmaların sayısı da oldukça azdır ve bunlar birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bunların hazırlanmasında da yukarıda belirtilen kaynaklar kullanılmıştır. Bu sebeple bu bölüm, Muğlalı' nın hayatında incelenmesi en zor bölümdür. Kendisinin de geride herhangi bir hâtırat, günlük ya da buna benzer bir kaynak bırakmamış olması incelemeyi daha da zorlaştırmaktadır. Muğlalı' nın

¹⁵⁷ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s. 16

¹⁵⁸ **a.g.e.**, s. 17

¹⁵⁹ H. Neşe Özgen, **a.g.e.**, s.11

askerî kariyerinin ve hayatının bu son yılları, Türk siyâsî tarihinde, başta özellikle siyâsî partiler ve partilerin temsilcileri olmak üzere birçok kez gündeme getirilmiş ve gündeme getirildiği dönemin gereklerine ve çıkarlarına göre gündeme getirenler tarafından kullanılmaya çalışılmıştır. Bugün de basında Muğlalı ve Van – Özalp Olayı' yla ilgili birçok yazı bulmak mümkündür.

Olayın meydana gelişindeki ayrıntılara geçmeden önce olayın genel olarak en sade biçimiyle anlatılmaya çalışılması faydalı olacaktır. Temmuz 1943' de, İran sınırından bir grup, kaçak olarak Türk sınırını geçmiş ve Türkiye'den büyükbaş hayvan kaçırarak İran'a götürmüşlerdir. Bunun üzerine, durum yetkili kişiler tarafından bir toplantıda Orgeneral Mustafa Muğlalı'ya aktarılmıştır. Bunun üzerine Muğlalı, derhal Jandarma kumandanı ya da tabur kumandanına emir vermiş ve sorumlu kişilerin yakalanarak gereğinin yapılması konusunda emir vermiştir.¹⁶⁰ Bunun üzerine, Özalp'te olayla ilgisi olduğu öne sürülen 33 kişi yakalanmış ve o dönemde yürürlükte olan Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'nun 18. maddesi işletilerek nezaret altına alınmışlardır. Daha sonra, hudut kumandanının talebi üzerine bu kişilerden 32' si liste mucibince İran sınırında askerî birliklere yol göstermek için polisten alınarak kıta kumandanına teslim edilmişlerdir.¹⁶¹ Daha sonra, bu 32 kişi askerî birliklerle birlikte sınıra götürülmek üzere yola çıkartılmışlar, ancak İran sınırı yakınlarında ateşli silâhlarla vurularak imha edilmişlerdir.¹⁶² 1949 yılındaki ilk belirlemede ve Meclis Tutacakları'nda geçen tarihe göre olayın meydana geldiği tarih 26-31 Temmuz 1943' tür.¹⁶³

İlk bakışta, meydana geldiği dönemde sıkça yaşanan bir sınır ve kaçakçılık olayı gibi görünen bu olay¹⁶⁴, meydana geldikten yaklaşık 4 buçuk yıl sonra, 1948 yılının Aralık ayında D.P. Meclis' te yer aldıktan sonra Meclis gündemine girmiştir. Bu olay, 1948 yılından sonra, 10 yıldan fazla süre Meclis gündemini işgal etmiş, çok karışık bir süreçle,değişik zamanlarda Meclis' te yer almıştır. Öyle ki, Meclis' te olayla ilgili yapılan görüşmelerde, aynı partinin milletvekillerinin ifadelerinde, hatta bazen aynı milletvekillerinin konuyla ilgili yaptıkları farklı konuşmalarda bile

¹⁶⁰ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s. 389-390

¹⁶¹ T.B.M.M.Z.C., 19.1.1949, s. 147

¹⁶² T.B.M.M.Z.C., 19.1.1949, s.148

¹⁶³ T.B.M.M.Z.C., 19.1.1949, s.149

¹⁶⁴ Belki de bu yüzden meydana geldiği dönemde basına yansımamıştır. **Ayn Tarihi**, 1943, sayı: 116, 117-122

tarihler, isimler ve olayın seyri birbirini tutmamakta, farklılık göstermektedir. Ancak, Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nin kayıtlarının incelenmesi mümkün olmadığından, eldeki tek önemli kaynak bu karışık ve bazen tutarsız Meclis sürecidir.

Bu karışık süreçte, iki önemli safha dikkati çekmektedir. Bunlardan ilk safha, 1948 yılında gündeme gelmesinden sonra, 1951' de Mustafa Muğlalı'nın vefat etmesine kadar geçen ve Genelkurmay yargılama sürecini de içine alan safhadır. Birinci safhada olayların merkezindeki kişi, doğrudan Orgeneral Mustafa Muğlalı'dır. Orgeneral Mustafa Muğlalı, olayın meydana geldiği dönemde 3 Ordu Komutanı'dır ve olayın meydana geldiği yer olan Van ili 3. Ordu'nun görev ve sorumluluk bölgesidir. Mustafa Muğlalı'nın, askerî mahkeme süreci sonunda 2 Mart 1950'de mahkûm edilip ¹⁶⁵ daha sonra sağlık sebebiyle yatırıldığı askerî hastahane 11 Aralık 1951 yılında vefat etmesi ¹⁶⁶ ile birlikte ilk safha kapanmıştır.

Meclis'teki süreçte ikinci safha ise, 15 Ağustos 1955 yılında, D.P.'nin iktidar olduğu dönemde, olayla ilgili başka bir Dilekçe Komisyonu raporunun açıklanmasıyla başlamıştır. ¹⁶⁷ Bu kez, raporla birlikte, Muğlalı olayında dönemin Milli Müdafaa ve Dahiliye Vekilleri ile Erkânı Harbiye Umumiye Reisi'nin görevlerini ihmal ettikleri iddia edilmiş ve soruşturulmaları istenmiştir. Aynı yıl, 6-7 Eylül 1955'te 6-7 Eylül olayları meydana geldikten sonra, bu olaylarda, muhalefet tarafından D.P. iktidarı suçlanmıştır. Bu tartışmalar devam ederken, D.P. iktidarı, 1956 yılında, Meclis'te tekrar Muğlalı Olayı'nı gündeme getirmiştir. D.P.'nin olayda ihmalleri bulunduğunu öne sürdüğü yukarıdaki kişileri soruşturmak için gösterdiği çaba dikkat çekicidir. Konuyla ilgili görüşmeler o günkü Meclis tutanaklarında geniş yer tutmaktadır. ¹⁶⁸ Görüşmelerin sonunda, konunun incelenmesi için, karma bir Tahkikat Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. ¹⁶⁹ Bu komisyonun raporu, Meclis'e 1957 seçimlerinden sonra sunulmuştur. 30 Nisan 1958 tarihli rapor, 2 Mayıs 1958'de Meclis'e sunulmuştur. Bu rapor, Zafer Gazetesi'nde de 4 gün arka

¹⁶⁵ T.B.M.M.Z.C., Cilt 5, 2.2.1951, s. 6-8, ayr., Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt V (1950-1954), s.6095

¹⁶⁶ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s.64

¹⁶⁷ **a.g.e.**, s.76

¹⁶⁸ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s.383-399

¹⁶⁹ T.B.M.M.Z.C., s. 398

arkaya ve tam olarak yayınlanmıştır. ¹⁷⁰ Konu, aynı yıl zaman aşımı ve aflar sebebiyle kapatılmıştır. ¹⁷¹

3. 2. Belgeler ve Tanıklıklara Göre Olayın Meydana Gelişi

Daha önce de belirtildiği gibi Van Özalp Olayı'nı resmi belgelere dayanarak araştırmak oldukça zordur. Olay hakkında en ayrıntılı biçimde yapılmış olan araştırma ve hazırlanmış olan belgeler, 1956 yılında konu tekrar Meclis gündemine alındığında D.P.'li milletvekillerinin konu ile ilgili yaptıkları açıklamaların tutanakları ve 30 Nisan 1958 yılında Karma Tahkikat Komisyonu' nun olayla ilgili hazırladığı ve Zafer Gazetesi' nde de yayınlanan tahkikat raporudur. Bu rapor, olay hakkında geniş bilgi vermektedir. Ancak Muğlalı'ya son derece olumsuz yaklaşan D.P.'nin iktidarı döneminde hazırlanmıştır. Olayın nasıl meydana geldiği açıklanmaya çalışılırken birincil olarak bu iki belgeden yararlanmak faydalı olacaktır. Ayrıca, olaydan 31 yıl sonra, Mart 1974' de olaya doğrudan şahit olan ve olay içerisinde görev yapmış olan 2 subayın yazıları da Milliyet' te yayınlanmıştır. ¹⁷²

1943 yılında Van'da meydana gelen olay hakkında 1956 yılında Meclis' te açıklama yapan Kemal Yörükoğlu* olayın meydana gelişini şöyle açıklamıştır: ¹⁷³

“ (...) Nitekim sevgili arkadaşlar, Özalp hududunda, İran' dan sık sık bazı hayvan gaspları oluyordu. İran hududundan geliyorlar ve bizim huduttan hayvanatı alıyorlar, İran' a götürüyorlardı. Bizimkiler de bu asayişsizliği, bu taarruzları, bu gaspları önlemek yollarını bırakıyorlar, o zamanki zihniyet icâbı bir mukabele bilmisil yapıyorlar. Yani bizden de bir kısım halkı teşvik ediyorlar. İranlılar' ın hayvanlarını aldırıp, Özalp' ta satıyorlar. Bizim tarafımızdan hayvanları gasbedilen İranlılar, hükümete müracaât ediyorlar, diyorlar ki; daha evvelki gasıplar bizim muntıkamızdan yapılmamıştır. Siz

¹⁷⁰ Zafer, 3-6 Mayıs 1958

¹⁷¹ H.Neşe Özgen, a.g.e., s.173

¹⁷² Milliyet, 7-8 Mart 1974

* Kemal Yörükoğlu, 1906 Van-Erciş doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunudur.Kırşehir Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı, IX.Dönem Gümüşhane, X.Dönem Van Milletvekilliği yapmıştır. Konuşmasında, olayda Muğlalı ve hükümeti suçlu olarak gören Yörükoğlu,kendisi de olayın meydana geldiği sırada, olayın meydana geldiği Van' da, savcıdır.

¹⁷³ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s.384

bizim hayvanlarımızı haksız yere götürdünüz. İade ediniz. Aksi takdirde devletin haysiyetini kıracak harekette bulunacağız. Bizimkiler aldırmyorlar. Bu vaziyet muvacehesinde günün birinde hudut karakollarını aşarak, Özalp kaza merkezine bir buçuk kilometre mesafede yayılmakta olan hayvanatı alıp götürüyorlar. Hakikaten devlet olarak gayet çirkin bir mesele... Hudut taburu var, jandarması var, polisi var, hudut karakolları var. Adamlar bir buçuk kilometre mesafesine kadar geliyorlar. Kaza merkezinin yayılmakta olan hayvanatını götürüyorlar. Bu hâdise karşısında adamlar devletin haysiyetini kıracak vaziyeti meydana getiriyorlar. Bu sırada, Muğlalı Van' a geliyor. Vali ile temasa geçiyor. Ben orada müdeiumumi idim ve aynı zamanda Vanlı' yım, benimle teması mahzurlu görüyor ve valinin evinde gizli toplantılar yapıyor. Ne yapayım, şu vaziyeti nasıl kurtarayım? Şu köyden 5, bu köyden 4, şu köyden 6 olarak 38 kişi topluyorlar ve bunlara İranlılar' a yol göstermişler, bunlar, İranlılar' a yataklık ediyorlar şeklinde de itham ediliyorlar. Bu suretle idârecilerin aczini kapatmak için işi bu vatandaşların ölümüne kadar götürüyorlar. Bu vatandaşlardan birisi bana geliyor, tarih 20 Temmuz 1943. Efendim diyor, bizi nezaret altına aldılar ve şimdi bıraktılar, fakat bunlar bizi öldürecekler. “

Yörükoğlu'nun anlattığına göre olayın meydana gelmeden önceki gelişmelerin ilk kısmı böyle gerçekleşmiştir. Yörükoğlu sözlerine şu şekilde devam etmiştir: ¹⁷⁴

“ Serbest bırakılanlar tekrar Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'nun 18. maddesine göre nezaret altına almyorlar. Bu hengâmede, bunlar serbest bulunduğu sırada 38 kişiden 5 kişiyi bir zabıtle bize veriyorlar. Zabıt bana geldi, tetkik ettim, gördüm ki adamların aleyhine hiçbir kuvvetli delil yok. Düşündüm... Öyle bir zihniyet ki, serbest bıraksak –efendim ne yapalım? Yakalayıp adliyeye veriyoruz ama serbest bırakıyorlar – diyecekler. Bizzarure, Polis Vazife ve Sâlahiyet Kanunu' nun 18. maddesini işletmek zorunda kalıyoruz. Asayiş temin edemiyoruz gibi bir lâf söylenmesini önlemek ve bunu onlara bir koz olarak vermemek için, tahkikatın selâmeti bakımından 5 kişiyi

¹⁷⁴ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s.385

tevkif ettik. Bu 5 kişiyi tevkif ettiğimizün üçüncü günü diğer geriye kalan 33 kişiyi tekrar topluyor, bir iki süvari müfrezesi ile, sonradan muttali olduğuma göre, bunlara diyorlar ki, bize eşkiyaların güzergâhını gösterin. Bunlar da mâsumane peki, diyorlar. Müfreze ile gidiyorlar. “

Olayın bu kısmına kadar bütün kaynaklarda anlatılanlar yaklaşık olarak aynıdır. Sadece polisten alınan 33 kişiden birisi, daha sonra İran hududuna götürülmeden serbest bırakılmıştır.* 33 kişi içerisinde serbest bırakılmış olan bu kişi ise bölgede bir aşiret reisi olan Mehmedi Misto'nun** Türk vatandaşı olan kızı Zühre'dir.¹⁷⁵ Tutuklu kişiler, alındıktan ve İran sınırına götürüldükten sonra olayın seyri konusunda ise farklı kaynaklarda farklı yorumlar, düşünceler ve iddialar vardır. Kesinleşmiş olan bir mahkeme kararı olmasına rağmen, bu farklı düşünceler halen basında ya da konuyla ilgili ortamlarda ortaya atılmaktadır. Olayın siyâsî yönüyle birlikte birçok farklı yönü ve parametresi olması da bu farklı yorum ve görüşlerin sebepleri arasındadır. 32 kişinin İran sınırına götürüldüğü 30 Temmuz 1943 günü akşamı, Jandarma Hudut Tabur Kumandanı Şükrü Tüter (Bazı kaynak ve belgelerde Tutar olarak da geçmektedir.) tarafından Özalp kaymakamına yazılan bir zabıt varakası, 31 Temmuz günü Özalp Kaymakamı'na ulaşmıştır. Bu zabıtın Meclis tutanaklarında verilışı aynen şu şekildedir:¹⁷⁶

- 1. – Liste mucibince polisten 32 kişi teslim alınıp iki grup halinde hududa sevk edilmişlerdir.**
- 2. – Bu şahıslar, bizzat malûm olan yerlerden başka birşey gösteremediklerinden Çaldıran' ın (bilmem ne? okuyamadım)* gediği**

* Tahkikat Raporu' nda olduğu gibi, olayın Meclis' e getirildiği ilk günden sonraki tüm yazılı belgelerde de bu 33 kişinin Türk vatandaşı olduğu belirtilmiştir. Ancak bu kişilerin tam ve resmî tebaaları hakkında bunlardan başka bilgi yoktur. Ancak bu 33 kişinin hepsinin Türk vatandaşı olmasına rağmen, raporda, Mehmedi Misto' nun serbest bırakılan kızının Türk olduğu özellikle vurgulanmıştır.

** Mehmedi Misto, olay sırasında bölgede bulunan aşiretlerden birisi olan Milân Aşireti, Milânengiz ya da Milânlar olarak da bilinen aşiretin reisidir. Mehmedi Misto' nun dedelerinin Türk dostu olduğu, 1. Dünya Savaşı' nda Ruslar' a karşı Türkiye' ye hizmet ettiği ve Misto' nun 1943 yılında Türk İstihbaratı için çalışmakta olduğu Tahkikat Raporu' nda özellikle belirtilmiştir. **Zafer**, 4 Mayıs 1958, s.3

¹⁷⁵ **Zafer**, 6 Mayıs 1958, s.5

¹⁷⁶ **T.B.M.M.Z.C.**, C.13, 19.1.1949, s.147-148

* Vekilin Meclis' te raporun okuyamadığı kısmı tam olarak Çaldıran' ın Çilli Gediği' dir. **Zafer**, 6 Mayıs 1958, s.5

mintikasına gönderilmekte iken açılan âni ateş üzerine süvarilerimizin hayvanlariyle hududa kaçmak istemişlerdir. Süvari zâbiti Necdet ve Bilâl' in aldıkları tedbir neticesinde hududun karşı yakasında, iki ateş arasında imha edilmişlerdir.

3. - Tarafımızdan hiçbir zayıat yoktur.

Olay kendisine rapor edilen 3. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı da, aynı şekilde, şu tezkere ile olayı Genelkurmay Başkanlığı'na bildirmiştir:¹⁷⁷

Genelkurmay Başkanlığı'na,

1. - Özalp mintikasındaki teftişimde Özalp mintikasını çok iyi tanıyan ve İran topraklarından akrabaları olup sık sık memleketimiz dâhilinde çapulculuk yapan aşâir hakkında çok iyi malûmat sahibi oldukları anlaşıl原因 eşhasın muhtelif gruplar halinde hudut mintikasına götürülerek esaslı malûmat alınması ve İran hududunun gizli ve çapulcuların görünmeden hududumuza girmelerine müsait yolların öğrenilmesini bu mintıkada ötedenberi vukua gelen çapulculuk hâdiselerinin önlenmesi bakımından çok faydalı buldum.

2. - Emir üzerine subay komutasında muhtelif gruplar halinde hudut mintikasına sevk edilen 32 kişi Çilli Gediği mintikasına götürülmekte iken hududumuz dışından gruplar üzerine ani olarak açılan ateşle beraber bir kısmı muhafazalarına memur süvarilerin hayvanlarını almağa ve diğer bir kısmı da hududu geçerek kaçmağa teşebbüs etmişlerse de derhal silâh kullanmağa mecbur kalan muhafızlarla hududun dışından açılan ateş arasında kalan ve kısmen hududun dışına çıkmağa muvaffak olan eşhasın müsademe neticesinde firarlarına meydan verilmeden tamamen imha edildiklerinin tahmin edildiği,

3.- Müsademe gruplarından birine komuta edilen subayın elinden yaralandığını ve gurupların vazifelerini çok iyi sûretle yaptıklarını Van mintika Komutanlığı' nın iş'arına atfen arz ederim.

---

¹⁷⁷ Zafer, 6 Mayıs 1958, s.5

**3 ncü Ordu Mf.
Org.Mustafa Muğlalı**

Olayın, 1948 yılında ilk kez Meclis'e yansıyıp, 1949'da incelenmesine başlanana kadar 32 kişiyle ilgili olarak kabul edilen geçerli seyri bu şekildedir. Sınır üzerinde iki taraflı çatışma çıkmış, çatışma sonucu iki taraflı ateş altında kalan ve sınırın diğer tarafına Türk ordusunun hayvanlarıyla kaçmaya çalışan 32 kişi bu çift taraflı ateş sonucu öldürülmüştür.

Ancak, 1949 yılında olayın incelenmeye başlanmasından ve Mustafa Muğlalı'nın mahkemesinin 1950' de sonuçlanmasından sonra, olayın farklı yönleri ortaya çıkmıştır. Buna göre, sınırı götürülen bu 33 kişi çıkan çatışmada ölmemiştir. Ölüm sebepleri farklıdır. Yörükoğlu, 1956' daki konuşmasına, mahkûmların İran hududuna götürüldükten sonrasında ilgili şöyle devam etmiştir:¹⁷⁸

“ Tam İran hududunda, alınan tertibat üzerine makineli tüfeklerle bu otuz üç vatandaş öldürülüyor. Diğer beş kişiyi bilâhara biz tahliye ettik. Bu beş kişinin hayatı kurtuldu. “

Kemal Yörükoğlu, Meclis' te konuyla ilgili açıklamayı yaptıktan sonra, olaydan sonra gerçekleşen süreçle ilgili de açıklama yapmış ve uzun konuşmasına devam etmiştir:¹⁷⁹

“ (...) Şimdi, 1943 senesinden, ta 1948 senesine kadar mesele kapalı kalıyor. 1948' de, bu iş Arzuhal Encümeni' nden Meclis'e intikal edince takibata başlanıyor. Bendeniz, o zaman Gümüşhane Ağır Ceza Reisi idim. Şahit sıfatıyla askerî mahkemede malûmatıma müracaat edildi ve bildirdim. “

Muğlalı'nın askerî mahkeme kayıtları kapalı olduğundan ve incelenemediğinden, konunun bu kısmıyla ilgili yine Yörükoğlu'nun konuşmasından

¹⁷⁸ T.B.M.M.Z.C., C.13, 15.8.1956, s.385

¹⁷⁹ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s.386

yararlanmak gerekmektedir. Yörükoğlu mahkemede olayla ilgili şahitlik yapan bir subayın ifadesini şu şekilde anlatmıştır ve daha sonra sözlerine devam etmiştir:¹⁸⁰

“ (...) Diyor ki, şahit, aynı zamanda bu iki müfreze birden ateş ediyor, ayrıca iki manga ile emniyet tedbirleri aldırıyorlar... Bu emniyet tedbirlerini alan subay diyor ki, zabıt vakarası hilâfi hakikattir. İran hududundan ateş edilmiş değildir. Tam dereye geldiğimiz zaman evvelce kararlaştırılmış tertibata göre derhal makineli tüfeklerle bu vatandaşlar kurşuna dizildiler.

Arkadaşlar, çok hazindir, tabur kumandanı Şükrü Bey, vatandaşları kurşuna dizen müfreze kumandanlarına telefon ediyor. Diyor ki, Muğlalı Paşa, muvaffakiyetinizden dolayı tebrik ediyor. Arkadaşlar, sanki bir Rus ordusunu imha etmişler, bir fütühat yapmışlar gibi bir de bunları tebrik ediyor.

(...) Sene 1945, 33 vatandaşın öldürülmesinden iki sene geçmiş. İnönü ziyarete geliyor, Van' a geliyor. Kiminle geliyor? Mustafa Muğlalı' yı koluna takarak Van' a geliyor. Reisicumhur. Bu kürsüde yemin ediyor! Vatandaş hak ve hürriyetini arayacağına yemin eden Reisicumhur İnönü; bir katili, bir fâtilh gibi koluna takarak Van' a geliyor. “¹⁸¹

Görüldüğü gibi, 1956' da Meclis'te konuyla ilgili yapılan görüşmelere bakılacak olursa, bu 32 kişi 1949' a kadar kabul edildiği gibi sınırda çıkan çatışma sonucu ölmemiştir. Sınırdan önceden planlanarak kurşuna dizilmek sûretiyle öldürülmüşlerdir. D.P.'nin Meclis' te bu konuyla ilgili Muğlalı'nın ölümüne kadar yaptığı konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla, D.P.'ye göre bu kişilerin yakalanmasını emreden Mustafa Muğlalı'dır. Mustafa Muğlalı, olayın bir numaralı fâili, doğrudan sebebidir ve bir “katildir.”

Yukarıda verilen, Mustafa Muğlalı'nın olayla ilgili Genelkurmay Başkanlığı' na gönderdiği raporda elinden yaralandığını rapor ettiği subay, o sırada yedeksubay olarak görev yapan Seyit Bilâl Bali adlı bir kişidir. Bu kişi, olayla ilgili, olaydan 31 yıl sonra 1974' te Milliyet Gazetesi'ne açıklama yapmıştır. Bilâl Bali, ayrıca olayla

¹⁸⁰ T.B.M.M.Z.C., 15.8.1956, s.386

¹⁸¹ T.B.M.M.Z.C., C.13, 15.8.1956, s.387

ilgili olarak Genelkurmay Askerî Mahkemesi'ne de tanıklık etmiş ve ifade vermiştir. Ayrıca bu mahkemede Muğlalı ile birlikte yargılananlar arasındadır. Olayın birinci dereceden görgü tanığı olan Bilâl Bali, olaydan önce Heretil'de Özalp Olayı' yla bağlantılı başka bir olay olduğunu, Özalp Olayı' nın bunun üzerine geliştiğini söylemiştir. Heretil' de meydana gelen bu olay, Muğlalı' nın Genelkurmay' a raporunda sözünü ettiği çapulcuların Türkiye sınırına girip Türkiye içerisindeki hayvanları İran' a kaçırmaları olayıdır. Olay günüyle ilgili, isim de vererek konuşan Bilâl Bali, şunları anlatmıştır:¹⁸²

“ Şerefhane Düzlüğü denilen otlaklıktan Milân aşiretine mensup köylülerimizin iri ve ufak baş 800 kadar hayvanının İran' a kaçırıldığı haberi Heretil' deki konuş komutanı Piyade Teğ. Turhan Okan' a gözcüleri vasıtasıyla haber verilir. Teğmen derhal alarma geçip, silâhlendirilmiş köylüler – 17 kadar – ve 3 de gümrük muhafaza memurunu alıp takibe koyulur. Karşı taraftakiler takibi görünce ateşe başlarlar. Bizimkiler de ateşle mukabele ederler. Bütün bu uğraşmaya rağmen sürü İran' a kaçırılır ve 1 er şehit, 8 sivil ölü verilir. Bir onbaşı da ağır yaralıdır. Heretil Mevkii Kotor Boğazı üzerindedir. 5 Haziran sabahı başlayan bu çatışma güneş batıncaya kadar devam eder. Konuş komutanı, ancak gece tabura haber gönderip yardım ister. Bu geç haber verme, hem Heretil' deki köylülerimizin, hem de bir erimizin canına mal olur. Gece haberi alan Tb. K. Jand. Bnb. Şükrü Tüter, benim komutamda (Bilâl Bali' nin komutasında), bir bölüğün iki takımını önden yola çıkartır, kendisi de diğer Sv. Tak. ile yanında Teğ. Necdet Bilgez, Özalp Jandarma Komutanı Yzb. Vasfi Bayraktar, Kaymakam Hilmi Tuncel ve Td. Dr. Bnb. Raşit olduğu halde sabah şafak sökerken Heretil' e geldi. Heretil konuşuna gelindikte Tb. K. Şükrü Tüter, Teğmen Turhan Okan' ı sorguya çekerek neden daha önce haber vermediğini, bu hareketin cezasız kalmayacağını bağıra bağıra söyledi. Buradan doğruca olayın geçtiği İran hududuna geçtik. Keşif için bir mangayla ileri gönderildiğimde İran hudutları içerisindeki sırtlarda 200 kadar atlının dolaştığını seçebiliyordum. Yapılan arama esnasında sazlar arasından önce şehit er Osman' ın cesedi, sonra da saklandığı taşlar arasında ağır yaralı Nurettin Onbaşı' yı bulduk. Bu esnada karşı taraftan üzerimize ateş açıldı. Tb.

¹⁸² Seyit Bilâl Bali, “ Muğlalı Olayı' nın İki Tanığı Konuşuyor “, Milliyet, 8 Mart 1974, s.5

K.’nın emriyle – kendisi de bir hafif makineli tüfeğin başına geçerek – ateşe başladık. Bu müsademe iki saat kadar sürdü. Karşı taraf bizim üstünlüğümüzü görünce susarak çekilip gitti.

(...) İşte bu Heretil hâdisesini müteakip Org. Mustafa Muğlalı Özalp’ e gelerek durumu yerinde görmek istedi. Gerek askerî, gerekse mülkî yetkililerden aldıkları geniş bilgilerden sonra Van’ a döndüklerinde bu 32 vatandaşın yataklık suçlarından derhal toplatılması emrini verdi. Bu emir üzerine kaymakam, jandarma marifetiyle bunları toplatarak kaymakamlık binasının altındaki odaya yerleştirdi. Ertesi gün serbest bırakılan bu şahıslar, 3. Ordu’ dan gelen yeni bir emirle tekrar tutuklanarak aynı yere kondular. “

Bilâl Bali, 32 kişinin tutuklanarak tekrar toplanmasından sonra, olayın meydana geldiği bölgeye, bu 32 kişiyle birlikte görevli olarak gitmiş ve olaya 1. dereceden tanıklık etmiştir. Bilâl Bali, olayı anlatmaya şu şekilde devam etmiştir:

“ Bölük komutanımız Üstğ. Hasan Tuncay – daha Bölük Van’ da iken – izinli olan ayrılmış bulunduğu bölüğün sevki idaresi 1. Tk. K. olan arkadaşım Tğm. Necdet Bilgez’ e verilmişti. Bölüğümüzün mevcudu 80 kadardı. Çavuş ve onbaşlıların hepsi Hasankaleli idi. Bize verilen yazılı emir de – bu tutuklu olan şahıslar Yzb. Vahdet Yüzgeç tarafından kaymakamlıktan teslim alınacak ve Hasankaleli çavuş ve erlerden kurulu iki manga refakatinde Çilli mevkiine götürülüp gizli giriş ve çıkış yerlerini tesbiti istenecek, şayet kaçmağa teşebbüs ederlerse üzerlerine ateş açılacaktır – mealinde idi. Emir gereğince 30 Temmuz 1943 günü sabahı bu şahıslar (Yzb. Vahdet Yüzgeç’ in son anda hastalık bahanesiyle gelmemesi yüzünden) T. K. tarafından verilen emir üzerine ben ve Teğ. Necdet Bilgez’ ce kaymakamlıktan teslim alınarak, Takorengiz konuşunun emniyet tertibatı almış bulunduğu Çilli mevkiine götürüldüler. 11 ve 21 kişilik iki kfile halinde İran hudut taşı üzerinde bölük K. Vekili Teğm. Necdet Bilgez’ in (Gerek mahkeme ve gerekse tahkikat dosyalarında mevcut zabıtlarda da belirtilmiştir.) konuş komutanı Teğ. Ekrem’ in yanında hâkim bir tepeden kılıçla verdiği ateş emri üzerine her iki manga tarafından açılan ateş ile öldürüldüler. “

Bilâl Bali' nin 1974' de Milliyet'te yayınlanan yazısındaki bu ifadesine göre, Mustafa Muğlalı'nın emriyle toplanarak bölgeye götürülen bu kişiler, daha sonra iki manga tarafından açılan ateşle öldürülmüşlerdir. İlk ifadelerdeki gibi, bu bölgede herhangi bir çatışma ve bu kişilerin bir kaçma eylemi söz konusu değildir. 1958 yılında hazırlanan ve Bilâl Bali' nin de sözünü ettiği ayrıntılı Meclis Tahkikat Raporu' nda da, bu kişilerin bu bölgeye götürülürken ellerinin arkadan ve birbirlerine bağlı olduğu belirtilmiştir.¹⁸³

Bilâl Bali, bölgeye götürülen kişilerin, buraya olay planlanarak getirildiğini imâ eden bir ifadeyle yazısının sonlarında şunları söylemiştir:¹⁸⁴

“ Şuraya dikkat çekerim, Şerefhane düzlüğünden kaçırılan sürülerin gizli giriş ve çıkış yerlerinin tesbiti yerine, tamamen ters bir yönden giriş ve çıkış yönlerinin tesbiti keyfiyetini takdirlerinize bırakıyorum. Eğer hayatta iseler, bu hâdisenin doğruluğuna Hasankaleli Tk. Çavuşum Durak Yüce ve Necdet Bilgez' in Tk. Çavuşu Efendi Yavuz ve seyisim Kâmil Şatıroğlu da tamamen iştirak ederler. “

Olayın bir başka tanığı olan, o sırada taburda doktor olan ve Bilâl Bali' nin de sözünü ettiği Dr. Binbaşı Reşit Ersezer' in de, Bilâl Bali' den bir gün önce 7 Mart 1974' te Milliyet' te konuyla ilgili bir yazısı yayınlanmıştır. Reşit Ersezer, 32 kişinin toplatılmasına kadar olan süreci anlattıktan sonra, Muğlalı' nın Van' a gelişini ve olayın gelişimini şu şekilde anlatmıştır:¹⁸⁵

“ (...) İki gün sonra, Orgeneral Muğlalı geldi. Muğlalı otomobilden iner inmez etrafını köylü kadınlar alarak dilekçeler verdiler. Bunlar, toplatılanların kadınları ve kızları idiler. Muğlalı, ilk defa bu sırada toplatılma olayını öğrenmiş oluyordu. (Reşit Ersezer' in sözünü ettiği bu olay, bu kişilerin ilk kez toplatılmalarıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu kişiler ilk kez toplatıldıktan sonra kaymakam tarafından serbest bırakılmışlardır.) Askerî gazinoya girince, bu olayın ne olduğunu sordu. Vali kendisine izahat verdi ve bunlar çapulculara yataklık

¹⁸³ Zafer, 6 Mayıs 1958, s.5

¹⁸⁴ Milliyet, 8 Mart 1974, s.5

¹⁸⁵ Reşit Ersezer, “ Muğlalı Olayı' nın İki Tanığı Konuşuyor “, Milliyet, 7 Mart 1974, s.5

yapan ve sürülerimizin kaçırılmasına yardım eden kimselerdir, kendilerini toplattık, sorgularını yapacak ve suçlu olanlarını ağır cezaya vereceğiz, dedi. Muğlalı, bunun üzerine, sorgu ve mahkeme ne oluyormuş, hepsini öldürtün, diğerlerine ders olur dedi. Kaymakam ve Vali gözgöze bakiştılar ve ne yapacaklarını düşünmeğe başladılar. Bunlar, olayın bu suretle sonuçlanacağını daha evvel tahmin etmemişlerdi. Özalp’ ten ayrılırken Vali, Kaymakam’ a tutukluların köylerine bırakılmasını emretti. Muğlalı, bunları öldürün derken adamların yüzünü bile görmek ve haklarında bilgi almak lüzumunu duymamıştı. “

Reşit Ersezer, bu sözleriyle, Muğlalı’ nın tutuklanan bu kişileri, ilk haber aldığı ve tutuklu olduklarını öğrendiği gün öldürtme emri verdiği iddia etmiştir. Ancak Muğlalı’ nın bunları söylerken bir emir şeklinde mi söylediği, yoksa sadece kişisel fikrini mi ortaya attığı konusunda kesin bir ifadesi de yoktur. Reşit Ersezer, yazısına şu şekilde devam etmiştir:

“ Van’ a dönüşte, Vali, derhal Diyarbakır’ daki Umûmî Müfettiş Bay Avni Doğan’ ı* telefonla arıyor ve derhal Van’ a gelmesini rica ediyor. Gece, orduevinde Avni Doğan ile Muğlalı bir köşeye çekilerek gizlice konuşuyorlar. Daha evvel Muğlalı, Ankara’ daki bir şahısla gizli bir telefon konuşması yapmıştır. Bir aralık Muğlalı, yüksek bir sesle Avni Doğan’ a - sen bu işe karışma, ben emri yüksek yerden aldım, icabederse seni bile yok ederim – diye bağıırır. Daha sonra Muğlalı, Vali’ ye ve Tümen Komutanı Tümgeneral Rasim Saltuk’ a dönerek, tutukluları emniyetten teslim etsinler, siz de tabura emir veriniz, diyor. Vali, telefonla Kaymakam’ ı arıyor ve tutukluların tabura teslim edilmesini bildiriyor. Fakat tutuklular Kaymakam tarafından köylerine gönderilmiştir. İçlerinden 5 kişi suçlu diye ayrılmış, Van’ a ağır cezaya gönderilmiştir.

---

* Avni Doğan, 1892 Yozgat doğumludur. Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Kaymakamlık ve valilik görevleri yapmıştır. I.Dönem Kastamonu, II.Dönem Bozok; III., IV.,V.,IX., Dönem Yozgat, XI.Dönem Ankara Milletvekilliği yapmıştır.T.B.M.M. Başkanlık Divânı Kâtip Amirliği de yapmıştır. Ayrıca Devlet Bakanı’ dır. Evlidir, 3 çocuğu vardır. İstifa etmiş olduğundan, olayın meydana geldiği yıl olan 1943’ de milletvekili değildir. T.B.M.M. Albümü (23 Nisan 1920-20 Ekim 1991), Ankara: T.B.M.M.Genel Sekreterliği Yayınları,1994

(...) Bu defa toplatılan 33 kişidir. Tabur komutanı, Tümen' den aldığı emir üzerine 7. Bl. Kumandanı Yzb. Vahdi' yi çağırıyor ve tutukluların hududa götürülerek öldürülmelerini emrediyor. Fakat, Vahdi Yüzbaşı tecrübeli bir askerdir ve Askerî Ceza Kanunu' nda kanunen suç olan emirler yapılmaz diye bir madde vardır. Binbaşından yazılı emir istiyor. Binbaşı da tecrübelidir. Yazılı bir emir vermesine imkân yoktur. Fakat bu emri yapabilecek iki kişi vardır. Yedek Asteğmen Bilâl Bali ve Yedek Asteğmen Durmuş Özbek. Bunlar, henüz kanuna nizâma vâkıf değillerdir. Emrin de Muğlalı' dan geldiğini biliyorlar. İtirazsız emir yerine getiriliyor. “

Reşit Ersezer' in bu yazısından ve ifadesinden de, Askerî Mahkeme sonucunda karar verildiği gibi, 32 kişinin öldürülme emrinin Orgeneral Mustafa Muğlalı tarafından verildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda ifadeleri aynen verilen bu iki kişiyle birlikte birçok kişinin Genelkurmay Askerî Mahkemesi' nde verdikleri ifadeler ve yaptıkları tanıklıklarla, 1958 yılında hazırlanmış olan Tahkikat Raporu' nda da olayla ve Muğlalı' yla ilgili benzer ifadeler ve bilgiler yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi mahkeme kayıtları kapalı olduğundan ve incelenemediğinden, mahkemeyle ilgili olarak en önemli belge bu rapordur. Raporda, olayla birlikte, Demokrat Parti iktidarı döneminde yazılmış olduğu ve daha önce de belirtildiği gibi, 6-7 Eylül olayları sebebiyle C.H.P.'nin güçlenen muhalefetini zayıflatmak amacını taşıdığı için, 1943 yılının Cumhurbaşkanı ve muhalefetteki C.H.P.'nin Genel Başkanı olan İsmet İnönü ile Mustafa Muğlalı arasındaki ilişkilere de yer verilmiş, bu şekilde “ katil “ Muğlalı ile İnönü ilişkisi vurgulanarak, C.H.P. hedefine ulaşılmak istenmiştir. Bu durum, özellikle 6-7 Eylül Olayları' ndan sonra, Van-Özalp Olayı' yla ilgili D.P. milletvekillerinin ifadeleri ve 1958 tarihli raporun yazılış şeklinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, olayı buraya kadar, hiç değiştirmeden şahitlerin kendi ifadeleri ve Meclis' teki birkaç konuşmada verilen kısa seyir bilgisinden sonra bir de bu rapordan açıklamaya çalışıp, daha sonra, yaklaşık 15 yıllık bir resmî tâkibat süresi olan bu karışık olayı temel hatlarıyla özetlemek faydalı olacaktır.

Raporda, “ **Hadisenin Sebepleri** “ başlığı altında verilen bilgilere göre, sürü kaçırma olayı, bölgedeki bazı resmî yetkililerin, sınır güvenliğindeki zâfiyetlerini

kapatmak ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla gayri mes'ul şahıslardan kurdurduğu “ çete “ lerdir. Bu çeteler, bunun gibi birçok olaya da sebep olmuşlardır. Bu çeteler, yüksek makamlardan dağıtımları yönünde emir geldiği halde dağıtılmamışlardır. Daha önce belirtilen Van-Özalp Olayı'ndan önce gerçekleşen ve olayın bu şekilde gelişip sonuçlanmasına sebep olan Heretil' deki olayda da bu çetelerin faaliyetleri vardır. Bu olaylarda bu çeteleri kullanmak, 3 kişinin fikridir: Özalp Kaymakamı Hilmi Tuncel, Özalp Jandarma Kumandanı Vasfi Bayraktar ve Hudut Tb. Kumandanı Bnb. Şükrü Tüter.¹⁸⁶ Şükrü Tüter de bu çetenin bir numaralı idarecisidir. Bu çete, birgün, İran hududu içinde, İran' da bir aşiret reisi olan Mehmedi Misto adlı şahsa ait, bazı bilgilere göre 400 – 500, bazı bilgilere göre de 1500 – 2000 hayvanı alarak Türkiye' ye getirmişlerdir. Rapora göre, Mehmedi Misto' nun dedeleri Türk dostu olarak bilinmektedir. Bu aşiret, 1. Dünya Savaşı' nda, o mıntuka Rus işgaline düştüğü günlerde bile güçlü işgal makamlarına değil, Türkiye' ye hizmet etmişlerdir. Yine rapora göre, Misto'nun, 1943 yılında dahi Türk İstihbaratı için çalıştığı sabittir. Zaten, polisten alınan 33 kişi içerisinde, sınıra götürülmeden bırakılan tek kişi de Mehmedi Misto'nun kızıdır.

Hayvanlarının Türk çeteleri tarafından talan edilmesinden müteessir olan Mehmedi Misto, husûsî haberci göndererek ve mektup yazarak Özalp Kaymakamı' nın şahsında Türkiye'ye müracaat etmiş ve “ Gasbedilen hayvanlarımı bana iyilikle iade ediniz. Ben sizin dostunuzum. Ricamı kabul etmezseniz bu hayvanlarımı aynı usûlle geri alabilirim. Fakat bu takdirde Türk Hükûmeti' nin haysiyeti rencide olur. Buna sebebiyet vermeyiniz “ demiştir. Bu isteklerine Türk tarafından olumlu cevap alamayınca, 6 Temmuz 1943 tarihinde İran dahilindeki diğer bazı aşiretlerin de yardımlarını temin ederek Türk sınırını aşmış ve Özalp kaza merkezinin 1.5 km. yakınındaki otlakta otlamakta olan, Özalp halkına ait 406 baş hayvanı sürüp İran' a kaçırmıştır. Bu olay, Özalp' te bulunan resmî makamları telâşlandırmış, Mehmedi Misto' nun Türkiye sınırlarına böyle cüretkârâne bir talan hareketi yapabilmesinin Türk vatandaşlarından¹⁸⁷ bazılarının desteğiyle olabileceğini düşünmelerine sebep olmuştur. Rapora göre, gerek Hilmi Tuncel'in, gerekse Binbaşı Şükrü Tüter'in bu konuyla ilgili kötü planlarının olduğu olayı fazlasıyla abartmalarından ve büyütmelerinden bellidir. Öyle ki, Hilmi Tuncel, Van Valiliği' ne “ Özalp yakınlarına

¹⁸⁶ Zafer, 4 Mayıs 1958, s.3

¹⁸⁷ Zafer, 4 Mayıs 1958, s.3

kaar Rus askerleri gelmiştir “ şeklinde asılsız bir şifre göndermiştir. Şükrü Tüter de aynı şekilde asılsız bir raporu yüksek askerî makamlara ulaştırmıştır. Bilâl Bali’ nin, Milliyet Gazetesi’ nde yazdığı Türkiye’ den İran’ a hayvan kaçırmayla sonuçlanan Heretil Olayı budur. Bu olay kaymakam ve hudut kumandanı tarafından üstlerine Ruslar’ ın sınır ihlâli olarak rapor edilmiştir. Gerçekten de, Kenan Esengin, kitabında bu olaya yer vermiş, ve Çilli (Van-Özalp) Olayı’ ndan önce, Heretil’ de bir Rus Topçu Yüzbaşı’ yla 4 erinin Türk sınırını geçmek isterken çatışmada vurulduklarını yazmıştır. ¹⁸⁸ Olayın üst makamlara bir sınır ihlâli olarak bildirildiği buradan da anlaşılabilir.

Olaylar bu şekilde gelişir ve Özalp’teki resmî makamlar, olayda işbirliği yapmış olan Türk vatandaşlarını ararlarken, Özalp’te arzuhalci Rifat isminde bir şahıs, bazı arâzi ihtilâfları sebebiyle geçinemediği Harapsorik ve Milânengiz Köyleri’ nden toplam 40 kişiyi Mehmedî Misto’ nun yatacıkları olarak ihbar etmiş ve resmî makamlara bir liste vermiştir. Neşe Özgen de, bölgede o yıllarda ve günümüzde de ihbarcılığın ne kadar yaygın olduğunu ve halkın anlaşmazlık içinde olduğu kişilere zarar vermek için ihbarcılığı bir araç olarak kullandığını ve ihbarcılığın kişilere sağladığı avantajlarla ilgili bilgiler vermiştir. ¹⁸⁹

Kaymakam, Vali Hamit Onat’ a bu listeyi bildirmiş ve bu 40 kişinin tutuklanması iznini istemiştir. Vali Hamit Onat, Kaymakam’ ın bu kişiler için kendisine yönelttiği isteğini değerlendirmiş ve Kaymakam’a bu izni vermiştir. Vali’ nin Kaymakam’ a listedeki bu kişilerle ilgili olarak tutuklama için izin vermesiyle birlikte bu 40 kişi, Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu’ nun 18. maddesine * göre tutuklama istemiyle gözaltına almıştır. Tutuklanmaları için, Özalp Sulh Mahkemesi’ ne sevk edilmişler, ancak mahkeme içlerinden sadece 5 kişiyi tutuklamış, 35 kişiyi delil yetersizliğinden serbest bırakmıştır. Olay bu şekilde gelişirken, Van’ da sınır

¹⁸⁸ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s.28

¹⁸⁹ H. Neşe Özgen, **a.g.e.**, s.34-46

* Bu konuyla ilgili konuşmalarda ve belgelerde sıkça geçen ve D.P. milletvekilleri tarafından çok şikâyet edilen Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu’ nun 18. maddesi şu şekildedir: Fevkalâde hallerde ve devletin emniyet ve selâmetini ve içtimaî nizâmı tehdit ve ihlâl kabiliyetini haiz vaziyetlerde bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerinde ve ya devamına müessir olacaklarına şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezaret altına alabilir ve umûmî ve husûsî nakil vasıtalarına vaziyet edebilir. Bu hal ve vaziyetin ve devamının takdiri en büyük mülkî âmire aittir. 4 Temmuz 1934’ de kabul edilen kanunun bu maddesi, 20 Şubat 1948 tarih ve 5188 sayılı Kanun’ la kaldırılmış ve hükmü kalmamıştır. **Düstur, 3.Tertip, C.15**, s.1392, Resmî Gazete İlanı için; **T.C.Resmî Gazete**, sayı 2751. İlan Tarihi: 14 Temmuz 1934

emniyetinin kalmadığı ve Rus askerlerinin sınır ihlalleri yaptığı raporları yüksek makamların dikkatini çekmiş ve bunun sonucunda Rasim Saltuk, Erzurum' daki 3. Ordu Komutanlığı' nın olayla ilgilenmesini sağlamıştır. Genelkurmay, durumu incelemesi için Ordu Komutanı Mustafa Muğlalı' ya emir vermiş ve Jandarma Genel Komutanı' nın da Van' a gönderilmesini sağlamıştır.

Mustafa Muğlalı, bu gelişmeler sonucunda 24 Temmuz 1943 günü Van' a gelmiştir. Muğlalı, Van' a geldiğinde sınır emniyetinin kalmadığı ve Rus askerlerinin sınırı ihlâl ettiği bilgisine sahiptir. Olayın yukarıda anlatılan yönlerini ve gelişme sırasını bilmemektedir. 24 Temmuz' u 25 Temmuz' a bağlayan gece, Van Valisi Hamit Onat' ın evinde Orgeneral Mustafa Muğlalı, Hamit Onat, Tümgeneral Cevat Yalım ve Tuğgeneral Rasim Saltuk' un da katılımlarıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Muğlalı, Hamit Onat ve Rasim Saltuk' un mahkeme tarafından serbest bırakılmış olan Mehmedi Misto' nun uzakta ve ya yakından akrabaları bulunan 35 kişinin öldürülmesinde mutabık kaldıkları, Tümgeneral Cevat Yalım' ın Muğlalı' ya “ Paşam, kanun yollarından yürümek daha muvafık olur, elinizi ateşe sokmayınız“ diye nasihat yollu uyarıda bulunmasından anlaşılmaktadır. Zaten raporun, Muğlalı' yı bu 32 kişinin ölüm emrini vermekle suçlarken dayandığı tek dayanak Tümgeneral' in bu yorumudur.

Bu toplantıdan sonra, 25 Temmuz 1943 günü, Van Valisi Hamit Onat, Özalp Kaymakamı Hilmi Tuncel' e telefon etmiş ve Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu' nun serbest bırakılan 35 kişiye tekrar uygulanmasını ve yeniden tutuklanmalarını istemiştir. Vali ayrıca, “ yarın Orgeneral Muğlalı ile birlikte Özalp' e geleceğiz, hazırlıklı olun “ demiştir. Vali' nin telefonda verdiği emir üzerine Hilmi Tuncel, tutuklama için Jandarma bölük kumandanı Vasfi Bayraktar' a emir vermiş ve 35 kişinin tekrar toplanmasını istemiştir. Köylerinde bulunamayan 2 kişi dışında, 33 kişi yakalanarak tekrar nezarethaneye konmuştur.

Bu arada, olayı tetkik etmesi için görevlendirilen Müfettiş Avni Doğan ve Jandarma Genel Komutanı Rıfat Nataracı da Van' a gelmiştir. Avni Doğan' ın kişisel fikri, bu 33 kişinin tekrar serbest bırakılması yönündedir. Bunun için, Mustafa Muğlalı ile görüşmek istemiş, ancak bu isteği red edilmiştir. Daha sonra görüşme bir yemek sırasında gerçekleşmiş, ancak Avni Doğan, Muğlalı' yı 33 kişinin serbest

bırakması konusunda ikna edememiştir. Hattâ bu yemek sırasında Muğlalı, “ Memleketin menfaati için babamı bile asarım. Avni Doğan bu işe karışmasını onu da cezalandırırım “ şeklinde sözler de söylemiştir.¹⁹⁰ Avni Doğan bu konuyla ilgili daha sonra Tahkikat Komisyonu’ na ifade etmiş ve o dönemde kendisinin Muğlalı’ nın agresif tavırlarına karşın yine de böyle bir harekete girişmeyeceğini düşündüğünü belirtmiştir.

26 Temmuz 1943 günü, Avni Doğan ve Mustafa Muğlalı, Özalp’ ten ayrılmışlardır. Aynı gün Mustafa Muğlalı, VII. Kolordu ve Van Mıntıka Kumandanlıkları’ na şu emri vermiştir:¹⁹¹

Özü: İran hududu üzerindeki gizli yollar ve aşiretler hakkında bilgi verecek 32 kişi.

Zata Mahsustur:

VII. Kor. K.

Van Mıntıka Kumandanlığı’ na

1. - Özalp mıntıkasındaki teftişlerimde Özalp hudut mıntıkasını çok iyi tanıyan ve İran topraklarında bulunan ve sık sık memleketimiz dahilinde çapulculuk yapan aşair hakkında çok iyi malûmat sahibi oldukları anlaşılan, ilişik listede isimleri yazılı eşhasın muhtelif guruplar halinde, subay ve er refakatinde hudut mıntıkasına götürülerek kendilerinden esaslı malûmat alınmasını ve İran hududunun gizli ve çapulcuların görünmeden gelmesine müsait yol ve patikaların öğrenilmesini çok faydalı buluyorum,

2.- Bu adamların her ne kadar bu vazifeyi ifa edeceklerini vaad etmelerine rağmen sözlerinden dönmeleri ve fırsat bulurlarsa kaçmaları her an ihtimal dahilinde bulunduğundan müfrezelerin çok uyanık bulunmaları lüzumunun müfreme komutanlığına tebliğini, şayet bu hale cüret edenler ve erlerin silâhlarını almak maksadiyle saldıranlar bulunduğu takdirde derhal silâh istimal edilmesinin hiçbir zaman unutulmamasını ehemmiyetle rica ederim.

¹⁹⁰ Zafer, 5 Mayıs 1958, s.3

¹⁹¹ Zafer, 5 Mayıs 1958, s.3

3.- 26. VII. 1943 ve Gezi 53 sayı ile Van Mıntıka ve bilgi için VII. Kor. K.' lığına yazılmıştır.

**3. Or. Mf.
Org.
M. Muğlah**

1958 yılındaki Meclis Tahkikat Raporu' na göre bu emir, 32 kişi hakkında daha önce verilmiş olan öldürme emrinin teyididir. Genelkurmay Askeri Mahkemesi de, 2 Mart 1950 tarih ve 950/13 Karar ve 12 Nisan 1952 tarih 952/4 Karar sayılı ilâmlarıyla bunun “ kat’i bir öldürme emri ” olduğunu belirtmiştir.¹⁹²

Bu gelişmeler sonrasında, yukarıdaki listede sözü edilen 32 kişi, Jandarma Karakol Kumandanı Gedikli Çavuş Ali Saber tarafından, 30 Temmuz 1943 Cuma günü, sabah saat 03.20’ de Şükrü Tüter’ in taburuna teslim edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi olayın meydana geldiği tarih, Neşe Özgen’ in yazdığı gibi 28 Temmuz 1943 gecesi¹⁹³ ya da Kenan Esengin’ in yazdığı gibi 26 Temmuz 1943¹⁹⁴ değildir. Kişilerin tabura teslim edilme tarihi 30 Temmuz 1943 olduğundan ve dolayısıyla bu 32 kişi bu tarihte yaşıyor olduklarından, olayın bu tarihlerde meydana gelmiş olması mümkün değildir.

Aynı günün yani 30 Temmuz 1943 gününün akşamı, Hudut Tabur Kumandanı Binbaşı Şükrü Tüter, Özalp Kaymakamlığı’ na, daha önce yukarıda da verilen ama tekrar verilmesi faydalı olabilecek şu tezkereyi göndermiştir:

Özalp Kaymakamlığı’ na ,

1.- Liste mucibince polisten 32 kişi teslim alınmış, kendi arz-ı istek ve itiraflarıyla geçit yolları göstermek üzere iki subay komutasında iki grup halinde hududa sevk edilmişlerdir,

¹⁹² Zafer, 5 Mayıs 1958, s.3

¹⁹³ H. Neşe Özgen, a.g.e., s.1

¹⁹⁴ Kenan Esengin, a.g.e., s. 27

2.- Bu şahıslar, hududun muhtelif yerlerinde, bizce malûm olan yerlerden başka biryer gösterememişler, en nihayet Çaldıran' ın Çilli Gediği mıntkasına götürülmekte iken hudut dışından gruplar üzerine ani ateş açılmakla bu şahıslardan bir kısmı süvarilerin hayvanlarına hücum etmişler ve diğerleri de hududu geçmeğe çalışmışlarsa da müfrezeler başında bulunan Süvari Teğmeni Necdet Bilgez ve Süvari Teğmeni Bilâl Bali' nin tertipli ve uyanık bulunmaları neticesinde bu şahıslar hududun karşı yakasından iki ateş arasında kalmışlardır. İmha edildikleri ve kaçmağa muvaffak olamadıkları tahmin edilmektedir.

3.- Tarafımızdan hiçbir zayıat olmadığı arz olunur.

4.- Van Mıntika Komutanlığı' na, 266 ncı Alay Komutanlığı' na ve bilgi için Özalp Kaymakamlığı' na yazılmıştır.

Hudut Tabur Komutanı
Binbaşı Ş.Tüter

Ayrıca, listeyle polisten alınarak sınıra götürülen bu 32 kişinin de isimleri şöyledir:¹⁹⁵

1. Harapsorik köyünden Hasan oğlu Cellat Uzuntaş
2. Harapsorik köyünden Cellat oğlu Ahmet Uzuntaş
3. Harapsorik köyünden Memi oğlu Ahmet Uyanık
4. Harapsorik köyünden Mehmet oğlu Arap Ali Polat
5. Harapsorik köyünden Timur oğlu Serhenk Özkaplan
6. Harapsorik köyünden Hüseyin oğlu Haydar Akalın
7. Harapsorik köyünden Hüseyin oğlu Ömer Akalın
8. Harapsorik köyünden Timur oğlu Mehmet Özkaplan
9. Harapsorik köyünden Hızır oğlu İsmail Şen
10. Harapsorik köyünden Ali oğlu Tatar Gök
11. Harapsorik köyünden Ali oğlu Mısta Ertbaş

¹⁹⁵ Zafer, 4 Mayıs 1958, s.3

12. Harapsorik köyünden Mihi oğlu Beşir Deniz
13. Harapsorik köyünden Cellat oğlu Mustafa Uzuntaş
14. Harapsorik köyünden Yusuf oğlu Aco Çelebi
15. Harapsorik köyünden Aco oğlu Süco Çelebi
16. Milanengiz köyünden Ahmet oğlu Salih Taşçı
17. Milanengiz köyünden Sevinç oğlu Şükrü Taşçı
18. Milanengiz köyünden Hızır oğlu Ali
19. Milanengiz köyünden Ali oğlu Mehmet Taşçı
20. Milanengiz köyünden Kuro oğlu Sultan Özay
21. Milanengiz köyünden Osman oğlu İsa
22. Milanengiz köyünden İsmail oğlu Yusuf
23. Milanengiz köyünden Mehmet oğlu Haydar
24. Milanengiz köyünden Muhtar Ali
25. Milanengiz köyünden Ömer oğlu Seydi
26. Milanengiz köyünden Yusuf oğlu Fındı
27. Milanengiz köyünden Ahmet oğlu Memi
28. Milanengiz köyünden İsa oğlu Paşo
29. Milanengiz köyünden Bekir oğlu Kazım
30. Milanengiz köyünden Bekir oğlu Ahmi
31. Milanengiz köyünden Ahmet oğlu Hızır Kon
32. Milanengiz köyünden Kuro oğlu İbrahim Özay

Mustafa Muğlalı da, bu olayı, yine yukarıda verilmiş olan raporla Genelkurmay Başkanlığı'na rapor etmiştir.¹⁹⁶

Olayın, 32 kişinin Şükrü Tüter'in taburuna teslim edilip sınıra gönderildikleri 30 Temmuz 1943' ten, bu kişilerin öldüklerinin rapor edildiği aynı günün akşamına kadar seyri Tahkikat Raporu'nda ve rapordan anlaşıldığı kadarıyla Genelkurmay Askerî Mahkemesi'ndeki duruşmalarda da aynen bu şekildedir. O gün akşama kadar sınırda gerçekleşenler hakkında da, Şükrü Tüter' in mesajında adı geçen Bilâl Bali'nin¹⁹⁷ ve yine Şükrü Tüter' in taburunda tabur doktoru olan Binbaşı Reşit Ersezer' in

¹⁹⁶ **Zafer**, 6 Mayıs 1958, s.5

¹⁹⁷ Seyit Bilâl Bali, **Milliyet**, 8 Mart 1974, s.5

¹⁹⁸ Milliyet’ te yayınlanan ifadeleri ve tanıklıkları da çalışmanın yukarıdaki kısımlarında, değiştirilmeden aynı şekilde verilmiştir. İkisi de tanıklıklarında 32 kişinin çatışma olmadan, önceden planlanarak, Orgeneral Mustafa Muğlalı’ nın emriyle öldürüldüklerini belirtmişlerdir. Ancak kendisi de emekli bir general olan Kenan Esengin, Bilâl Bali ve Reşit Ersezer’ in iddialarını açıkladıkları yıl olan 1974’ le aynı yılda yazdığı kitabında, bu 32 kişinin çıkan çatışmada, hududu geçmek isterken iki ateş arasında kalarak öldükleri şeklindeki iddiasında ısrar etmiştir. ¹⁹⁹ Esengin, bu iddialarını, aynı yıl yine Milliyet Gazetesi’ nde de yayınlamıştır. ²⁰⁰ Zaten Bilâl Bali ve Reşit Ersezer de, Esengin’ e yanıt olarak Milliyet’ teki yazılarını yazmışlardır. Bunlarla birlikte, olayın Bilâl Bali ve Reşit Ersezer’ in anlattığı şekilde gerçekleştiği, Genelkurmay Askerî Mahkemesi’ nin Muğlalı hakkında 2 Mart 1950’ de verdiği kararlarla sabittir.

3. 3.Olayın T.B.M.M.’ ne İntikal Edişi, Genelkurmay Askerî Mahkemesi’ nde Yargılanışı, Mahkeme Sonucu ve Vefatı

Yukarıdaki başlıkta geçen bütün bu olaylar, yani olayın T.B.M.M. gündemine resmî olarak ilk kez alınması, Muğlalı’ nın GenKur. Askeri Mahkemesi’ nde yargılanması, mahkeme sonucunun alınması ve Muğlalının vefatı, yaklaşık iki buçuk yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede ve ardı ardına gerçekleştiğinden, hepsinin aynı başlık altında incelenmesi daha uygun olabilir. Olay, aslında gerçekleştiği yıl olan 1943 yılında, Türk Hükûmeti’ ne bildirilmiştir. Sınra götürülen 32 kişiden birisi olan İbrahim Özay, olay sırasında ölmemiş ve yaralı olarak İran sınırını geçerek İran’a sığınmayı başarmıştır. ²⁰¹ Bu şahıs, daha sonra, Van Cezaevi’nde tutuklu bulunan kardeşi İsmail Özay’ a durumunu bildirmiştir. Bunun üzerine İsmail Özay, olayda 32 kişi arasından kardeşinin hayatta olarak İran tarafına geçtiğini, bu 32 kişi ile birlikte tutuklanan 5 kişinin daha sonra serbest bırakıldığını, bu yüzden kardeşi İbrahim Özay’ ın da soruşturma yapılırsa suçsuz bulunarak beraat edeceğini, bu konuda Türkiye’ deki yetkililerden yardım istediğini, olayı da anlatarak, 15.9.1943 tarihinde

¹⁹⁸ Reşit Ersezer, *Milliyet*, 7 Mart 1974, s.5

¹⁹⁹ Kenan Esengin, *a.g.e.*, s. 26-27

²⁰⁰ Kenan Esengin, “Orgeneral Muğlalı Olayı“, *Milliyet*, 28 Ocak-6 Şubat 1974

²⁰¹ *T.B.M.M.Z.C.*, C.15, 19.1.1949, s.147

telgrafla ve 20.12.1943 tarihinde de dilekçe ile Meclis Başkanlığı' na iletmiştir.²⁰² Böylece olay, ilk kez 1943 yılında Meclis' e yansımıştır.

Ancak, 1943 yılında bildirilen bu olayla ilgili, 1948 yılına kadar herhangi bir işlem yapılmamıştır. 1946 yılında Demokrat Parti' nin Meclis' e 66 milletvekiliyle girmesinden 2 yıl sonra sonra, 3.12.1948 tarihinde, D.P. Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik' in,* olayla ilgili sorusu Meclis gündemine alınmış, konuşulmuş ve dönemin Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır tarafından Meclis' te sözlü olarak cevaplandırılmıştır.²⁰³ Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik' in sorusu şu şekildedir:²⁰⁴

Yüksek Başkanlığa,

1942 yılında, 33 Türk vatandaşının Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu' nun halen mülga 18 nci maddesi hükmüne dayanılarak gözaltına alındıkları, sonradan da hududa sevkolunan bu şahısları Özalp Kaymakamı ve Jandarma Komutanı tarafından, mahkeme kararı olmadan, kütle halinde kurşuna dizilmiş oldukları Yüksek Meclis' e vâkî şikâyetlerden anlaşılmıştır.

Böyle bir hâdisenin vukubulup bulmadığının, vukubulmuş ise faileri hakkında ne gibi bir muamelenin yapılmış olduğunun Sayın Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını arz ve teklif ederim.

**Eskişehir Milletvekili
İsmail Hakkı Çevik**

Çevik'in bu sorusuna, dönemin Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, "Özalp kazasında, hudut mıntikasında, 32 kişinin ölümü ile neticelenen böyle bir olay olmuştur. Hâdisede askerî şahıslar ilgili olduğundan, adlî âmirlik tahkikat açmıştır, neticesinde takibat yapılmasına karar vermiştir. Binaenaleyh, mesele tamamen kazai mercie intikal etmiştir. Kanuni cereyanını takip etmektedir. Adaletin tecellisi için

²⁰² T.B.M.M.Z.C., C.15, 19.1.1949, s.147

* İsmail Hakkı Çevik, 1890 Eskişehir doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi Mezunudur. Avukattır. VIII.- IX. Dönemler' de Eskişehir Milletvekili olarak görev yapmıştır. 12.6.1950 yılında vefat etmiştir.

²⁰³ T.B.M.M.Z.C., C.14, 3.12.1948, s.7-9

²⁰⁴ T.B.M.M.Z.C., C.14, 3.12.1948, s.7

terettüp eden vazife tam ve kâmil olarak yapılacaktır. “²⁰⁵ şeklinde cevap vermiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, olay hakkındaki takibat, 1948 yılında başlamıştır. İsmail Hakkı Çevik’ in sorusunda ve daha sonra aynı birleşimde konuyla ilgili yaptığı açıklamalarda Mustafa Muğlalı’ nın adı geçmemektedir. Bununla birlikte, daha sonra olay sebebiyle mahkemede yargılanacak olan hiçbir resmî görevlinin de adı geçmemektedir. D.P.’ nin olayda yer yer Muğlalı’ nın adını kullanmaya ve o sırada kendisinin icra ettiği 3. Ordu Komutanlığı görevinden de söz etmeye başlaması ve yargılamayla ilgili ısrarcı olması, 1950 seçimlerinin yaklaşmasıyla birlikte başlamıştır.

D.P., İsmail Hakkı Çevik’in 3 Aralık’ ta sözlü olarak sorduğu soruya, Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır’ın, olayın adlî seyrinin sürdüğü ve soruşturmanın devam ettiği şeklindeki cevabından tatmin olmamıştır. Bunu yeterli bulmayan D.P. milletvekilleri, 1949’ da konuyu tekrar ve daha ısrarcı olarak Meclis gündemine getirmişlerdir. Konu, 19.1.1949’ da, bu kez Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın,* olayın Kamutay’da görüşülmesi için bir dilekçe vermiş ve Geçici Dilekçe Komisyonu raporu sunmuştur. ²⁰⁶ Apaydın bu raporda, “ Bâzı üyeler kararın son satırını teşkil eden – bu hususta ihmali görünenler hakkında kanunî kovuşturma yapılması için Yüksek Başkanlık’a müzekkere yazılmasına – fıkrasındaki – ihmali görünenler – muayyen şahıslar göstermediğinden kimler hakkında kovuşturma yapılacağına vazıh olarak anlaşılmadığını, bu cihetin tevzihinde fayda olduğunu ileri sürmüşler bunun üzerine yapılan görüşme sonunda Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’ nın komisyon kararını Başbakanlık’ a tebliğ etmesi ve Başbakanlıkça yapılacak soruşturmalarla gecikmeye sebep olanlar meydana çıkarılarak bunlar hakkında kanunî kovuşturma yapılması lâzım geleceği oybirliğiyle kabul edilmiştir.“ ifadeleriyle olayda ve olayın meydana gelmesinde sorumlu olan kişilerin adlarının belirlenmesi ve soruşturmanın derinleşmesi isteğini belirtmiştir. 1949’ da konuyla ilgili Meclis’ te yapılan konuşmalar, 1948’ dekilerden çok daha uzundur. Olayla ilgili ilk açıklamalar ve ayrıntılar da bu yıl milletvekillerine verilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1950 seçimleri yaklaştıkça, D.P.’nin konuya ilgisi artmış ve bu

²⁰⁵ T.B.M.M.Z.C., s.8

* D.P. Milletvekili Bekir Fikri Apaydın, 1905 Diyarbakır doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi Mezunudur. Az derecede Fransızca bilmektedir. Kayseri Sulh Hâkimliği yapmıştır. Serbest avukattır. VIII.,IX.,X.,XI.,XI. Dönemler Kayseri Milletvekilliği ve ayrıca T.B.M.M. Başkanvekilliği yapmıştır. Evlidir, 3 çocuğu vardır. T.B.M.M.Albümü, s.161

²⁰⁶ T.B.M.M.Z.C., C.15, 19.1.1949 sonundaki S.Sayı: 84 No’ lu rapor

konuda baskısı da yoğunlaşmıştır. Fikri Apaydın, konuyla ilgili konuşmasında “ Bir devrin; tek parti sisteminin taşıdığı zihniyetin karakteristik bir misali olmak üzere arza şayan bu hâdisenin üzerinde ne kadar durulsa yeridir.”²⁰⁷ şeklindeki ifadeleriyle, D.P.’ nin 1949’ dan itibaren henüz konu aydınlanmadan ve yargı süreci bile tam olarak başlamadan bu konu ve Muğlalı üzerinden C.H.P.’ yi yıpratma ve 1950 seçimlerinde avantaj sağlama stratejisini ortaya koymaya başlamıştır. Apaydın ayrıca, olayın hükûmete bildirilmesine rağmen, 5 yıl kadar soruşturma başlatılmamış olmasını da C.H.P.’ nin hatası olarak göstermiştir.

Aynı gün, konuyla ilgili görüşmelerde, Geçici Dilekçe Komisyonu Sözcüsü, Gaziantep Milletvekili Ömer Asım Aksoy*, sözlerinde 32 vatandaşın suçsuz olduğunu, ancak Fikri Apaydın’ın belirttiği gibi olayın hükûmet tarafından dikkate alınmamış olmadığını, adlî tahkikatın o sırada da devam ettiğini belirtmiştir.²⁰⁸ Bu sözler üzerine, Fikri Apaydın yine tatmin olmamış, bu kez de, sınırda yağmacılık yapmak gibi ağır bir suç işledikleri öne sürülen bu kişilerin polisten alınarak jandarmaya teslim edilmesinin de suç olduğunu ve bu konunun da soruşturulması ve sorumluların belirlenmesi gerektiğini söylemiştir. Daha sonra Hasan Polatkan hükûmeten bu konuda açıklama istemiş, Adnan Menderes de hükûmetin konu hakkında gelecek celsede iddialara cevap vermesi ve açıklama yapması için teklif vermiştir. Sonuçta, bileşim sonunda, Fikri Apaydın’ ın vermiş olduğu geçici Dilekçe Komisyonu raporu oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda kabul edilmiştir.²⁰⁹ Böylece, Van-Özalp Olayı hakkında yargılama sürecinin ilk safhası sayılabilecek soruşturma süreci resmî olarak başlatılmıştır.

19 Aralık 1949’ dan sonra, askerî soruşturma, tutuklamalar ve mahkeme kayıtları kapalı olduğu için, Muğlalı’ nın yargılama süreci, yine yalnızca Meclis tutanaklarından incelenebilmektedir. Buna göre, konunun Meclis’ te tekrar gündeme geldiği, 2.2.1951 tarihinde, konuyla ilgili, Adalet Bakanı Halil Özyörük’ün* verdiği

²⁰⁷ T.B.M.M.Z.C., C.15, 19.1.1949, s.148

* C.H.P. Gaziantep Milletvekili Ömer Asım Aksoy, 1889 Gaziantep doğumludur. Gaziantep Lisesi’ nde Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Hukuk eğitimi vardır. Nizip Cumhuriyet Savcılığı yapmıştır. V.,VI.,VII.,VIII.Dönemler Gaziantep Milletvekilliği yapmıştır.

²⁰⁸ T.B.M.M.Z.C., 19.1.1949, s.150

²⁰⁹ T.B.M.M.Z.C., 19.1.1949, s.154

* C.H.P. İzmir Milletvekili Halil Özyörük, 1884 İzmir doğumludur. Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. Adliye Müfettişliği ve savcılık yapmıştır. Yargıtay 1.Başkanlığı yapmıştır. IX. Dönem

bilgilerden anlaşıldığına göre, 19.1.1949 yılında başlatılan soruşturmadan sonra, 1 Eylül 1949 tarihinde hakkında takibat yapılan Mustafa Muğlalı, tutuklanarak askerî tevkifhaneye konmuştur.²¹⁰ Orgeneral Mustafa Muğlalı' nın yargılandığı mahkemenin tam adı Genelkurmay Askerî Mahkemesi' dir. Mahkemenin ismi, değişik kaynaklarda askerî mahkeme, Genelkurmay Mahkemesi gibi değişik şekillerde geçtiği için bu aşamada belirtmekte fayda vardır.²¹¹ Bundan sonra, Askerî Yargıtay' dan sonra en yüksek dereceli mahkeme²¹² olan Genelkurmay Askerî Mahkemesi' nce duruşmalar yapılırken Vali Hâmit Onat' ın da durumunu nazara alan mahkeme, verdiği 23 Kasım 1949 tarihli vazifesizlik kararıyla birlikte Mustafa Muğlalı' yı tahliye etmiştir.²¹³

Bu karar aleyhine adlî âmirlikçe kanun yoluna müracaat edilmesi üzerine Askerî Yargıtayca yapılan inceleme sonunda vazifesizlik kararı 9 Ocak 1950 tarihinde bozulmuştur. Bozmaya uyararak duruşmaya başlamış olan Genelkurmay Askerî Mahkemesi, sanık Mustafa Muğlalı'yı tutuklamış ve yapılan yargılamaları sonunda mahkûmiyetine, 2 Mart 1950 tarihinde karar vermiştir.²¹⁴ Mahkemenin, 950-13 esas sayılı kararına göre Muğlalı'nın mahkûmiyeti, önce idam, sonra idamdan çevrilerek 20 yıl hapidir.²¹⁵

Ancak bu hüküm, Muğlalı'nın avukatı Hamit Şevket İnce** tarafından temyiz edilmiş, Askerî Yargıtay tarafından yapılan tetkikat sonucunda Mustafa Muğlalı' nın aklî dengesinin yerinde olmaması sebebiyle bozulmuştur. Burada, Muğlalı' nın avukatı olan Hamid Şevket İnce hakkında da ilginç bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Mahkemede Muğlalı' nın avukatlığını yapan Hamid Şevket İnce, daha önce 1944' te

---

İzmir, X.,XI.Dönem Konya Milletvekiliği; Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı yapmıştır. Evlidir. 3 çocuğu vardır. **T.B.M.M. Albümü**, s.194

²¹⁰ Kâzım Öztürk, **a.g.e.,Cilt:5, Dönem X (1950-1960)**, s.6094

²¹¹ **Zafer**, 6 Mayıs 1958, s.5

²¹² **T.B.M.M.Z.C.**, C.5, s. 6-8, Adalet Bakanı Halil Özyörük' ün konuşması

²¹³ Kâzım Öztürk, **a.g.e.**, s.6094

²¹⁴ **a.g.e.**, s 6095

²¹⁵ **Zafer**, 6 Mayıs 1958, s.5

** Muğlalı' nın avukatı Hamid Şevket İnce, 1889 Midilli doğumludur. Hukuk Fakültesi mezunudur. Hamid Şevket İnce, Serbest avukattır. IX.Dönem Ankara, X.Dönem Erzurum D.P. Milletvekiliği yapmıştır.**T.B.M.M.Albümi**. Midilli doğumlu Hamid Şevket İnce, İzmir-Ödemiş nüfusuna, 012/02-70.148 numarayla kayıtlıdır.İstanbul Barosu'na 26 Mart 1921-151 davavekili numarasıyla, Ankara Barosu'na da 19 Kasım 1929-33 sicil numarasıyla kayıtlıdır. Evlidir.3 çocuğu vardır. 10.11.1967'de ölmüştür. Kâzım Öztürk,**Türk Parlamento Tarihi**, IX.Dönem, Cilt VII, s.69-70

Hüseyin Nihal Atsız'ın da avukatlığını yapmış ancak 8 Eylül 1944'te Atsız'ın avukatlığından çekilmiştir. Muğlalı'yı hakkında açılan davada savunan İnce, aynı zamanda Demokrat Parti Ankara milletvekilidir. Yani Demokrat Parti'nin takibi sonucu Muğlalı'ya açılan davada, Muğlalı'yı savunan kişi, yine bir Demokrat Partili'dir. Mahkeme sonucunda ise yargılananların hepsi berat etmiş, sadece Muğlalı hüküm giymiştir. Bu mahkemenin yargılama görevini gören heyet ise, Orgeneral Hakkı Oğuz, Oramiral Mehmet Ali Ülgen ve Albay Cevdet Erkut' tan oluşuyordu.²¹⁶ Albay Cevdet Erkut, 27 Mayıs Müdahalesi'nden sonra 1961-1964 yılları arasında milletvekilliği de yapmıştır.

Mahkemece, Mustafa Muğlalı'nın Gülhane Askerî Hastahanesi'nde yapılan muayenesinde ileri derecede aklî yetersizlik (bunaklık) tespit edilmiş, bu durum rapor edilmiş ve Muğlalı'nın da konuşamayacak durumda olması sebebiyle duruşmanın tatiline ve Muğlalı'nın tahliyesine 27 Eylül 1950 tarihinde karar verilmiştir.²¹⁷

Tatil kararı, İstanbul'da evinde bulunan Mustafa Muğlalı'ya 23 Kasım 1950 tarihinde bildirilmiştir, ancak bu sırada kendisinin konuşamayacak bir durumda ve hareketsiz yatmakta olduğu, İstanbul Merkez Komutanlığı'na bildirilmiştir. Uzmanlar tarafından, Muğlalı'nın 6 aylık bir tedaviden sonra iyileşebileceği tahmin edilmiş, bu sebeple adlî âmirlikçe Muğlalı'nın her 6 ayda bir muayene edilmesi kararlaştırılmıştır. Mahkemede suçluluk vasfına karar verilmesi ve mahkemenin bu istemle yürütülebilmesi cezaî ehliyetin bulunmasına bağlı olduğundan ve bu yüzden, Muğlalı'nın aklî dengesi ve sağlığı yerinde olmaması sebebiyle hakkında cezaî takibat yapılamayacağı kararı verilerek mahkemenin tatiline tekrar karar verilmiştir²¹⁸ve bu tarihten sonra Muğlalı, vefatına kadar Gülhane Askerî Hastahanesi'nde, yakınlarının iddiasına göre hareketsiz olarak ve konuşmadan, duyduklarını da anlayamadan yatmıştır.

²¹⁶ **Cumhuriyet'in 75 Yılı Kronolojisi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, Cilt:1 (1923-1953), s.333

²¹⁷ Kâzım Öztürk, **a.g.e.**, s.6095

²¹⁸ **a.g.e.**, s.6095

Muğlalı, 1951 yılında, bu durumda hastahane de yatarken, bu kez Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci,* konuyu tekrar Meclis’ e getirmiştir. Muğlalı’ nın durumu hakkında sözlü bir soru veren Mustafa Ekinci’nin Adalet ve Sağlık Bakanlıkları’ na yönelttiği sözlü sorusu şu şekildedir: ²¹⁹

1. 33 vatandaşın katili olarak mahkûm edilen Mustafa Muğlalı’nın kaç gün hapis hane de mevkuf kaldığını;
2. Sıhhat raporuna dayanılarak bırakıldığına göre, mahkûmlardan şimdiye kadar bu suretle kaç kişinin serbest bırakıldığını;
3. 33 katilden mahkûm Mustafa Muğlalı’nın sıhhatli ve zinde dolaştığına göre, ikinci bir muayeneye tâbi tutulmasının düşünülüp düşünülmediğinin; sözlü olarak açıklanmasını hürmetlerimle arz ederim.

Mustafa Ekinci, bu sorusuyla, Gülhane Askerî Hastahanesi’nde hareketsiz olarak yatan ²²⁰ Mustafa Muğlalı’nın zinde olarak dolaştığını iddia etmiş, tekrar muayene edilerek cezaevine konmasını istemiştir.

Mustafa Ekinci’nin bu sorusunu, Adalet Bakanı Halil Özyörük, yukarıda verilen şekilde cevaplamış, Muğlalı’nın hasta olduğunun rapor edildiğini, bu sebeple 6 ayda bir muayene edileceğini söylemiş ve durumu anlatmıştır. ²²¹

Bu açıklamalardan sonra yeniden söz alan Mustafa Ekinci, “ Tarihi kapkaranlık olan bu adamın, memlekette dâima hırsızlık ve fenalıklar yapmış olan bu adamın “, paşalık sıfatından yararlanarak serbest bırakıldığını söylemiştir. Sözlerinin sonlarına doğru Mustafa Ekinci, Türk Silâhlı Kuvvetleri’ne ve dolayısıyla Türkiye’ ye ve Türk Devleti’ne 45 yıl hizmet vermiş “4 yıldızlı” bir generalin, gerçekten

---

* D.P. Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, 1904 Diyarbakır doğumludur. Ortaokul mezunudur. Çiftçi ve tüccardır. IX.ve X.Dönem Diyarbakır Milletvekilliği yapmıştır. Evlidir. 6 çocuğu vardır. **T.B.M.M.Albümü**, s.184

²¹⁹ **a.g.e.**, s.6094

²²⁰ Kenan Esengin, **a.g.e.**, s.60

²²¹ Kâzım Öztürk, **a.g.e.**, s.6094-6096

deliyse tımarhaneye, aciz ise Darülaceze'ye ve eğer sağlam ise hapishaneye gitmesini istemiştir.²²²

Mustafa Ekinci, 2.2.1951 tarihinde Meclis'te yaptığı bu konuşmayla kalmamış, 3.2.1951 tarihinde de, basına verdiği yazısında iddialarını sürdürmüş, bu iddialarını kamuoyuna duyurmuştur.²²³

Bunun üzerine, Mustafa Muğlalı'nın küçük kızı olan Özkan Aslaer, bu yazıya cevap vermek zorunda kalmıştır. Aslaer yazısında, babasının yatağında hareket bile edemediğini, tek bir kelime söyleyemediğini, babasının karanlık bir geçmişe sahip olmadığını, evinin kira olduğunu, kendi evine sahip olmadığını ve bu olayın politik amaçlı olduğunu söylemiştir.²²⁴

Bütün bu gelişmeler sonucunda, Şubat ayında sağlam olduğu iddia edilen Mustafa Muğlalı, yatmakta olduğu Gülhane Askerî Hastahanesi'nde, 11 Aralık 1951 yılında, 69 yaşında vefat* etmiştir.²²⁵ Vefat ettiğinde, mahkemesi sağlık sebebiyle tatil edilmiş durumdadır ve vefatı sebebiyle tamamlanamamıştır. Mustafa Muğlalı, vefatından sonra, Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verilmiştir.²²⁶

Muğlalı'yı bu kötü sona götüren süreçteki şanssızlıklarından birisi, gerçekten kurşuna dizme emrini veriyse bu suçu dışında Demokrat Parti'nin önce iktidar olmak, sonra da 1950' den sonra elde ettiği iktidarı güçlendirmek için yıpratmak istediği C.H.P. Başkanı İnönü'ye olan yakınlığıydı. Bu yakınlık, Muğlalı üzerinden İnönü'yü suçlamak ve yıpratmak için Demokrat Parti tarafından, özellikle 1950' den sonra, konu gündeme geldiğinde çok sık kullanılmıştır. Tahkikat Raporu'nda da Muğlalı-İnönü ilişkisiyle ilgili bir bölüm vardır. Raporun "**Belli başlı suçlar ve maznunlar**" bölümünde, dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Kâzım Orbay' dan sonra Cumhurbaşkanı İnönü adı yer almaktadır. Bu kısımda, İnönü'nün

²²² a.g.e., s.6097

²²³ Kenan Esengin, a.g.e., s.60

²²⁴ a.g.e., s.60-62

* Muğlalı olayı basına hiç yansımadığı gibi, Muğlalı'nın mahkemesinin sonucu ve vefatıyla ilgili herhangi bir habere de, bu tarihleri kapsayan **Ayın Tarihi**, 1950, sayı:194-197; 1951, sayı:215-217 sayılarında yapılan taramalarda rastlanmamıştır.

²²⁵ a.g.e., s.64

²²⁶ **Milliyet**, 30 Mayıs 1998

Muğlalı'ya “ Şark'a git, Hudut hâdiselerini halet “ demiştir. Bundan sonra da Muğlalı'yı üstün salâhiyetli bir Hükûmet Komiseri yetkileriyle donatıp doğuya göndermiştir. Muğlalı, buradaki bütün davranışlarıyla ilgili yetki ve cesaretini İnönü'den almıştır. Bu yüzden İnönü, Muğlalı'nın “33 Kurşun “ olayı ve diğer olumsuz olabilecek davranışlarıyla ilgili her türlü yasal işlem ve takibi, konuyla ilgili bilgisine rağmen saklamış ve engellemiştir. Demokrat Parti'ye göre bu da, İnönü'nün de Muğlalı'nın suç ortağı olduğunu gösterir. Aslından D.P. için önemli olan Muğlalı'nın suçlu olması değil, önce iktidarda sonra da muhalefetteki İnönü'nün suçlu olmasıdır.

Ayrıca bu Muğlalı-İnönü ilişkisinde başka bir nokta da, olaydan sonra İnönü'nün doğuya yaptığı bir gezidir. Bu gezide, D.P. iktidarında hazırlanan Tahkikat Raporu'na göre, Muğlalı'nın 32 kişiyi öldürttüğünü bilen İnönü, buna rağmen Erzurum'da, herkesin huzurunda Mustafa Muğlalı'nın koluna girmiş ve “ **Muğlalı Şark'ın kralıdır, ben O'nun burada olması sayesinde müsterih ve rahat uyuyorum.** “ demiştir. Bu da, D.P.'ye göre İnönü'nün Muğlalı'nın suçunu desteklediği anlamına gelir. Ayrıca, İnönü daha sonra tekrar Van'a giderek, Muğlalı'yla birlikte Van'ı gezmiştir.

Bunlarla birlikte, mahkemesi sırasında Muğlalı, avukatı Hamid Şevket İnce'ye, İnönü'nün kendisine “ **Ordu içinden seni seçtim. Şark'taki şekâveti önle.Senin gibi demir adam oraya giderse o havalıye salâh gelir, ne yaparsan yap, ben varım arkanda.** “ dediğini de söylemiştir. Aynı şekilde mahkeme sırasında Muğlalı'nın kızları da babalarına bu işi yaptırmanın ortaya çıkmasını istemişlerdir. Muğlalı da mahkeme sırasında, “ **Bana bu işi yaptırana iki defa yazdım. Cevap bile vermedi.** “ demiştir. Muğlalı'nın, mahkeme sırasında İsmet İnönü'ye 19.2.1949 ve 26.9.1949 tarihinde yazdığı iki mektup vardır. Ancak bu mektuplar rapora eklenmediği gibi, mahkeme kayıtları da kapalı olduğundan içeriklerini öğrenmek mümkün olmamıştır. Mektupların yazıldığı iddia edilen tarihler, Muğlalı'nın GnKur.Askerî Mahkemesi'nde yargılandığı tarihlerdir. D.P.'ye göre, bu durumda İnönü, Muğlalı'nın azmettiricisidir.²²⁷

²²⁷ Muğlalı-İnönü ilişkisiyle ilgili belirtilen yüm bilgiler, raporun **belli olan suçlar ve maznunlar** kısmından incelenebilir.

Bunlardan da açıkça anlaşılacağı gibi, hedef sadece D.P.'nin istediği kişilerin mahkûm edilmesidir. Mahkeme boyunca, 40 duruşmada Muğlalı ile birlikte yargılanan kişiler olan Tümgeneral Rasim Saltuğ, Albay Şükrü Tüter (olay sırasında Bnb.ve Tb.Komutanı), Yüzbaşı Vahdet Yüzgeç, Asteğmen Necdet Bilgez ve Bilâl Bali'nin²²⁸ hepsinin berat edip sadece Muğlalı'nın suçlu bulunması da bunun kanıtıdır. Muğlalı'nın mahkemede kendisinin suçlandığı suçu “ **Ben emir verdim, memur ve subayların bir suçu yoktur** “²²⁹ şeklinde itiraf etmesi de, diğer sanıkların kurtulmasında etkili olmuştur.²³⁰

Muğlalı, yukarıda da belirtildiği gibi bu işi, yukarıdan emir olarak yaptığını söylemiş, belki de kendisine emir veren bu kişiyi ya da kişilerin mahkemede isimlerini vermesi mahkemede kendisini kurtarabilecek olmasına rağmen, bu isimleri asla vermemiştir. Esengin'e göre, Muğlalı'nın mahkemedeki son sözleri şunlar olmuştur: ²³¹ “ (...) **Ben emir verdim, memur ve subayların bir suçu yoktur. Başka bir şey söylemek istemiyorum.** “ Muğlalı'nın bu sözlerinden sonra, kendisiyle birlikte yargılananlar beraat etmiş, kendisi önce idama, sonra da 20 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 1951'de ise hastahane de hasta bir şekilde vefat etmiştir.

3. 4. Muğlalı'nın Vefatından Sonra Konunun Tekrar Meclis'e Gelmesi

Yukarıdaki konuşmalardan, dilekçelerden ve ifadelerden de anlaşılacağı gibi D.P.'nin olayla ilgili öncelikli amacı Aralık 1951' e kadar Muğlalı'yı mahkûm ettirebilmektir. 2 Mart 1950' de bunu başardıktan sonra bile, sağlık sebebiyle mahkemesi tatil edilen Muğlalı'yı tekrar hapse göndermek için Meclis' te çalışmalar yapmıştır. Muğlalı'nın vefatı ve D.P.'nin Muğlalı'yı ölümünden sonra kâtil olarak ilân etmesi ve 1950 seçimlerinde iktidar olduktan sonra, konuyla ilgili 6 yıl başka hiçbir çalışma yapmaması da bunu göstermektedir. Ancak, 1956'da bu durum değişmiştir. D.P.iktidarı, 1956' da Muğlalı olayını, hem de bu kez daha da ateşli denebilecek bir şekilde 6 yıl sonra bir anda yeniden Meclis gündemine getirmiştir. Bu

²²⁸ Cumhuriyet'in 75 Yılı Kronolojisi, s.333

²²⁹ Kenan Esengin, “ Orgeneral Muğlalı Olayı “, Milliyet, 1 Şubat 1974, s.5

²³⁰ Muğlalı'nın bu itirafı ve diğer memurların beratı, kendisi aleyhinde yazı yazan Reşit Ersezer ve Bilâl Bali'nin Milliyet' teki 7-8 Mart 1974 tarihli yazılarında da yer almaktadır.

²³¹ Kenan Esengin, “Orgeneral Muğlalı Olayı”, Milliyet, 1 Şubat 1974, s.5

kez D.P., olayla ilgili olarak doğrudan Muğlalı'yı değil, dönemin İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı' nı suçlamaya başlamış ve ölümlerinden sonra da bu kişileri yargılatıp suçlu bulunmalarını sağlamaya çalışmıştır. D.P.' nin Muğlalı Olayı ile ilgili bu davranış değişikliği, 1955' deki 6-7 Eylül Olayları' ndan sonraya rastlamaktadır. Bu kez olayı gündeme getiren Van Milletvekili Kemal Yörükoğlu'dur. Olayın, 5 yıl sonra tekrar Meclis gündemine geldiği gün konuşma yapan Kemal Yörükoğlu, yukarıda da verildiği gibi olayı özetlemiş, ancak bir süre sonra sözü doğrudan 6-7 Eylül Olayları'na getirmiştir. D.P., açıkça bir siyâsî taktik ve manevra olarak Muğlalı Olayı'mı, 6-7 Eylül Olayları' yla karşılaştırmıştır:²³²

“ 6-7 Eylül hâdisesinde beyanda bulundu. Vatandaşın hakkı bir taaruza uğradığı zaman, Devlet kuvvetinin kendisini kurtaracağından emin olmalıdır, dedi. Zamanında, vatandaşı haksız yere öldürtmek için Devlet kuvvetleri harekete geçmiştir. Hakkı korumak için değil. Vatandaşı öldürmek için. Devlet kuvvetinin harekete geçtiği devrin Devlet Reisi bugün diyor ki, hakkı taarruza uğrayanı devlet himâye etmelidir. Binaenaleyh misallerle arz ettiğim gibi, o zamanki vaziyetle şimdi bu zatın düştüğü tezat meydandadır. Buna rağmen bendeniz kakıp da – İnönü bu vatandaşların öldürülmesi hakkında emir vermiştir – diye bir ifadede bulunamam. Kanaatim arkadaşlar, bu hâdiseden zamanın Devlet Reisi' nin haberdar olduğudur. “

Görüldüğü gibi, Demokrat Parti, 6-7 Eylül Olayları sebebiyle C.H.P.' nin yoğunlaşan eleştirileri ve güçlenen muhalefeti üzerine Van-Özalp Olayı' na yeniden yoğunlaşmış, bu kez doğrudan Muğlalı'yı değil, 5 yıl önce vefat etmiş olan Muğlalı üzerinden C.H.P.'yi hedef almayı ve yıpratmayı amaçlamıştır. Daha önce belirtilen bazı görüşlere göre, 1931' de S.C.F.' nin yakaladığı yükselişi kırmak ve C.H.F.'nin iktidarını yeniden güçlendirmek için bir araç olarak kullanılan Menemen Divan-ı Harp Mahkemesi' nin Reisi olan Mustafa Muğlalı, bu kez 25 yıl sonra, vefatından bile sonra, D.P.'nin C.H.P. muhalefetini kırmak için kullandığı bir olayın ve izlediği siyâsî taktiğin birinci ismi ve baş karakteri olmuştur.

²³² T.B.M.M.Z.C., C.13, 15.8.1956, s.388

Yörükoğlu'nun 1956'da, Muğlalı vefat ettikten 5 yıl sonra yaptığı bu konuşmadan da anlaşılabilirliği gibi, D.P.'nin 1956' daki yeni hedefi, 7 yıl önce olduğu gibi Muğlalı değil, olayın meydana geldiği dönemde iktidarda olan C.H.F. ve ayrıca dolaylı olarak Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Bu durum 12 Şubat'ta D.P.'nin konuyla ilgili Meclis'e sunduğu dilekçeden de açıkça anlaşılmaktadır.²³³ D.P., bu dilekçeyle, olayda ihmalleri olduğu gerekçesiyle Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı hakkında tahkikat başlatılmasını istemiştir. 25.2.1956 yılında bu dilekçe, Dilekçe Komisyonu tarafından kabul edilmiş ve Meclis'e sunulmuştur.²³⁴

Son olarak, 30 Nisan 1958 tarihinde, Karma Komisyon tarafından hazırlanarak Meclis'e sunulan ayrıntılı Tahkikat Raporu,²³⁵ 3 Mayıs 1958' de ruznameye havale edilmiş,²³⁶ daha sonra da zaman aşımı ve çeşitli nedenlerle olay kapatılmıştır.²³⁷ D.P.iktidarı boyunca bu olay tekrar gündeme getirilmemiştir. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi'nden sonra ise, Muğlalı farklı zamanlarda ve farklı şekillerde tekrar gündeme gelmiştir.

3. 5. Muğlalı'nın İade-i İtibarı ve Günümüzde Basında Muğlalı Hakkındaki Bazı Yorumlar

Muğlalı, 1951 yılında Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verildikten sonra mezarı 37 yıl boyunca burada kalmıştır. Ancak, 80' li yılların ikinci yarısında Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da terör olayları başlayınca, Muğlalı tekrar akıllara gelmiştir. O dönemle ilgili daha sonraki yıllarda konuşan, 7. Cumhurbaşkanı ve eski Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, konuşmasının bir kısmında Muğlalı ile ilgili sözler de söylemiştir. Evren: **“Senelerce Muğlalı psikoza* herkesin üstüne yapıştı kaldı. Kimse bir şey yapmadı. Ben de Muğlalı olmayayım, diye”**²³⁸ ifadesini

²³³ T.B.M.M.Z.C., C.13, 1956, Sıra No: S.Sayı: 117, s.6

²³⁴ T.B.M.M.Z.C., C.13, 1946, S.Sayı: 117, s.7

²³⁵ Zafer, 3-6 Mayıs 1958

²³⁶ T.B.M.M.Z.C., Cilt:4, 3.5.1958, s.629

²³⁷ H. Neşe Özgen, a.g.e., s.173

* Kenan Evren' in “ Muğlalı Psikoza “ olarak tanımladığı şey, daha sonra Süleyman Demirel'in de “ Muğlalı Sendromu “ olarak adlandıracağı, kolluk kuvvetlerinin, daha sonra kendilerinden hesabı sorulur, kendileri hakkında olumsuz işlen yapılır çekincesiyle gördükleri bir asayişsizliğe müdahale etmekten kaçınmaları ve pasif kalmayı tercih etmeleri şeklinde tanımlanabilir.

²³⁸ Murat Belge, “Muğlalı, Manisalı, Erzurumlu vb.”, **Radikal**, 17 Mart 2002

kullanmıştır. Milliyet Gazetesi yazarı Güneri Civaoglu da bir yazısında 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel' le olan bir anısını anlatmıştır:²³⁹

“ (...) (Demirel) Koltuğunun önündeki alçak çay masasında ve yerlerde 10'larca dosyayı gösterdi. İçlerinden rastgele birini seçerek, Bütün teröristler burada dedi. Terör örgütünün adı ve o örgütün hücre evinin adresi sayfanın başına iri harflerle yazılmıştı. Altında hücre evinin bulunduğu apartmanın fotoğrafı vardı. Hangi katta ve hangi daire olduğu pencere camına "x" işaretiyle gösterilmişti. Resmin yanında hücre evinin açık adresi de bunlarda yer alıyordu. Ve hücre liderinin fotoğrafı ile hücre militanlarının fotoğrafları yapıştırılmıştı. İsimleri ve kullandıkları "kod" adları da yazılıydı. Başka dosyalara baktık...Yüzlerce sayfa dolusu isim ve fotoğraf.

Demirel dosyaları itti ve anlattı: Bunu yaptırmam çok zor oldu. Bizden önceki iktidar zamanında devletin istihbaratı durmuş ya da devre dışı bırakılmış, istahbarat yoktu. Kırgındılar, güvensizdiler. Onları Devlet'e yeniden kazandırdım.O haftalarda terör hergün 20-30 can alıyordu. O halde madem hepsi biliniyor neden toplanmıyorlar diye sordum. Demirel'in banteline basmıştım.Aldırtamıyorum kardeşim! Diye öfkeli bir sesle çıkıştı. Bir gecede toplayın diyorum, yasal yetkimiz yok diyorlar. Demirel burada bir süre soluklandı ve Muğlalı Paşa olmak istemiyorlarmış diye cevap verdi.”

Demirel, terörle mücadelenin arttığı 90'lı yıllarda da “**Yeni Muğlalı Paşalar yaratmayız**” gibi açıklamalar yapmıştır.

Avni Özgürel' in Radikal Gazetesi'nde Mustafa Muğlalı ve 33 Kurşun'la ilgili yazdığı yazıda 90'lı yıllardaki bu durum üzerinde durmuştur.²⁴⁰ “**Doğuda terör dalgasının olanca şiddetiyle vurmaya devam ettiği dönemde yeterince atak ve kararlı hareket etmedikleri için eleştirilen komutanların, özel tim sorumlularının "Yarın ikinci bir Mustafa Muğlalı olmak istemeyiz" cevaplarını unutmadık. Orgeneral Muğlalı'nın adı o gün bugün Silâhlı Kuvvetler'in subay kadrosunun şuuraltında hâlâ bir simge.”**

²³⁹ Güneri Civaoglu, “ Çok Gizli “, **Milliyet**, 13 Eylül 2005

²⁴⁰ Avni Özgürel, “ 33 Kurşun ve Muğlalı Paşa “, **Radikal**, 16 Mayıs 2004

Aslında bu konu, 27 Mayıs Müdahalesi sırasında İstanbul’da zırhlı tûmende komutan olan Orhan Erkanlı’nın kitabında da yer almıştır. Orhan Erkanlı, **“Bir Mustafa Muğlalı Olayı vardı”** başlığını verdiği bölümde şunları yazmıştır:²⁴¹ **“Cumhuriyet tarihimizde, Mustafa Muğlalı olayı olarak bilinen bir facia vardır. Gençlerimiz bu olayı hatırlamazlar. Eski kumandanlar ve subaylar bunu hiç unutmazlar, unutmamışlardır.**

(...)Atatürk’ün büyük kumandanlarından olan Muğlalı’nın,memleketin her karış toprağında kanı, canı, yetmiş yıllık ömrünün izleri vardı. Yiğitliği, mertliği dillere destandı.

(...) Her şey Demokrat Parti’nin 1946’da kurulmasından sonra başladı. (...) Demokratlar, o bitmez tükenmez müsademelerde, eşkıya takiplerinde şehit düşen Türk ordusunun evlâtlarının hesabını soracak yerde, kendi siyâsî çıkarları uğruna, Kâzım Karabekir Paşa’dan sonra Doğu’da ilk defa nisbî bir sükûnet sağlayan büyük kumandan Muğlalı’yı mahkeme huzuruna çıkartmayı tercih etti.

(...) İşte bu olayı biz Türk subayları hiç ama hiç unutmadık. Muğlalı Paşa’nın acısını yüreğimizin derinliklerinde duyarak yaşadık. Kimbilir belki ileride birgün, son aylarda Güneydoğu ve Doğu hudutlarımızda yapılan operasyonların hesabını soracaklar da çıkabilir.”

Erkanlı da Kenan Esengin gibi, Demokrat Parti’nin Muğlalı Paşa’ya karşı takındığı olumsuz tutumun, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’ne giden süreçte rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca, Kenan Evren ve Süleyman Demirel’in yukarıdaki sözlerinde belirtilen, güvenlik kuvvetlerinin “ kendilerinden daha sonra hesap sorulması ve Muğlalı Paşa olma “ korkusu, 1987’de, kendisi de eski bir asker olan Orhan Erkanlı tarafından da açıkça ifade edilmiştir. Bu yönden düşünülürse, Muğlalı Olayı gerçekten de, T.S.K.’da unutulmayan bir olay olmuştur ve zamanı gelince hatırlanarak çeşitli kişiler tarafından ifade edilmiştir.

²⁴¹ Orhan Erkanlı, **Askeri Demokrasi 1960-1980**, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987, s.217-220

80'lerin sonlarında, bütün bu gelişmeler yaşanırken, alınan özel bir kararla, ölümünden 37 yıl sonra Mustafa Muğlalı'nın Edirnekapı Şehitliği'ndeki naaşı, 1988 yılında Devlet töreniyle Ankara'daki Devlet Kabristanı'na nakledilmiştir.²⁴² Böylece, ölümünden 37 yıl sonra Muğlalı Paşa'nın iade-i itibarı sürecinde ilk aşama tamamlanmıştır. Bundan sonra, 1997 yılında itibarı resmen iade edilen Muğlalı'nın büstü, 1998 yılında Harp Akademileri'nde "Kahramanlar Geçidi" ndeki diğer komutanların, (Atatürk, Fevzi Çakmak ve diğerleri...) arasına dikilmiştir.²⁴³

Muğlalı Paşa'nın iade-i itibar süreci bununla da bitmemiş, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2004 yılında aldığı bir kararla, "33 Kurşun" olayının yaşandığı Van-Özalp'te bulunan Kara Kuvvetleri'ne bağlı sınır taburundaki kışlaya Mustafa Muğlalı Kışlası adını vermiştir.²⁴⁴

Böylece 53 yıl sonra, 2004 yılında, 1951 yılında "katil"olarak yargılanırken gözüaltında ölen Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın iade-i itibarı tamamlanmıştır. Muğlalı'nın adını taşıyan Van'daki kışla dışında bugün, Muğla'da bir Mustafa Muğlalı İşhanı ve Mustafa Muğlalı Caddesi de bulunmaktadır.

---

²⁴² **Hürriyet**, 30 Mayıs 1998

²⁴³ **Hürriyet**, 30 Mayıs 1998

²⁴⁴ "Askerin Muğlalı Kışlası Sürprizi", **Milliyet**, 13 Mayıs 2004, "Muğlalı Adı Kışlaya Verildi", **Radikal**, 13 Mayıs 2004

SONUÇ

1882 yılında doğan Muğlalı'nın, 46 yıllık başarılı bir askerî kariyeri vardır. Yaşamı, 69 yaşında son bulmuştur. Vefat ettiği yıl olan, 1951 yılında hastahane de bir mahkûmdur. Mahkemeden cinayet suçuyla ceza alan ve mahkûm olan Muğlalı, belgelerde yazılanlardan anlaşıldığı kadarıyla kendisini bu suçlamadan kurtarmak için çok da fazla savunmamıştır. Zaten öldüğünde fiziksel sağlığı gibi, aklı dengesi de yerinde değildir. Mahkûm olduktan sonra hastahane de bu şekilde belki durumunun farkında olarak belki de rahatsızlığı sebebiyle mantıklı düşünemeyerek ölümünü beklemiştir.

Dikkatle incelenirse Muğlalı'nın yaşam çizgileri, Cumhuriyet'in 27 yıllık "tek – parti" idaresiyle paraleldir. Özetlemek gerekirse Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından Cumhuriyet idaresinin kurulmasından sonra, 1930'lu yıllarda etkisini artırmış, 40'lı yıllarda bu gücünü ve etkisini korumuş, ancak 50'li yıllara doğru yavaş yavaş gücünü kaybetmiş ve 1950'den sonra iktidarını da kaybetmiştir. Muğlalı'nın da aynı yıllarda başarılı bir askerî kariyer yaptıktan sonra mahkûmiyeti 1950' ye, vefatı da 1951'e rastlar. "Tek – parti" iktidarıyla Muğlalı'nın yaşam çizgilerindeki bu benzerlik, aslında rastlantı değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ciddi anlamda çok partili yaşamın hayat bulduğu ve demokratik sürecin başladığı 1950 yılında büyük politik değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Henüz 1946 yılında kurulmuş olan Demokrat Parti iktidara gelmiş ve uzun süreli C.H.P. iktidarı döneminin üzerine kendi otoritesini kurarak istediği değişimleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Buradan bakılacak olursa, Muğlalı Paşa, 1950 yılından sonra iktidarı elde eden Demokrat Parti'nin, geçmişteki "tek – parti" idaresiyle hesaplaşmasının bir parçasıdır. Demokrat Parti'nin Meclis'te Muğlalı'yla ve sık sık C.H.P. ile ilgili takındığı olumsuz tavır dikkate alındığında bu düşünce mantıksız değildir. Bu düşünce kabul edilirse, Muğlalı, işlediği ya da işlemediği bir suçtan çok, kurulmakta olan yeni bir politik denge içerisinde yeri olmayan bir kişi ve yeri olmayan bir düşünce şeklinin parçası olarak görülmüş, yargılanmış ve mahkûm edilmiştir. Yeni iktidar partisine göre, Muğlalı, "tek – parti" nin bir uzantısıdır ve bu uzantı, başlayan yeni dönemde, tek – partinin diğer tüm uzantılarıyla birlikte etkisizleştirilmedi. Çünkü Demokrat Parti'nin otoritesini güçlendirmesinin ve

istediği icraatlerini gerçekleştirmesinin tek yolu budur.. Tahkikat Raporu'nda da özellikle üzerinde durulduğu gibi Muğlalı ve İsmet İnönü arasında yakın bir ilişki vardır ve Muğlalı, İsmet Paşa'nın direktiflerini sadakatle yerine getiren bir şahıs konumundadır. Bu durumu, Muğlalı'yı, Demokrat Parti'nin öncelikli hedeflerinden birisi yapmıştır. Demokrat Parti, Muğlalı Paşa'yı mahkûm ettirdikten sonra 1955 yılına kadar bu konuda hiçbir ciddi girişimde bulunmamış, ancak 1955'ten sonra bu kez Muğlalı üzerinden İnönü ve C.H.P.'yi yıpratmak için olayı tekrar gündeme getirmiş, Muğlalı-İnönü bağlantısı üzerinde ısrarla durmuş ve C.H.P.lideri İnönü'yü mahkûm ettirmek istemiştir.

Şüphesiz ki bunlar, çeşitli dengeler ve stratejiler üzerine kurulmuş siyâsî oyunlar ve manevralardır. Muğlalı, bu manevralar içerisinde sadece bir isimdir. Zaten, Muğlalı ismi, Demokrat Parti siyâset sahnesinden çekildikten yıllar sonra da, bu kez farklı ideolojiler tarafında farklı şekillerde propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.

Van-Özalp Olayı'na "33 Kurşun" adının verilmesi de bu girişimlerden birisidir. Sınıra götürülen 33 kişinin hepsinin kafalarına birer kurşun sıkılarak öldürüldükleri ve olay yerinde ölü sayısı kadar, yani 33 adet kovan bulunduğu gibi asılsız bir temele dayanan bu girişim, olayın gerçekte bağlantısını açıklamaya çalışmaktan çok, belli bir ideolojik propaganda amacını taşımaktadır. Resmî belgelerde de görüldüğü gibi, sınıra götürülen kişi sayısı 33 değildir, ölen kişi sayısı da 33 değildir. Bu propagandanın gerçekte ilgisi olmadığı ve ideolojik amaçlarla düzenlendiği buradan bile açıkça anlaşılabilir. Muğlalı, ölümünden onlarca yıl sonra bile bu tip ideolojik oyunların merkezinde olmaya devam etmektedir.

Bunlarla birlikte olayın gerçekleştiği 1943 yılının şartları ve olayın meydana geldiği bölgenin hassasiyeti de, Muğlalı yargılanırken dikkate alınmalıdır. 2.Dünya Savaşı'nın şartlarında ve Sovyetler kontrolündeki İran sınırında gerçekleşen bu olay, tekrar incelenirken ideolojik ya da siyâsî tüm önyargılardan ve amaçlardan uzak durulması gerekir. Ancak böyle olmamıştır. Olağanüstü şartların olduğu bir tarihte, son derece hassas bir bölgede meydana gelen olayın sorumlusu olarak gösterilen Muğlalı'nın, bu olaydan dolayı yargılanması da, yine Türkiye'de son derece karmaşık siyâsî dengelerin kurulduğu ve politik oyunların oynandığı bir dönemde

yapılmıştır. Bu durumun olayın incelenmesini de, yargılamanın tarafsızlığını da etkilemiş olması muhtemeldir.

Sonuçta, 1950 yılında mahkûm edilen Mustafa Muğlalı'nın, 1997 yılında iade-i itibarı gerçekleştirilmiştir. Bugün, Harp Akademileri Komutanlığı'ndaki "Kahramanlar Geçidi" nde büstü bulunan Mustafa Muğlalı gerçekten bir "kahraman" mıdır? Yoksa Muğlalı, aynı Genelkurmay Başkanlığı' nın Askerî Mahkemesi'nin 1950 Martı'nda karar verdiği gibi bir "katil" midir? Bugün bu sorunun cevabının anlaşılabilmesi için, Muğlalı Olayı'nın ve Muğlalı'nın mahkûm edildiği mahkemenin yargılama sürecinin bütün ideolojik görüşler ve siyâsî oyunlardan uzak olarak, iyi niyetle tekrar incelenmesi gerekir. Hakkında çok az resmî belge bulunabilen Muğlalı'nın hayatının son 2 yılını kapsayan ve kapalı olan mahkeme kayıtlarının da incelenebilmesi gerekir. Çünkü bu aşamada bulunabilen tutanakların çoğu siyâsî sebeplerle taraflıdır, raporlar objektif değildir ve Muğlalı'nın kendisiyle ilgili bıraktığı bir belge de yoktur. Bütün bunlar, olayın objektif olarak incelenebilmesini ve daha sağlıklı bir karar alınabilmesini neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Bu yüzden, asker olarak ülkeye 46 yıl hizmet vermiş olan, üniforma altında iki Dünya Savaşı görmüş olan ve ordu komutanı seviyesine kadar yükselmiş olan T.S.K.'nin bu 4 yıldızlı generalinin suçlu olup olmadığı sonucuna, mahkeme kararına rağmen tam olarak varılamamaktadır. Ancak hayatının son 3 yılında, özellikle Demokrat Partililer tarafından Muğlalı'ya çok kötü ve gurur kırıcı davranıldığı ve bunun da bugün kötü bir görüntü oluşturduğu gerçektir. Bununla birlikte Muğlalı'nın yargılanma süreci ve mahkûmiyet süreci de normal ve sağlıklı bir süreç değildir. Bu durum, mahkemenin verdiği kararın doğruluğu konusundaki şüpheyi de artırmaktadır. Bu sebeple, mahkemenin verdiği karar da çok güvenilir görünmemektedir. Bu karar hakkında kesinlikle tam olarak âdil bir yargılama sürecinden sonra verilmiş doğru bir karardır diyebilmek çok zordur. Bu çalışmada hayatının önemli noktaları incelenmeye çalışılan Muğlalı'nın bir kahraman olup olmadığına, zamanı geldiğinde şüphesiz tarihi boyunca sayısız kahramanlar yetiştirmiş olan Türk Milleti karar verecektir.

EKLER

EK – 1
Kariyeri ve Bilgileri

ORGENERAL MUĞLALI' NIN KİŞİSEL BİLGİLERİ ve KARİYERİ

a) Askeri Eğitimi

Kara Harp Okulu: 1898 – 1901

Harp Akademisi: 1901 – 1904 (Mümtaz Yüzbaşı olarak bitirmiştir.)

b) Rütbeleri

Teğmen: Ocak 1901

Üsteğmen: Ocak 1902

Mümtaz Yüzbaşı: Ocak 1904

Kurmay Binbaşı: 1914

Kurmay Yarbay: 1915

Kurmay Albay: 1922

Tümgeneral: 1927 (Albay' dan Tümgeneral' e yükseltilmiştir.)

Korgeneral: 1931

Orgeneral: 1942

c) Bulunduğu Görevler

1904 – 1905' de önce 3. Ordu 32. Tümen, sonra 29. Tümen Kurmaylığı' nda görev aldı.

1905 – 1909' da Manastır Harp Okulu' nda görev yaptı.

1909 – 1912' de tabur komutanlığı

1912 – 1913' de 16. Tümen Kurmayı görevlerini gerçekleştirdi.

1914 – 1915' de Harbiye Nezareti Personel Başkanlığı' nda görev aldı.

1915 – 1918' de Adana Bölge Kurmaylığı yaptı.

1918' de 44. Tümen Komutanlığı yaptı.

Mütareke Dönemi' nde İstanbul' a geldi ve 20 Eylül 1921' de Anadolu' ya geçti.

İstanbul' da bulunduğu dönemde gizli direniş örgütlerinde hizmet verdi.

1922 – 1929' da 18, 13, 10, 3, 11 ve 41. Tümen Komutanlıklarını yaptı.

1927 – 1928' de ayrıca 3. Ordu Kurmay Başkanlığı yaptı.

1928 – 1929' da Genelkurmay 2. Başkan Yardımcısı görevini aldı.

1929 – 1931’ de 57. Tümen Komutanlığı yaptı.

1931 – 1939’ da 1. Kolordu Komutanı oldu.

1939- 1942’ de önce İstanbul 3, sonra 10. Kolordu Komutanlığı görevleri yaptı.

1942 – 1943’ de Yüksek Askeri Şura (YAŞ) üyesi görevini gerçekleştirdi.

25 Şubat 1943 – 1945’ de 3. Ordu Komutanı görevini yaptı.

1945 – 1947’ de Askeri Şura Üyeliği yaptı.

16 Temmuz 1947’ de yaş sebebiyle emekli edildi.

Mustafa Muğlalı, 1912 – 1913’ de Balkan Savaşı’ nda, 1914 – 1918’ de Birinci Dünya Savaşı’ nda ve 1919 – 1922 yılları arasında da Milli Mücadele’ de görev yapmıştır.

1882 doğumludur, 11 Aralık 1951’ de vefat etmiştir. İstiklal Madalyası ve Taktirnamesi sahibidir.

EK – 2**Menemen’de Divan-ı Harp Mahkemesi’nde İlk Olarak Yargılanan 105 Kişinin
İsim ve Kişisel Bilgileri**

1. Esat, babası Sait, 1259 doğumlu, aslen Erbil’li olup İstanbul’da Erenköy’ünde mukim, evli ve üç çocuklu olduğunu söyledi.
2. Mehmet Ali, babası Esat, 1291 doğumlu, aslen Erbil’li olup İstanbul’da Erenköy’ünde mukim, evli ve beş çocuklu olduğunu söyledi.
3. Laz İbrahim Hoca, babası Salih Efendi, 300 doğumlu, aslen Rize’nin Karadere Nahiyesinden olup İstanbul’da Beykoz’da Mektep Sokağında 7 numaralı hanede mukim, evli 4 çocuklu, okur yazar ve mütekait tabur imamı olduğunu söyledi.
4. Süleyman, babası Rafet, 38 yaşında, Manisa’nın Hacı Yahya Mahallesinde mukim, evli ve çocuksuz olduğunu söyledi.
5. Osman, babası Hüseyin, 298 doğumlu, Manisa’nın Çarşı Mahallesinde mukim olduğunu söyledi.
6. Hasan, babası İsmail, 329 doğumlu, Manisa’nın Ebekuyu Mahallesinden Bedavaoğullarından, bekâr, cahil olduğunu söyledi.
7. Hasan, babası Mustafa, 326 doğumlu, Manisa’nın Aktar Hoca Mahallesinden, bekâr, cahil, gayri mahkûm olduğunu söyledi.
8. Mehmet Emin, babası Emrullah, 318 doğumlu, Manisa’nın Narlıca Mahallesinden ve Bozköylüoğullarından, evli, bir çocuklu, okur yazar olduğunu söyledi.
9. Ramazan, babası Mustafa, 1325 doğumlu, Çakıroğullarından, Manisa’nın Keçili Köyünden olup halen Manisa’nın Aktarhoca Mahallesinde mukim, çobanlıkla müşteğil, evli, çocuksuz ve cahil olduğunu söyledi.

10. Çırak Mustafa, babası Çırak Mustafa, 1305 doğumlu, Manisa'nın Lalapaşa Mahallesiinde mukim, evli, iki çocuklu ve cahil olduğunu söyledi.

11. Talât, babası Hacı Ahmet, 26 yaşında, Manisa'nın Kara Köyünde mukim, bekar, okur yazar ve gayri mahkûm olduğunu söyledi.

12. Topçu Hüseyin, babası Hafız Memet, 1314 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesiinde mukim, evli, üç çocuklu, okur yazar ve belediye su yolcusu olduğunu söyledi.

13. Tatlıcı Mutaf Hüseyin, babası İbrahim, 1311 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesiinde, bekâr, okur yazar ve mahkûmiyeti olmadığını söyledi.

14. Hüseyin Ali, babası Hüseyin, 1313 doğumlu, Manisa'nın Arapalan Mahallesiinde mukim, evli, bir çocuklu, cahil ve eskicilikle müsteğil olduğunu mahkûm olmadığını söyledi.

15. Süleyman Çavuş, babası Himmet, 1292 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesiinde mukim, evli, iki çocuklu, cahil, bağıcılıkla meşgul ve mahkûmiyeti olmadığını söyledi.

16. Şeyh Hakkı, babası Hacı Ali, 276 doğumlu, Manisa'nın Hacı Yahya Mahallesiinde mukim, evli, bir çocuklu, okur yazar, Tatar Camii Hatibi olup mahkûmiyeti, sabıkası olmadığını söyledi.

17. Hafız Cemal, babası Haydar, 1291 doğumlu, Manisa'da mukim olduğunu söyledi.

18. Hacı İlyas, babası Ali, 287 doğumlu olup Manisa'nın Karakuyu Mahallesiinde mukim olduğunu söyledi.

19. Hacı Hilmi Ef., babası Hüseyin, 287 doğumlu, aslen Giritli olup Manisa'da mukim, evli, altı çocuklu, okur yazar, sabıkasız.

- 20.** Rağıp, babası Hacı Ali Paşazade, 297 doğumlu, Manisa'nın İbrahim Çelebi Mahallesi, evli, üç çocuklu, sabıkası olmadığını söyledi.
- 21.** Memet Ali Hoca, babası Hüseyin, 1280 doğumlu, aslen Rizeli olup İzmir'de Selimiye Mahallesi mukim olduğunu söyledi.
- 22.** Şeyh Hafız Ahmet, babası Halil, 300 doğumlu, Hocasade Mahallesi, evli, iki çocuklu, sabıkası olmadığını söyledi.
- 23.** Şeyh Ahmet Muhtar, babası Memet Sadık, 60 yaşında, aslen Alaşehirli olduğunu, evli, mahkûmiyeti olmadığını söyledi.
- 24.** İsmail, babası Kahya Ahmet, 1317 doğumlu, Manisa'nın Paşa Köyü, bekâr ve cahil, sabıkası olmadığını söyledi.
- 25.** Koca Mustafa, babası Çakır, 35 yaşında, Menemen'in Bozalan karyesinden, evli, sabıkası olmadığını söyledi.
- 26.** Hacı İsmail, babası Hasan, 1286 doğumlu Menemen'in Bozalan karyesinden, bekâr ve sabıkası olmadığını söyledi.
- 27.** Hüseyin, babası Hacı İsmail, 1323 doğumlu, Menemen'in Bozalan karyesinden, bekâr ve sabıkası olmadığını söyledi.
- 28.** Abdülkerim, babası Mustafa, 1305 doğumlu Manisa'nın Gürece karyesinden, evli, sabıkası olmadığını söyledi.
- 29.** Ramiz, babası Veli, 1298 doğumlu Menemen'de mukim olup Rumeli muhacirlerinden, evli, sabıkası olmadığını söyledi.
- 30.** Molla Süleyman, babası Hacı Mustafa, 1294 doğumlu, aslen Çıtak Köyü, Menemen'de mukim, evli ve sabıkası olmadığını söyledi.

- 31.** Hüseyin, babası Yahya, 1310 doğumlu, Menemen’de mukim ve belediye arabacısı olduğunu söyledi.
- 32.** Acem Haydar, babası Ali, 48 yaşında Menemen’de mukim, bekâr ve sabıkasız olduğunu söyledi.
- 33.** Çingâne Ali, babası Memet, 1300 doğumlu, aslen Selânikli olup Menemen’in Camikebir Mahallesinde mukim, evli, iki çocuklu ve sabıkasız olduğunu söyledi.
- 34.** Memet, babası Ali, 1279 doğumlu, aslen Harputlu olup Menemen’in Pazarbaşı Mahallesinde mukim olduğunu söyledi.
- 35.** Yosef, babası, Hayim. 1313 doğumlu, Menemen’in Gaybi Mahallesinde mukim, evli, üç çocuklu. sabıkası yok, okur yazar olduğunu söyledi.
- 36.** Şımbıllı Memet, babası Ali Osman, 47 yaşında Menemen’de mukim, demirci, evli, çocuklu, sabıkasız olduğunu söyledi.
- 37.** Memet Ali, babası Ali Mazlûm, 1302 doğumlu, Menemen’in Ağahıdır Mahallesinden olup, evli, üç çocuklu, mahkûmiyeti, sabıkası olmadığını söyledi.
- 38.** Arnavut Kamil, babası Yusuf, 23 yaşında Menemen’de mukim, Rumeli muhacirlerinden, evli, sabıkası olmadığını söyledi.
- 39.** Hoca Saffet, babası Memet Ali, 1295 doğumlu, aslen Yanyalı Menemen’in Ulucami civarında mukim ve Manisa Vilayeti vaızı, evli, beş çocuklu, okur yazar, sabıkası olmadığını söyledi.
- 40.** Rasim, babası Hüseyin, 1307 doğumlu, Menemen’in Hamidiye Mahallesinde mukim, amele, evli, iki çocuklu, cahil, sabıkası olmadığını söyledi.
- 41.** Abbas, babası Selim, 314 doğumlu Menemen’in Kasımpaşa Mahallesinden, Boşnak, evli, çocuksuz, cahil ve sabıkasız olduğunu söyledi.

42. İbrahîm, babası Kerim, 35 yaşında, aslen Bozköylü olup Menemen’de mukim, evli, çocuklu ve sabıkası olmadığını söyledi.
43. İsmail, babası İbrahim, 299 doğumlu, Manisa’nın Lâlapaşa Mahallesi mukim, bekâr ve sabıkası olmadığını söyledi.
44. Bıçakçı Mustafa, babası İdris, 287 doğumlu, Manisa’nın Hamidiye Mahallesi mukim, evli, çocuksuz, cahil, sabıkası olmadığını söyledi.
45. Murat Mustafa, babası Süleyman, 314 doğumlu. Manisa’nın Çarşı Mahallesi mukim, evli, iki çocuklu, cahil, sabıkalı olmadığını söyledi.
46. Abdürrahman, babası Memet, 319 doğumlu, Manisa’nın Paşa Köyünde mukim, evli, bir çocuklu, gayri mahkûm.
47. Memet, babası Ak Memet, 310 doğumlu, Manisa’nın İlyaskebir Mahallesi mukim, evli, cahil, gayri mahkûm.
48. Fırıncı Ahmet, babası Mustafa, 312 doğumlu, Manisa’nın Hacı Yahya Mahallesi mukim, evli, çocuksuz, gayri mahkûm.
49. Hasibe, Emrullah Hoca Karısı ve Asi Memet Emin’in anası, 55 yaşında Manisa’nın Narlıca Mahallesi mukim, evli, çocuklu, gayri mahkûm.
50. Halide nam diğeri Fatma, Emrullah kızı, 314 doğumlu, Asi Memet Emin’in kız kardeşi, Keçeci Süleyman’ın karısı, üç çocuklu, gayri mahkûm.
51. Emine, babası Ramazan Memet Eminin karısı, 322 doğumlu, Manisa’nın Narlıca Mahallesi mukim, evli, gayri mahkûm.
52. Mustafa, Hafız Ali, 315 doğumlu, Simsar Kâtibi Manisa’nın Aktar Hoca Mahallesi mukim, evli, iki çocuklu, okur yazar, gayri mahkûm.

53. Ahmet, babası Memet, 316 doğumlu, Manisa'nın Paşa Köyünden posta sürücüsü, asi maktul Mehdi'nin bacanağı, evli, gayri mahkûm.

54. Rukiye, Osman karısı, 60 yaşında, Mehdi'nin kayın validesi, Manisa'nın Paşa Köyünden, mahkûmiyeti yok.

55. Ali, babası Kara Ahmet, 304 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesinden, evli, cahil, iki çocuklu, gayri mahkûm.

56. Ali, babası Lüle Memet, 297 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesinden, evli, gayri mahkûm olduğunu söyledi.

57. Mustafa, babası Ahmet, Bozalan Muhtarı, 301 doğumlu, rençber, Bozalan'da mukim, evli, mahkûmiyeti yok.

58. Mustafa, babası Mustafa, heyeti ihtiyariye âzasından, 309 doğumlu, rençper, evli, üç çocuklu, gayri mahkûm.

59. İsmail, babası Mehmet, Bozalan azasından, 320 doğumlu, cahil evli, iki çocuklu, mahkûmiyeti yok.

60. İbrahim, babası Memet, 315 doğumlu, Bozalan heyeti ihtiyariyesi azasından, evli, beş çocuklu, mahkûmiyeti yok.

61. Hasan, babası Halil, 309 doğumlu, Bozalan âzasından, evli, dört çocuklu, mahkûmiyeti yok.

62. Hüseyin, babası Ahmet, kır bekçisi, 309 doğumlu, Bozalanlı, evli, bir çocuklu, mahkûmiyeti yok.

63. Keçeci Süleyman, babası Hüseyin, Manisa'nın Narlıca Mahallesinden, 305 doğumlu, evli, bir çocuklu, gayri mahkûm.

64. Hasan, babası Hacı İsmail, 306 doğumlu, Bozalanlı evli, 4 çocuklu, cahil, gayri mahkûm.

65. İbrahim Ethem, Tarakçı Hüseyin, 311 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesinden, evli, cahil, bir çocuklu, mahkûmiyeti yok.

66. Hüseyin, Koca Hasan, 315 doğumlu, Manisa'nın Paşa Köyünden, aslen Üsküplü, evli, mahkûmiyeti yok.

67. Arabacı Bekir, babası Ramazan, Manisa Paşa Köyünden, 317 doğumlu, Üsküplü, evli, mahkûmiyeti yok.

68. Eyup, babası Şerif Ahmet, 320 doğumlu, Manisa'nın Paşa Köyünden, evli, gayri mahkûm.

69. Hasan, babası Osman, 30 yaşında, Menemen'in Bozalan Kariyesinden, evli, çocuklu, gayri mahkûm.

70. Memet, babası Memet, 317 doğumlu, Bozalan Kariyesinden, rençber, evli, gayri mahkûm.

71. İbrahim, babası Hüseyin, 51 yaşında, Menemen'in Bozalar Kariyesinden, evli, rençber, mahkûmiyeti yok.

72. Hacı Hasan, babası Ahmet, 301 doğumlu, Manisa'nın Lalapaşa Mahallesinden, evli, çocuklu, gayri mahkûm.

73. Ayan Memet, babası Hüseyin, 313 doğumlu, Manisa'nın Lalapaşa Mahallesinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

74. Mustafa, babası Hacı Ali, 297 doğumlu, Bozalan Köyünden, rençber, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

75. Halil, babası Lutfullah, 317 doğumlu, Manisa'nın Tefikiye Mahallesiinde mukim, çocuksuz, mahkûmiyeti yok.

76. Katırcı Mehmet, babası Hasan, 305 doğumlu, Manisa'nın Tefikiye Mahallesiinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

77. İbrahim, babası Ahmet, 50 yaşında. Manisa'nın Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

78. Sadi, babası Mustafa, 305 doğumlu, Manisa'nın Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

79. Tahsin, babası Abidin, 313 doğumlu, Manisa'nın Horos Köyünden, evli, çocuklu, gayri mahkûm.

80. Hasan, babası Zeno, 66 yaşında, Manisa'nın Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

81. Mehmet Çavuş, babası Çulhacı Ahmet, 304 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesiinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

82. Nurettin, babası Sadettin, 36 yaşında, Manisa'nın Horos Köyünden, evli, mahkûmiyeti yok.

83. Şaban, babası Aslan, 282 doğumlu, Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

84. Ahmet, babası Ömer, 299 doğumlu, Manisa'nın Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

85. Halit, babası Muslih, 294 doğumlu, Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

- 86.** Mustafa, babası İbrahim, 22 yaşında, Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 87.** Osman, babası Yasim, 315 doğumlu, Manisa'nın Horos Karyesinden, evli, mahkûmiyeti yok.
- 88.** Mevlût, babası Necip, 303 doğumlu, Horos Karyesinden, evli, mahkûmiyeti yok.
- 89.** Osman, babası Ragıp, 287 doğumlu, Horos Karyesinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 90.** Haşim, babası Muhtar, 80 yaşında, Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 91.** Ali Koç, babası Muhittin, 52 yaşında Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 92.** Ahmet, babası Hasan, 298 doğumlu, Horos Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 93.** Ali, babası Yakup, 28 yaşında, Horos Köyünden evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 94.** Naşit, babası Salâhattin, 313 doğumlu Horos Köyünden, evli, mahkûmiyeti yok.
- 95.** Hacı Hafız Ali Osman, babası Abdullah, Manisalı, Rahmanlı Köyünden, 293 doğumlu, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 96.** İbrahim, babası Raşit, 305 doğumlu, Menemen'in Kasımpaşa Mahallesinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.
- 97.** Fatma, babası Halil, Hasan karısı, 35 yaşında, Menemen'in Bozalan Köyünden, mahkûmiyeti yok.

98. Osman, babası Salih, 292 doğumlu, Manisa'nın Paşa Köyünden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

99. Hasan, babası Hasan, 308 doğumlu, Tütüncü, Manisa'da mukim, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

100. Ali, babası Mazlumaki, 300 doğumlu, Menemen'de mukim, bakkal, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

101. İsmail, babası İbrahim, Menemen'de mukim, 313 doğumlu, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

102. Halil, babası Ahmet, 306 doğumlu, Manisa'nın Lâlapaşa Mahallesinde evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

103. Hüseyin Mazlum, babası Ahmet, 317 doğumlu, Manisalı evli, mahkûmiyeti yok.

104. Mehmet, babası Mustafa, 298 doğumlu, Kırloğulları şöhretli, Manisa'nın Gülhane Mahallesinden, evli, çocuklu, mahkûmiyeti yok.

105. Müezzini Hafız Berber Ahmet, babası Abdullah, 299 doğumlu, Menemen'de mukim, cami müezzini, evli, çocuklu, mahkûmiyeti olmadığını söyledi.

EK – 3

Menemen'deki Divan-ı Harp Mahkemesi'nin İlk Duruşma Tutanakları

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 135' inci maddesi mucibince maznunlara isnat olunan suçların mahiyet ve mevzuu makamı riyasetten izah olunduktan sonra ilk evvela sorguya çekilen maznunlardan Mehmet Emin'e ika ettikleri hadisenin mahiyetini anlatması lüzumu ihtar olundu.

Merkum Mehmet Emin, ifadesinde, Mehdi'nin iki fikre sahip olduğunu anladım. Birisi kendisine Mehdi süsü veren maktul Mehmed'in yanına iltihak ettiğimiz zaman bu adamın tarzı hareket ve icraatından kendisinin iki fikre hizmet ettiğini anlıyorum. Noktai nazarına göre merkumun bir fikri, bizleri, kendi emeline ram edip, bizim akidelerimizi zehirlemek, yani dervişlik yaptırmak ve esrar içirmek suretile bizi fikren tesmim etmek, biri de merkumun dini ve tekke ve şeyhliğini iade etmek hülyasile Cumhuriyet'e karşı suikast eylediğine zahip oluyorduk. Menemen hadisesine tekaddüm eden zamana kadar bu adamın yanında buldukça merkumun bütün ahval ve harekâtından edindiğim malûmata göre merkum Mehdi Mehmet, menfi vaziyet ve hareketlerinde Menemen'de bulunan Şeyh Saffet Efendiye istinat ve mumaileyhten ilham aldığını anlıyordum. Hatta Mehdinin Şeyh Saffet'e istinat ettiğini de herkes bilir. Bizi mecnun gibi bir hale sokan Mehdi, kendi nezdinde bulunduğumuz müddetçe, bize, daima, Allah bana görünüyor. Hazreti Allah kullarına çok zikretmeği emrediyor. Siz de çok zikrediniz, böylelikle naili meram olursunuz. Tarikatın mercii Hazreti Peygamberdir. Resulullah Efendimiz böylece zikir ve tevhide riayet etmiş ve böylece Allah'ın habibi olmak şerefine müyesser olmuştur, gibi bir takım sözler söyler dururdu. Beni Nakşibendî tarikine intisap ettirmeğe âmil olan bu Mehdi ile beraber bulunurken, Manisa vaizlerinden Hafız Ahmet, Hacı Hilmi, Şeyh Hakkı, Hoca Saffet'in vaizlerinde bulunuyorduk. Bunlar mevzilelerinde dalına nakşî tarikatın ihyası için daima zikrelemeği tavsiye eylerdi. Hatta bunlardan Hacı Hilmi, namazı müteakip cemaate zikrettirir. Ve Hafız Ahmet te böylece vaiz esnasında “fezküruni ezkürüküm” gibi ayetler okuyarak, bu suretle, mumaileyh te çok zikretmeği tavsiye eder dururdu.

Bu defa Mehdi, kendisinin Hafız Ahmet'le mübahase ettikleri bir sırada Hafız Ahmet'ten, kıyamet günlerinde bir mehdinin çıkacağı herkesçe malûmdur. Bu mehdi beni Adem midir, yoksa gaipten mi zuhur edecektir. Sormuş, o da bütün peygamberânın beni Adem'den geldiğine göre mehdinin de Adem evladından olması lâzım geleceğini söylediğini ve bunun üzerine, kendisinin, Hafız Ahmet'e işte o mehdi benim dediğini ve bundan böyle mehdiliği ilân edeceğini söylemesi üzerine, Hafız Ahmet'te sen bu işi yapabilir misin dediğinde yaparım demiş ve bu vaziyette Hafız Ahmet te Mehdi Mehmet'in elini öpüp, bu adam hakikaten evliyadır. Siz de buna itikat ediniz diyor. Ve Mehdi'ye dokunmayın suretinde tavsiyede bulunuyor. Bunu gerek Mehdi ve gerekse merkumun dervişi fırıncı Ahmet hikâye eyledi. Biz de böylece iğfal edildik. Ve bu maceralara kapıldık. Mehdi Mehmet'le müritleri Ramazan, Tatlıcı Hüseyin, Nalıncı Hasan, Küçük Hasan ve ben ve daha bazı müritlerle beraber Çırak Mustafa'nın kahvesinde toplanıyor. Ve orada zikrederek, bilâhare hükümet bunu haber aldı, kahve kapatıldı, ondan sonra Tatlıcı Hüseyin'in evinde toplanır ve yine devam eder ve Laz İbrahim, İzmirli Mehmet, Ali Hoca, İmam İlyas Efendi, Şeyh Hakkı ve Hacı Hilmi, Hafız Cemal, Hafız Ahmet, Ragıp Bey de Mutaf Süleyman'ın evinde içtima eder, tarikata ait konuşmalarda bulunurlardı.

S - Mehdi Mehmet ne kadar zikretmenizi tavsiye ederdi?

C - Lâyetenahi zikrediniz diyor ve hatta bize günde ne miktar ismi celal çekiyorsunuz diyor, biz de 500 e kadar devam etmekte olduğumuzu söylediğimizden Mehdi bu kadar zikir azdır, daha fazla, daha çok zikrediniz, ne kadar çok zikrederseniz o derece Allah'a yakın olmuş olursunuz diyordu.

S - Her Müslüman evinde duasını yapar, ibadet etmek memnu değildir. Bu toplantılarda bir fenalık yapmak için ne gibi sözler konuşulurdu?

C - Her toplantıda, hükümetin maksadı ve her hedefi Müslümanları gavur ettirmektir. Mehdi, dini iade etmek için bütün emellerini hep bu noktada toplar maksadı aşıkardır. Cumhuriyeti yıkmak, gençliğin mefkûresini zehirlemektir ve bu meyanda Mehdi Mehmet, bütün memurlar kâfirdir, ailelerini açık saçık gezdiriyorlar diyerek mütemadiyen hükümet aleyhinde ve tarikat lehinde söz söylerdi. Öyle bir hale gelmişim ki Mehdi'nin dediklerini yapmamak iradesinden mahrum kalmışım.

Adeta bu Mehdi'ye uymak için büyük bir meyil hissediyorum. İşte böylece aldandık, hatta Paşa Hazretleri cumhuriyetin düşmanı olduğunu anladığım Laz İbrahim, Nakşibendi tarikatının ve bu teşekkül ve bu şebekenin kuvvetli amillerindendir. Bunlar tarikat kisvesine bürünerek din perdesi arkasından büyük oyunlar oymamışlardır. Laz İbrahim, İstanbul'dan tarikatın neşir ve tamimi için kitaplar getirtti camide vaaz ettiği esnada şapka giyenler gâvur olur der ve bilâ perva alenen zikrettirirdi. Mehdi Mehmet te, Arabistan cihetlerinden dini kurtaracak bir halifenin zuhur edeceğini söyler ve bu zamanın hulûlünü görmek için müritlerini fazla zikrettirirdi. Ben, bu Mehdi Mehmet'e mürit olmazdan evvel üzüm zamanında beni bağına amele olarak almıştı. Kendisiyle o vakit tanışmıştım, işte, o vakit beni Nakşibendîlik tarikatına intisap ettirmek için tarikatın muhasenatından bahsederdi. Ben de evvelce de arz ettiğim veçhile her nasılsa Mehdinin iğfalkâr sözlerine kapıldım ve tarikata girdim. İşte bundan sonra Mehdi müritlerini istihareye yatırır, gece gördüğümüz rüyaları, uyandıktan sonra bizden sorar ve hallederdi ve tarikata karşı bizim meylimizi daha ziyade artırmak için fazla fazla zikretmemizi söylerdi. Bizi adeta teshir etmişti

S - Tatlıcı Hüseyin'in evinde neler görüşülüyordu?

C - Her akşam zikredilirdi. Son gecelerde idi Mehdi bu evde beni, Küçük Hasan'ı, Nalınacı Hasan'ı, Ramazan'ı, ayırarak hep birlikte bir mağaraya gideceğimizi ve orada 15 gün mütemadiyen zikredeceğimizi ve kendisine ilham nazil olacağını ve Hazreti Peygambere de böyle ilham nazil olduğunu ve bununla beraber mürşit ve kutbülaktab Esat Hoca'nın dünya avucunda olduğunu, isterse tufanlar ve fırtınalar yaratıp dünyayı alt üst edecek kudrette bulunduğunu söylemiştir. Menemen meselesi Manisa'da hiç konuşulmadı. Bu bahis esnasında Sütçü Mehmet evinde bir Fransız filintası olduğunu ve onu alarak Mehdi Mehmet, Sütçü Mehmet, Şamdan Mehmet; üçü Paşa Köyüne ve bir sonra da ben, Ramazan, Nalınacı Hasan, Küçük Hasan'la Paşa Köyünde onlara iltihak etmek için yola çıkmamız kararlaştırıldı. Oradan da Bozalan'a gidilecekti ve bu seyahat esnasında halkı dine davet etmek için kasabalar, köyler, vilayetler gezilecek ve Mehdi Arabistan'a, kadar hatta Çin'e kadar giderek Hazreti İsa ile birleşeceğini ve oradan Avrupa'ya dönerek Avrupa Devletlerini dahi dine davet edeceğini söylüyordu. Bu seyahat kararlaştırıldıktan sonra Mehdi Mehmet, Şamdan Mehmet ve Sütçü Mehmet, Paşa Köyüne hareket ettiler ve bizim

de oraya gelmemizi tembih ettiler. Bir gün sonrada biz Paşa Köyüne gittik. Orada onlarla buluştuk. Mehdi'nin bacanağı Ahmet'in evine misafir olduk. Bize yemek verdiler. Mehdi orada kendisine ve Şamdan Mehmet'e birer silâh daha temin etti.

S - Silâhları kimlerden aldılar?

C - Silâhları kimlerden aldıklarını bilmem dedi ve ifadesine devamla; biz bu köyde bir kaç gün kalarak zikrettikten sonra Mehdi orada Mehdiliğini ilân etti ve yanındaki köpeği köylülere göstererek bu mehdinin alâmetidir. Yani Kıtımdır. Herkes bana tabi olacak dedi. Köylülerden bazıları inandı, bazıları seyirci kaldı. O köyden Sütçü Memed'in köyü olan Bozalan'a gitmek üzere yola çıktık. Tam 11 saat yol yürüdüktan sonra Sünbüller mevki denen mahalle geldik. Orada çamlar altında su başında oturduk. Gece idi. Ramazan, su dökmek bahanesile ayrıldı ve oradan kaçtı. Hatta Sütçü Memet aramak için gitti, bulamadı geldi. Ondan sonra Mehdi bizi sıkı bir nezaret altına aldı. Tehdide başladı, kaçarsanız sizi vururum dedi. Biz korktuk, kaçamadık, bu çamlar altında da esrarlı sigaralar içtik ve Bozalan'a yakınladığımız zaman biz bir dağda kaldık. Sütçü Memet köye gitti ve sabahleyin Sütçü Mehmet'in arkasından Hacı İsmailoğlu Hüseyin gelerek bizi aldı Bozalan'a gittik Hacı İsmail'in bulduğu bir eve girdik, orada bir hafta kadar zikrettik. Mehdi orada köylüye avlanmak için geldiğini söyledi ve orada zikretmekte bir mahzur gördü olacak ki, Sütçü Memed'e biz burada lâyıkile zikrimizi yapamıyoruz, bize dağda bir kulübe yapsınlar dedi. Sütçü Memet'te eniştesi Mustafaya dağda bir kulübe yapmasını söyledi. Kulübe yaptılar, kulübeye gittik, orada mütemadiyen zikre ve esrarlı sigaralar içmeğe başladık. Mehdi Memet "Süphanellezi esra biabdihi leylen minelmescidilharam" ayetini okuyarak bizi zikrettirdi ve esrar içirdi. Biz orada iken yemeklerimizi Bozalan'dan Hasan ve Hacı İsmail getirirdi. Bozalanlılar bizi hepsi görmüştü, kulübede iken son günlerde idi Mehdi Memet, Menemen'i kimin eyi bildiğini küçük Hasan'dan sordu, o da Nalıncı Hasan'ın her vakit Menemen pazarlarına nalın satmak için gidip geldiğinden onun bileceğini söyledi. Bunun üzerine Mehdi Menemen'e gideceğiz, benim tanıdığım Saffet Hocanın evinde bir akşam kalacağız, onun vaazlarını dinliyeceğiz ve oradan Kutbülaktap Esat Hocaya ve umum şeyhlere telgraflar çekeceğiz, Hükümeti işgal edeceğiz, tekkeleri açacağız, Hükümeti iki ay tatil edeceğiz diyordu.

S - Menemenden başka daha nerelere gidilecekti?

C- Manisa, Ankara ve daha sair vilayetler işgal edildikten sonra İstanbul'a giderek halifeliği iade edeceğini ve Menemende Saffet Hocayı Manisa'da da diğer bir şeyhi ve böylece her memlekete birer şeyh ikame edeceğini söylemişti. Paşa Hazretleri, biz meczup ve teshir edilmiş bir vaziyette idik. Ben üç aydan beri yerde miyim, gökte miyim hiç kendimi bilmiyorum. Kulübeden Menemene gelmek üzere yola çıktık. Bozalan kenarında Abdülkerim ve Hoca Mustafa'ya rast geldik, onlar bizi geçirdiler, lâhavle çeke çeke Gediz çayı kenarına geldik, kayıkçıyı uyandırdık kayıkçı bizi diğer tarafa geçirdi, vakit sabaha yakındı, Menemen kenarında bir zeytinliğe oturduk. Orada yine esrarlı sigaralar içtik, Ayetülkürsi okuduk. Lâilâhe illâllah diyerek tekbir ve tehliil ile Menemen içerisine girdik, çarşı içerisinde bir camiye geldik, Nalıncı Hasan, caminin içinden bir sancak alarak çıktı, camide bir kaç kişi vardı, sancakla zikrede ede bir kaç mahalle dolaştık, Mehdi Memet, Şeyh Saffetle görüşmüş, fakat ben görmedim. Ben kendime malik değildim, Şeyh Saffet ile Mehdi'nin görüştüğünü çocuklar bilir, ben görmedim. Paşam: Bu nakşi tarikatı zehirle dolu bir melânet yuvasıdır. Bunların kökünü kazımak lâzımdır, bunların kökü kazanmadıkça Cumhuriyet selâmet bulamaz. Bunları kökünden kazanmasını isterim Paşa Hazretleri.

S - Asıl Kublây Beyin başının kesildiği andaki vaziyeti anlatmadın. Ruhlu noktayı geçtin, orasını da anlat bakalım?

C- Esas mesele, hükümet meydanında zikredip dönerken sancağı diktik, bu esnada bir jandarma neferi geldi. Mehdi'nin ne istediğini sordu, o da ben Mehdiyim, biz burada zikrederek halkı dine ve tarikata davet edeceğiz dedi. Jandarma olamaz deyince, Mehdi ısrar etti, jandarma gitti. Arkadan jandarma yüzbaşı geldi. Mehdi onunla da bir şey konuştu, yüzbaşı gitti, biraz sonra askeri yüzbaşı geçerken Mehdi onu çağırdı ve konuştu. Yüzbaşı bırakıp gitti. Müteakiben de bir genç zabıt müfrezesiyle gelmiş, Mehdi, zabitin kafasını kesmiş, sancağın ucuna dikmiş, benim bunlardan hiç haberim yok. Ben mütemadiyen sancak altında kendimden geçmiş bir vaziyette zikrediyordum. Her taraftan ateş başladı. Mehdi, Şamdan Memet, Sütçü Memet vurularak düştüler, ben de yaralandım, düştüm. Paşa Hazretleri, Mehdi, bize Hükümet kuvvetlerinin kendisi ile beraber olduğunu, kendilerine silah

atmayacaklarını, kimseye bir zararları dokunmayacağını, yalnız, halkı dine ve şeriata davet ile Mehdiliğini ilân edeceğini söyledi ve bu suretle bizi kandırdı.

Sorguya çekilen diğer maznun, Nalıncı Hasan, Makamı Riyasetten, Hasan:

S- Okunan kararnameyi dinledin, sen Mehdi Memet'le ne suretle münasebet peyda ettin ve nasıl tanıştın, hadiseyi baştan nihayete kadar anlat bakalım?

C- Maznun Nalıncı Hasan: Efendim, ben bir gün dükkanımda çalışırken Mehdi Memetle Şamdan Memet dükkanıma geldiler, esasen ben bunlarla tanışmazdım. Dükkânda Mehdi ile Şamdan Memed'in delâletile tanıştım. Dükkânımda bana kahve ısmarlattılar ve bu sırada Mehdi Memet bana ben mehdiliğimi ilân edeceğim. Maksadım dini kurtarmaktır. Beni de mürit olarak ona iltihakımı istedi. Bununla beraber çok zikreden ve dua eden Allah'a yakın olur bunun için sen de Müslümanısın buna ihtiyacın var ben bir çok müritlerimle çırak Mustafa'nın kahvesinde zikrediyorum, sen de oraya gel, zikre iştirak et, dedi ve beni bir çok ayetler okumak suretile kandırdı. Ben de Çırak Mustafa'nın kahvesine devam ve zikretmeğe başladım. Hükümet tarafından bu kahvede zikrolunduğu anlaşılımış, kahve kapatıldı. Müritlerden Tatlıcı Hüseyin, benim evim var, evimde de bir çocuğum var, benim evde toplanır zikrederiz, dedi. Ondan sonra da Tatlıcı Hüseyin'in evinde toplanmaya ve zikretmeğe başladık.

S- Tatlıcı Hüseyin'in evinden başka yerde toplandınız mı?

C - Hayır başka yerde toplanmadık.

S - Tatlıcı Hüseyin'in evindeki toplantılarda neler görüşüldü?

C - Tatlıcı Hüseyin'in evinde toplandık orada bir müddet zikirler yaptıktan sonra Mehdi biz zikrimizi lâyıkiyle yaymak için bizim bir mağaraya gitmemiz lazım ve orada zikir yaptıktan sonra Paşa Köyüne gider ben orada Mehdiliğimi ilân ederim bütün halkı dine davet ederim dedi ve bir çok ayetler okuyarak tarikatın iyiliğinden bahsetmek suretile bizi kandırdı ve bu tarikata intisap ettikten sonra hepimiz sakal bırakmağa başladık esrar içmeğe başladık Mehdi'nin telkini üzerine günde 1 000 ve

daha ziyade lâilâhe illâllah diye ismi celâli çekmeğe başladık. Mehdi bizi âdeta kendine cezbetmişti. İşte bu tarikata girdikten sonra Tatlıcı Hüseyin'in evinde Mehdi tarafından bu seyahat hakkında vaki teklifi kabul ettim. Mehdi Memet, Sütçü Memet, Şamdan Memet, Paşa Köyüne hareket etmek üzere yola çıktılar ve gittiler. Biz de ben de dâhil olduğum halde Nalıncı Hasan, Küçük Hasan, Ramazan, Memet Emin'le dördümüz bir sonra Paşa Köyüne gittik. Mehdi'nin bacanağı Ahmed'in evine misafir olduk ve onları da orada bulduk. 3-4 gün orada mütemadiyen zikrettik ve esrar içtik, Mehdi orada köylüye hitaben ahir zamanda gelecek olan Mehdi benim dedi ve yanındaki köpeği göstererek bu da mehdinin alâmeti Kıtmir'dir dedi ve bu suretle Mehdiliğini ilan etti. Halktan bazıları inandı, bazıları inanmadı. Mehdi orada kendisiyle Şamdan Memede birer silâh temin etti. Bozalan'a gelmeğe kararlaştırdık ve yola çıktık, 11 saat yürüdükten sonra Sünbüller mevkiinde çamlar altında bir subaşında oturduk, gece idi, bu sırada Ramazan bir bahane ile kaçtı. Sütçü Memet onu aradı, bulamadı geldi, orada esrarlı sigaralar içtik. Mehdi orada ayetlerden bahsetti, rüyalarımızı sordu ve halletti, oradan kalktık Bozalan'a geldik. Sütçü Mehmed'in kardeşi Hacı İsmail'in hazırladığı bir eve gittik. Mehdi orada avlanmak niyetile geldiğini söyledi, orada bir hafta zikrettik, ondan sonra Mehdi burada rahat zikredemiyoruz. Bize dağda bir kulübe yapılsın, oraya gidelim, orada zikredelim dedi. Kulübe yapıldı bize kulübeyi Hoca Mustafa ile Hasan gösterdiler. 15 gün orada kaldık gece gündüz zikrettik ve esrar içtik. Mehdinin tavsiyesi üzerine geceleri 200 000 defa kelime-i tevhit zikrederdik. Ramazan kaçtığı zaman Mehdi bizi sıkı tazyik altına aldı, kaçarsanız sizi vururum diye korkuttu ve okuduğu ayetlerle de bizi kandırdı ve daha doğrusu bu tarikata intisap ettikten sonra kendimi kaybetmişim.

S - Bu müddet zarfında size bu Mehdi Mehmet Menemen'e ne maksatla gelineceğini söyledi mi?

C - Menemen'e ne için gidileceğini söylememişti. Yalnız Şeyh Saffet'in evine gideceğimizi ve hükümet aleyhinde tertibat alacağımızı söylemişti.

S - Kulübedeki toplantıdan sonra ne oldu?

C - Kulübede 15 gün kaldıktan sonra Menemen'e gelmek üzere yola çıktık, biz kulübede iken Bozalan köylüleri bize yemek getirilerdi. Menemen'e hareket etmek

üzere Bozalan'dan çıktığımız zaman Abdülkerim ve daha bir iki kişi bize olanca kuvvetleriyle yardım edeceklerini söylediler. Gediz kenarına geldik, kayıkçıyı kaldırdık, Mehdi, kayıkçıya ben Mehdiyim, halkı dine ve şeriata davete gidiyoruz, bizim paramız yok, bizi o bir tarafa geçir, biz de seni ileride memnun ederiz dedi. Çay verdi, içtik ve Menemen tarafına bizi kayıkla geçirdi. Menemen kenarında bir zeytinlik içerisine girdik, orada zikrettik, içtik, sabaha karşı idi, Mehdi bize ayetülkürsü okuttu. Menemen'e nasıl gireceğimize dair talimat verdi. İllâllah İllâllah diyerek Menemen'in içine girdik. Çarşı içindeki bir camiye geldik. Camiden bayrak, Mehdi, camide halka karşı mehdiliğini ilân ediyor ve bizim kimse ile alâkamız, yoktur. Biz burada zikredeceğiz, maksadımız dini kurtarmaktır diyor. Merhumun bu sözlerini işiden halktan bazıları peki dediler ve bizim arkamıza takıldılar. Tahminen sancağın altında yüz kişi zikrediyorduk. Yüz kişi de seyirci vaziyetinde idi. Mehdi aynı zamanda halka karşı eshabı kehfitten olan Kıtımlırları sayıp tarif etti ve yanındaki köpeğin de Kıtımlı olduğunu ve kendisinin mehdiliğine delâlet ettiğini söyledi. Zikrederek biz poyraz tarafına Mehdi de gün doğdu istikametine gittik. Mahalleleri gezerken Mehdi'yi kaybettik, bir sokakta Mehdi ile Saffet Hoca'yı karşı karşıya gördük. Mehdi elle Saffet Hocaya bir işaret yaptı ve beraber konuştular, Saffet Hoca evine gitti biz yine belediye önüne geldik zikre başladık, bir jandarma neferi geldi, dağılım, bu toplantıyı lağvediyorum dedi. Mehdi dinlemeyerek zikre devam etti. Jandarmalar hükûmet içine girdiler ve biraz sonra bir piyade yüzbaşı geldi. Mehдинin ne istediğini sordu. O yüzbaşı da gitti. Jandarma kumandanı geldi, Mehdi jandarma kumandanına ben Mehdiyim, halkı şeriata davet ediyorum dedi. Jandarma kumandanı da biz de Müslüman'ız, haydi dağılın dedi ise de, jandarma kumandanı da ayrılınca etrafa toplanan halk bizi alkışlamaya başladı. Bu sırada bir zabıt emrinde bir asker müfrezesi geldi. Zabıt mehдинin yanına yaklaşıp yakasından tuttu, teslim olmasını söyledi. Mehdi kızdı, zabiti kaktırdı ve bir silâh atarak zabiti yaraladı. Zabıt yaralı olarak camiin kapusunun içine düştü. Mehdi ve Şamdan Mehmet, zabitin arkasından gittiler, zabitin kafasını kestiler ve başını alıp getirdiler. Halktan tanımadığım birisi bir ip getirdi, Mehdi, kelleyi sancağın ucuna dikti, birisi de çukur kazdı, amma bilmiyorum bu sırada etraftan silâhlar atılmağa başladı. Mehdi Mehmet, Sütçü Memet, Şamdan Memet, vuruldular ve düştüler.

S - Halkı dine davet etmek için nereye kadar gideceksiniz?

C - Çin'e kadar gidip bütün Yahudileri Müslüman ettikten sonra Mehdi kendisi de Müslümanların başına halife olacaktı.

S - Her memleket halkını Müslüman ettikten sonra Çin'e kadar gitmeyi kararlaştırdığınıza göre Müslüman ettiğiniz memleketlerde kimi bırakacaktınız?

C - Buralarını dine davet ettikten sonra Menemen'de Şeyh Saffet'e bırakıp Mehdi'nin kararı gibi Arabistan'a kadar gidecektik.

Müddei Umumi Hidayet Bey - Mehdi'nin Menemen'den evvelki Şeyh Saffetle olan vaziyet ve münasebetlerini söyleyin.

S - Menemen'e gelmezden evvel Mehdi başkaca ne vakit Şeyh Saffet ile görüşmüştür?

C - Bir cuma günü Şeyh Saffet'le Mehdi'yi yolda bir çamlık arasında Rumca konuşmaktalar iken tesadüf ettim, bana sigara verdiler, içtim. Ve yanlarından ayrıldım ve çekildim, biraz yanlarından ayrıldım. kenardan Şeyh Saffet ile Mehdi'nin konuşmalarını ve vaziyetlerini takip ettim. Bir saat kadar konuştular, ayrıldım gittim, yine bir gün Saffet Hoca bana tesadüf etti. Beni bir zeytinlik içine çekti. Orada cebinden çıkardığı bir defter yaprağına bir şeyler yazarak al şu mektubu Derviş Mehmed'e ver dedi, ben aldım götürdüm.

Müddei Umumi Hidayet B. - Maznun Nalıncı Hasan'dan sorulsun, kendisi hiç mektup alıp Şeyh Esad'a ziyarete gitmiş midir?

S - Böyle bir seyahat yaptın mı?

C - Maznun; Evet İstanbul'a bir mektup ile Şeyh Esad'a ziyarete gittim. Laz İbrahim benim orada Şeyh Esat namında bir şeyhim vardır dedi, oturduğu yeri tarif etti, mektubu alarak İstanbul'a gitmek üzere İzmir'e gittim. Vapurda Manifaturacı Osman'a tesadüf ettim. İstanbul'a çıkınca dayım Mavunacı Dadaylı Hasan'ı aradım bulamadım. Bunun üzerine Laz İbrahim'in dediği adresle Erenköyünde Esat Hocanın köşküne gittim. Vapurda rast geldiğim Osman, benden evvel Şeyh Esad'a gitmiş onu

orada gördüm, bir kaç gün sonra da Laz İbrahim Hoca da İstanbul'a geldi. Şeyh Esad'ın köşkünde ben 11 gün kaldım, bir gün Laz İbrahim, Manifaturacı Osman, Şeyh Esat ve daha bir kaç kişi ve ben orada oturup konuşuyorduk bana dışarı çıkmamı ihtar ettiler. Ben oradan dışarı çıktım. Fakat içeriden konuşulan şeyleri dinledim. Laz İbrahim, yakında şapkalar atılacak, fesler giyilecek, halifeler gelecek, tekkeler, yeniden açılacak diyor ve Hükûmet aleyhinde söyleniyordu. Yine bir gün İstanbul'a Laz İbrahim Hoca ile beraber gezerken denizde iki tane zırhlı vardı. Laz İbrahim, bu zırhlıları görünce, işte bunları görüyor musun bunların içinde Sultan Hamidin oğulları vardır. Nerede ise halifelik avdet edecek demişti.

S - Sen başka daha ne vakit İstanbul'a gittin?

C - Ondan bir sene evvel yine bir defa gitmiştim.

S - İmam İbrahim Efendi ne vakit İstanbul'dan dönmüş?

C - Menemen hadisesinden bir ay evvel Manisa'ya döndü ve Manisa'da tekkelerin yine açılacağını filân söyler dururdu.

S - İstanbul'dan sen mi daha evvel geldin, yoksa İbrahim Efendi mi?

C - Ben daha evvel geldim. İmam İbrahim Efendi benden üç, dört gün sonra geldi ve yine camilerde halifelerin geleceğini, tekkelerin açılacağı hakkında vaizlerde bulunurdu.

S - Yalnız Manisa'da mı vaaz veriyor, köylere gitmiyor mu idi?

C - Köylere de gidip tarikat lehinde halka nasihatlerde bulunup ahaliyi Nakşibendî tarikatına intisap etmeleri için teşvik ederdi.

S - Köylerde seyahat esnasında gizli cemiyetler teşkil ediyor mu idi?

C - Gizli cemiyet teşkil ettiğini bilmem yalnız camilerde her vakit namazdan sonra resmen cemaati zikrettirirdi ve hiç korkmayın hükümet bizim zikrimize mani olamaz derdi.

S - Sen ne vakit Nakşibendi tarikatına intisap ettin?

C - İki sene evvel.

S - Sen bu zikirlerle nasıl iştirak ediyordun?

C - Bir defa Laz İbrahim'in cemaate hitaben isteyen gitsin biz zikredeceğiz dedi. Oturup zikrettik. Biz ondan sonra Laz İbrahim'in evine gittik. Bizi evinde zikrettirdi.

Bana Şeyh Esat için şeyhimizi hiç bir vakit unutma derdi. İşte bunların bu yoldaki tarikata mütedair teşvikat yaptıkları itikatla içime ateş gibi bir şey düştü en nihayet ben de tarikata sülûk ettim. Mesele bundan ibarettir. Ben tarikat şebekesinin bütün icraat ve faaliyetini baştan nihayete kadar anlattım. Hiç bir şey saklamıyorum. Evvel ve ahir hadiseyi bütün mahiyet ve şumulile söyledim. Hatta müstantıklara da verdiğim ifade bu yoldadır.

Sorguya çekilen diğer maznun Küçük Hasan, makamı riyasetten:

S - Hasan sen de anlat bakalım? Mehdi Memet'in yanında bulunduğunuz müddetçe ne gibi hareketlerde bulundunuz. Menemen'e gelip buradaki hadisenin sonuna kadar geçen safahatı anlat?

C - Paşam Hazretleri! Mehdi Memet dedikleri adam yedi seneden beri şeyhlik yapıyormuş. Bunun yanında bir çok derviş ve müritleri de varmış. Bir defa pederime nasıl senin çocuklar camiye gidiyorlar mı, namaz kılıyorlar mı? Dedi ve bana da ahır zamanda bir mehdi çıkacaktır, biliyor musun dedi. Ben de evet biliyorum dedim. Öyle ise işte o Mehdi benim dedi ve beni kendisine mürit olmağa davet etti ve bana nasıl zikir yapılmak lâzım geleceğini öğretti. Tarif ettiği duaları okudum, bu adam beni de kandırdı. Bir gün toplandığımız Çırak Mustafa'nın kahvesinde tespih ile bana 500 defa lâilâheillâllah ismi celâlini çekeceksin dedi. Bunu da tarif ettiği minval

üzere yaptım. Mehdi Memet ve Sütçü Memet, Nakşibendî tarikatının ihyası için teşkilât yapıyorlarmış ve her vakit Mehdi Memed'in tarif ettiği gibi zikre devam ediyordum. Çıracak Mustafa'nın kahvesi Hükümet tarafından kapatıldıktan sonra müritlerden Tatlıcı Hüseyin'in teklifi üzerine onun evinde akşamları toplanmağa ve zikretmeğe başladık. Tatlıcı Hüseyin'in evinde Mehdi yapılan teşkilât etrafında gidecekleri yeri kararlaştırıyordu ve maksadı da Türkiye'de bütün vilâyetlerde, kasabalarda, köylerde halkı dine davet ettikten sonra Avrupa Devletlerini de bu minval üzere dine davet edecekti ve Türkiye'de kapanan tekkeleri yeniden açmak için çalışacağını söylerdi. Bu maksadının husulü için Hazreti Peygamberin zamanında nasıl bir yol tutup din uğrunda çalıştığından ve ne suretle dini İslâmi neşrettiğinden anlarla misaller getirerek bizi ikna etmek için hazreti peygamber de böyle zikir ve tehlil ve tevhitlerde bulunup hak yolunu kazanmış idi diyordu. Bu toplantılarda Menemen lâfı olmadı. Yalnız silâh olmadığından karakolların basılıp silâh temin edilmesi bahsi geçmiş idi. Mehdi Memet, bana İsmail'e git benden selam söyle bir tüfek versin al gel dedi. Ben de gittim İsmail'e Mehdi Memed'in selâmını söyledim ve silah istediğini anlattım.

İsmail çuval içerisine bir silâh koydu, ben de silâhı alıp çuvala koydum. Mehdi Memed'e götürdüm. Mehdi Memet Manisa'da Koca Mustafa'dan da bir bıçak temin etmiş, Tatlıcı Hüseyin'in evinde kararlaştırdığımız veçhile Mehdi, Sütçü Memet, Şamdan Memet nezdine bir gün evvel Paşa Köyüne hareket ettiler. Biz de bir gün sonra orada onlara iltihak ettik. Köyde Mehdi'nin bacanağı posta sürücüsü Ahmed'in evinde misafir olduk. Üç dört gün bu suretle orada zikrettik Ve beni çok tehdit ederdi.

S - Senin daha başka kardeşlerin olduğuna göre neden Mehdi Memet seni kendisine mürit yapmağı intihap ediyor. Mademki seni korkutuyor. Sen Mehdiden gördüğün tehditlerden babam neden haberdar etmedin?

C - Paşam Hazretleri. Beni çok korkuttu. Dualarla aklımı aldı. Babama söylemedim. Nedense kendisine mürit yapmağa beni seçmiş. Reis Paşa: İfadene devam et:

Maznun Küçük Hasan, bu minval üzere Paşa köyünde Mehdi Memed'in kayınvalidesinin evinde üç dört gün kaldık. Mehdi oradaki halka evvelâ av

maksadıyla geldiğini, sonra da Mehdi olduğunu ilan etti ve maksadını anlattı. Bozalan'a gelmek üzere yola çıkarken köylülerin bazıları gitmeseniz iyi olur, diyordu.

S - Mehdi'nin kayın validesi kendisine böyle bir teşebbüsten yaz geçmesini söylemedi mi?

C - Kayınvalidesi gitme, der, fakat Mehdi Memet dinlemezdi.

S - Ondan sonra ne oldu.

C - Bu minval üzere Paşa Köyünden yola çıktık tanı 11 saat yol yürüdük. Sünbül mevkiinde çamlık altında bir su başında oturduk. Ramazan oradan bir bahane ile kaçtı, Sütçü Memet aradı, bulamadı, bundan sonra Mehdi bizi daha fazla tazyik altına almağa başladı. O su kenarında da esrar içtik. Bozalan Köyünün yakınında bir dereye biz kaldık yalnız Sütçü Memet köye geldiler. Gece idi. Sabahleyin Hacı İsmail'in küçükoğlu Hüseyin gelerek bizi de aldı, Bozalan'a gittik Hacı İsmail'in büyükoğlu Hüseyin bunlara iki silâh daha temin etti ve Hacı İsmail'in evine misafir olduk. Bize yemek verdiler. Bu köyde bir hafta kadar zikrettik. Esrarlı sigara içtik. Burada da Mehdi Memet Mehdiliğini ilân etti ve bizim için de bunlara eshabı kehifdendir dedi. Bu sözler üzerine köylü elhamdülillah Mehdinin yüzünü gördük derlerdi. Bununla beraber Mehdi Memet ben mehdiliğimi ilân etmeğe çıkıyorum. Halkı dine davet edeceğim. Muvaffak olduktan sonra da size birer memuriyet veririm dedi. Mehdi daima esrar içtirir ve kendi amalına hizmet ettirmek için böylece bizi bir takım kayıtlar altında tutardı. Bizi budala yapmıştı. Bizi istihareye yatırır. Rüyalar görür, onları hallederdi. Neler yapmazdı Paşam. Meğer maksadı ne imiş Paşanı Hazretleri, bu minval üzere bu köyde bir hafta kadar dua ve zikrettikten sonra Mehdi Memet, Sütçü Memet'e biz burada zikrimizi rahat yapamıyoruz. Bize dağda bir kulübe yapınlar oraya gidelim dedi. Sütçü Memet eniştesine söyledi ve bize dağda bir kulübe yapıldı. Oraya gittik. orada 15 gün kadar zikrettik, esrar içtik, yemeklerimizi Bozalan köylüleri getirirdi. Bu minval üzere burada zikrederken Mehdi Memet benden Menemen'i iyi bilir misin diye sordu. Ben de Nalınca Hasan daha iyi bilir dedim. Bundan sonra Menemende kaç jandarma vardır dedi. Bir kaç jandarma olduğu söylendi. Kulübeden çıktık. Bozalan kenarına geldiğimizde, Mehdi,

Abdülkerim'e rast geldi. Mehdi ona Menemen'e doğru gidiyoruz, orada Mehdiliğimi ilân edeceğim dedi. Abdülkerim Hüseyin ile beraber Mehdi'ye beni unutma, Cenabı Hak size yardımcı olsun, inşallah muvaffak olursunuz, siz gidin biz de buradan sizin hareketinizi takip edeceğiz. Buradan Menemen'e bakacağız, Menemen'de bir silah patlarsa silâhlarımızı alarak geleceğiz dedi ve bize birer sigara verdi. Oradan Gediz çayı kenarına geldik. Kayıkçıyı kaldırdık ve beri tarafa geçtik. Menemen kenarında bir zeytinliğe gelmiştik.

Sabah yakındı. Zeytinlikte oturarak esrar içtik. Şafak sökmek üzere idi. Menemen'in içerisine girdik "Bozalan'dan hareket ederken Mehdi bana da bir tabanca vermişti. Fakat ben onu hiç kullanmadım" Menemen'in içerisine girmezden evvel Mehdi bize ayetülkürsiyi okutmağa başladı. Menemen'in içerisine tekbirlerle girdik. Çarşı içerisinde bir cami yanına geldik, silâhlılar camiin etrafını sardılar Nalınca Hasan camiye girerek bir sancak aldı o vakit camide iki kişi vardı, bir insan da ezan okumak üzere idi. Mehdi, Camide bulunanlara ben ahir zamanda gelecek olan mehdiiym deyince camidekiler şehadet getirmeğe başladılar. Sancakla camiin önündeki meydanlığa geldik, orada biraz zikrettikten sonra Mehdi, Menemen'in içerisini, mahallelerin gezmek istedi. Ve orada hazır bulunan tanımadığım birisine bize mahalleleri gezdir dedi. O tanımadığım adam bizimle beraber mahalleleri zikrederek dolaştık, bir yere geldik, Mehdi bizden ayrılmıştı. Mehdi'yi kaybettik, dolaşırken bir sokakta Mehdiyle Saffet Hocayı karşı karşıya gördük. Saffet Hoca evine girdi. Pencereyi kapattı biz oradan tekrar belediye meydanlığına geldik yine zikre başladık bir çok halk toplanmıştı. Sancağı yere dikmek istedik, tanımadığım birisi bir çukur kazdı, sancak oraya dikildi. Etrafımıza tahminen 100 kişi toplanmıştı. Bunların hemen hepsi zikre iştirak ediyorlardı. Mehdi Mehmet mehdiliğini ilân etmişti. Ve etraf 70 000 evliya ile sarılmıştı. Herkes öğleye kadar sancağın altına gelsin, gelmeyenlerin kafası kesilecektir dedi. Bu sırada bir jandarma, yanında dört beş jandarma ile gelerek Mehdi'ye ne istiyorsun, dağılın dedi, Mehdi ona ben mehdiiym, halkı şeriata ve dine davete geldim. Etraf sarılmıştır. 70 000 kişi vardır dedi. Ve silâhını jandarmalara karşı kaldırdı. Jandarmalar kaçarak hükümete girdiler. Zikir yine devam ediyordu. Müteakiben bir jandarma yüzbaşısı gelerek Mehdi ile konuştu. Ve Mehdi'ye biz de Müslüman'ız, dağılın dedi. Ve jandarma yüzbaşısı da hükümete doğru gidince halkın bir kısmı Mehdi'yi alkışladılar. Yine bir askeri yüzbaşısı geldi. O da döndü. Arkadan bir genç zabıt kumandasında süngü takılı bir

müfreze geldi. Zabit, Mehdi'nin yanına gelerek yakasından tuttu. Mehdi'ye teslim ol dedi, Mehdi zabiti kaktırdı ve silâhla vurdu. Zabit yaralı olarak camii yanına gelince düştü. Şamdan Mehmet giderek zabitin kafasını kesti, getirdi sancağın ucuna dikti. Baş orada durmayınca ahaliden birisi ip verdi. Baş sancağın ucuna bağladılar. Ve yine bu vaziyette meydanlıkta tekbire başladık. Süngü takılı askerler kaçmışlardı. Zikir esnasında her taraftan silâhlar patlamağa başladı. Mehdi, Sütçü Mehmet, Şamdan Mehmet vuruldular. Mehmet Emin de yaralandı. Biz Nalıncı Hasan ile Manisa'ya kaçtık, üç gün sonra bizi Manisa'da tuttular. Mesele bundan ibarettir Paşam Hazretleri.

S - Mehdi Menemen'den sonra nerelere gideceğini söylemiş miydi?

C - Mehdi, Bozalan'dan hareket ettiğimiz zaman Menemen'i işgal ettikten sonra bir şeyh bırakacağını, Manisa'yı, Ankara'yı, her tarafı işgal edeceğini, oradan Şam'a giderek Hazreti İsa ile buluşacağını demişti. Ben yerde miyim, gökte miyim, nerede olduğumu bilmediğimden daha doğrusu Paşa Hazretleri, biz meczup bir halde olduğumuzdan hiç bir şey deymiyorduk.

Diğer maznun - Ramazan sorguya çekildi.

Paşa Hazretleri. Ben Manisa'da Sütçü Memet'le kendisinden süt aldığımdan tanıştırdım. Ben de bu Nakşibendi tarikatına beş ay evvel intisap ettim. Mehdi ile beni Sütçü Mehmet tanıttırdı. Paşa Hazretleri ben cahilim, Mehdi ile böylece tanıştıktan sonra bir gün Mehdi bana dua ve zikrediyor musun dedi. Ara sıra zikir ve dua ediyorum dedim. Çok dua ve zikret, bunu yapan Müslümanlar Allah'a yakın olurlar diye kandırdı. Ben de bunlarla bir kaç akşam Tatlıcı Hüseyin'in evine giderek zikrettim. Tarikata ilk girdiğini zaman Mehdi'yi tanımazdım. Onun daha bir çok müritleri varmış. Ha Paşam beni evvela Sütçü Mehmet, Mehdi için onun arkasında 70 000 melaike vardır, onun müridi ol, gelmezsen senin için fena olur, her halde onun müridi olmalısın demişti. Ben de bunların toplandıkları Tatlıcı Hüseyin'in evine gittim, iki defa bulundum. Orada bunlar mütemadiyen Mehdilik meselelerini konuşuyorlardı. Sütçü Mehmet Manisa'da İsmail'den bir silah aldı. Bir gün sonra postaya binerek Paşa Köyüne gittik. Oradan da Bozalan'a giderken bana cebren yürü diyorlardı, Küçük Hasanla biz diğerlerine nispeten daha geride idik. Yolda su

dökmek bahanesiyle kaldım ve kaçtım. “Paşa Köyünde iken Mehdi ile Şamdan Mehmed’e silâh geldi”.

S - Manisa’da Mehdi’den başka hangi şeyhleri tanırırsın?

C - Manisa’daki şeyhleri tanımam.

S - Mehdi Mehmet kendisine derviş bulmak için başkasına ne için müracaat etmemiş te sana ediyor, demek sen bir meyil göstermişsin ki ona iltihak etmişsin.

C - Başkasına teklif etmeyip te bana teklif ettiğini bilirim.

S - Mehdi Mehmed’in daha bir çok müritleri olduğunu söylüyorsun, halkı dine davet etmek için diğer dervişlerine neden teklif etmemiş te, sana etmiş?

C - Bana teklif etti, diğer müritlerine neden teklif etmediğini bilmem.

S - Mehdi Mehmed’in müritleri kimlerdir.

C - Benim tanıdığım Mehmet Emin, Sütçü Mehmet, Şamdan Mehmet, Nalıncı Hasan, Küçük Hasan, Tatlıcı Hüseyin’dir, başkalarını bilmem.

Bu sırada Memet Emin ayağa kalkarak kendiliğinden iltihak etmiştir, hatta bize et bile vermişti. Maznun Ramazan: Ben korktum korkumdan et verecek oldum. Fakat almadılar.

S - Mehdi sizi nerelere götüreceğini söyledi mi?

C - Hayır söylemedi.

S - Mademki söylemedi böyle silâhlı olarak yola çıkıyorsunuz oradaki köylerden bu adam bizi böyle nereye götürüyor deye soramaz mıydın?

C - Silahlar gelince bize Mehdi hemen kalkın gidelim dedi ben köylüden bizi nereye gönderiyor deye sormağa vakit bulamadım.

S - O esnada ne kadar kaldınız ki sormağa vakit kalmıyor.

C - Bir çeyrek saat kadar kaldık.

S - Daha fazla kalmışsınız.

C - Belki bir saat kadar kalmışsızdır. Reis Mustafa Paşa Mehmet Emin bu köyde ne kadar kaldınız. Memet Emin: Silâhlar geldikten sonra köyde bir veya bir buçuk saat daha kaldık dedi.

Maznun Tatlıcı Hüseyin, sorguya çekildi.

S - Reis Mustafa Paşa: sen söyle bakalım Tatlıcı Hüseyin?

C - Maznun Tatlıcı Hüseyin, efendim benim evimde kat'iyen toplantı olmamıştır. İspat etsinler, cezama razıyım.

S - Sen Mehdi Mehmet ve arkadaşlarım hiç bir yerde görmedin mi?

C - Kahvede falan gördüm.

S - Mehmet Emin ve iki Hasan'ın Mehdi ile kendilerinin senin evine gelip toplandığını söylüyorlar.

C - Hayır efendim evime gelmediler.

S - Mehdi Mehmed'i nasıl bir adam olarak tanırısın.

C - Kızık bir adamdır. Vururum, keserim, kırarım der durur.

S - Mehdi'nin kızık bir adam olduğunu nereden biliyorsun.

C - Kasap Hasan namında birisiyle evvelce eşkıyalık yapmış, sonra seferberlik sıralarında, askerlik münasebetile kendisini tanırım. Ben İstanbul'da sanayide askerdim. Mehdi Mehmet habaset sahibi bir adamdır. Ondan dolayı bunu kızık, vururum, keserim diyen aksi bir adam olarak tanırım.

Maznun Topçu Hüseyin: Toplantı falan yapmadık, yalandır. Fırkacılık meselesinden bana bunlar muğberdir diyerek cürümünü inkâr etti.

Müddei Umumi Hidayet Bey: Tatlıcı Hüseyin'in oturduğu ev kendisinin mülkü müdür?

S - Reis Paşa : Ev kendinin midir? Maznun Tatlıcı Hüseyin ev kendimindir? Müddei Umumi Hidayet Bey, Tatlıcı Hüseyin, Mehdi Memet ve buradaki olan arkadaşlarının evine gelip toplantı yapılmadığını söyledi. Halbuki Mehmet Emin ve iki Hasan'ın Tatlıcı Hüseyin'in evinde toplantı yapıldığını müttehiden söylüyorlar.

Şu halde Memet Emin ve Hasanlardan Tatlıcı Hüseyin'in evinin dâhili taksimatını tarif etsinler dedi. Reis Paşa : Küçük Hasan'a, Hasan tarif et bakalım?

Küçük Hasan, sokak kapısı iki. Kanatlıdır içeriye girilince avlısı çukurdur. Ev iki katlıdır. Alt katta merdiven altında sol tarafta küçük bir odada oturduk. Hatta odada bir karyola vardı. Etrafında da kanepeler vardı.

Nalınacı Hasan, evet, evin taksimatı Hasan'ın tarif ettiği gibidir dedi. Mehmet Emin ve Ramazan : Evet Paşa Hazretleri, evet, taksimatı böyledir dedi. İcabı düşünüldü. Vaktin hulûlüne mebni duruşmanın 17 Kânunusani 1931 cumartesi, saat ona talikine müttefikan karar verildi. 15. I. 931

EK – 4
Muğlalı'nın Divan-ı Harp Kararnamesi'nin Tam Metni

T.C.
Menemen
Divanı Harbi Örfi
Riyaseti

Umumî 4

Divan-ı Harp Kararnamesi

Müdde-i Umumiliğin iddianamesi ve evrakı dava serapa okunduktan sonra icabı tezekkür olundukta:

Türkiye Cumhuriyeti Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyire cebren teşebbüs ettikleri ve bunlara müzaherette buldukları ve Mehdi Mehmed'in Mehdiliği için harekete geçtiğini bildikleri halde zamanında Hükümete haber vermedikleri ve tekkelerin şeddinden sonra ayini tarikat icra ettikleri iddiası ile maznunu aleyhim (Erbilli olup İstanbul'da Erenköy'de mukim 1259 doğumlu Sait Oğlu Esat ve aslen Erbilli olup İstanbul'da Erenköy de mukim 1291 doğumlu Esat oğlu Mehmet Ali; aslen Rize'nin Karadere nahiyesinden olup İstanbul'da Beykoz'da Mektep sokağında 7 numaralı hanede mukim mütekait tabur imamı 300 doğumlu Salih oğlu Laz İbrahim Hoca; ve Manisa'nın Hacı Yahya Mahallesinde mukim 38 yaşında Refet oğlu Süleyman (Matuf); Manisa'nın Çarşı mahallesinde mukim 298 doğumlu Hüseyin oğlu Manifaturacı Osman; Manisa'nın Ebe kuyu mahallesinden 329 doğumlu Ali oğlu Hasan; Manisa'nın Aktar Hoca mahallesinden bekar 326 doğumlu Mustafaoğlu Nalıncı Hasan; ve Manisa'nın Narlıca mahallesinden 318 doğumlu Emrullah oğlu Mehmet Emin; Manisa'nın Keçili köyünden olup halen Manisa'nın Aktarhoca mahallesinde mukim çobanlıkla müşteğil 325 doğumlu Çakır oğullarından Mustafaoğlu Ramazan; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinde mukim 305 doğumlu çırak Mustafaoğlu Mustafa; Manisa'nın Karakuyu mahallesinde mukim 26 yaşında Hacı Ahmetoğlu terzi Talat; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinde mukim 314 doğumlu Hafız Memetoğlu su yolcusu Topçu Hüseyin; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinden

311 doğumlu İbrahimioğlu Tatlıcı Mutaf Hüseyin; Manisanın Arabalan mahallesinden 307 doğumlu Hüseyinoğlu Eskici Hüseyin Ali; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinden 292 doğumlu Himmetoğlu Süleyman; Manisa'nın Hacıyahya mahallesinden 276 doğumlu Hacı Ömeroğlu Şeyh Hakkı; Manisa'dan 290 doğumlu Hüseyinoğlu Hafız Cemal; Manisa'nın Karakuyu mahallesinde mukim 287 doğumlu tabur imamı Ali oğlu Hoca İlyas; ve aslan Giritli olup Manisada mukim 287 doğumlu Hüseyinoğlu Hoca Hilmi; Manisa'nın İbrahimçelebi mahallesinden 297 doğumlu Hacı Ali paşa zade Ragıp; İzmir'de Selimiye mahallesinde mukim aslen Rızeli 1280 doğumlu Hüseyinoğlu Memet Ali Hoca; Manisanın Molla Şaban mahallesinden 300 doğumlu Haliloğlu Şeyh Hafız Ahmet; aslen Alaşehirli olup 60 yaşında Memet Sadıkoğlu Şeyh Ahmet Muhtar; Manisanın Paşa köyünden 317 doğumlu Kahya Ahmetoğlu İsmail; Menemenin Bozalan karyesinden 35 yaşında Çakıroğlu Koca Mustafa; Menemenin Bozalan karyesinden 286 doğumlu Hasanoğlu Hacı İsmail; Menemenin Bozalan karyesinden 323 doğumlu Hacı İsmailoğlu Hüseyin; Manisa'nın Görece karyesinden 305 doğumlu Mustafa oğlu Abdülkerim; Rumeli muhacirlerinden Menemende mukim 298 doğumlu Veli oğlu Ramiz; aslen Çıtak köyünden olup Menemende mukim 294 doğumlu Hacı Mustafa oğlu Molla Süleyman; Menemende mukim belediye arabacısı 310 doğumlu Yahya oğlu Hüseyin; Menemende mukim 48 yaşında Alioğlu Acem Haydar; aslen Selânikli olup Menemenin Camiikebir mahallesinde mukim 300 doğumlu Memetoğlu Çingene Ali; Aslen Harputlu olup Menemenin Pazarbaşı mahallesinde mukim 279 doğumlu Ömeroğlu Memet; Menemenin Gaybi mahallesinde mukim 313 doğumlu Hayimoğlu Jozef; Menemende mukim 47 yaşında Ali Osmanoğlu Şımbıllı Memet; Menemenin Ağahızır mahallesinden 302 doğumlu Ali Mazlumoğlu gözlüklü Memet Ali; Rumeli muhacirlerinden Menemen'de mukim 23 yaşında Yusuf oğlu Arnavut Kamil; Aslen Yanyalı olup Menemen'in Ulucami civarında mukim Manisa Vilayet vaizi 295 doğumlu Memet Alioğlu Hoca Saffet; Menemenin Hamidiye mahallesinden 307 doğumlu Hüseyin oğlu Rasim; Menemenin Kasımpaşa Mahallesinden Boşnak muhacirlerinden 314 doğumlu Selimoğlu Abbas; Manisanın Lalapaşa mahallesinde mukim 299 doğumlu İbrahimioğlu İsmail; Manisanın Hamidiye mahallesinde mukim 287 doğumlu İdrisoğlu bıçakçı Mustafa; Manisa'nın Çarşı mahallesinden 314 doğumlu Süleymanoğlu Murat Mustafa; Manisa'nın Paşaköyü'nde mukim 319 doğumlu Memetoğlu Abdurrahman; Manisa'nın İlyaskebir mahallesinden 310 doğumlu Ak Memetoğlu Memet; Manisa'nın Hacıyahya mahallesinden 312 doğumlu

Mustafaoğlu furuncu Ahmet; Manisa'nın Narlıca mahallesinden Ası Mehmet Eminin anası 55 yaşında Emrullah Hoca karısı Hasibe; Manisada mukim Ası Mehmet Eminin kız kardeşi keçeci Süleyman karısı 314 doğumlu Emrullah kızı Halide namı diğeri Fatma; Manisanın Narlıca mahallesinden Ası Memet Eminin Karısı 322 doğumlu Ramazan kızı Emine; Manisa'nın Aktarhoca mahallesinde Simsar Kâtibi 315 doğumlu Hafız Alioğlu Mustafa; Manisanın Paşa köyünden posta sürücüsü Ası maktul Mehdinin bacanağı 516 doğumlu Memetoğlu Ahmet; Manisa'nın Paşa köyünden Ası ve maktul Mehdinin kayınvaldesi 60 yaşında Osman karısı Rukiye; Manisanın Lalapaşa mahallesinden 304 doğumlu çoban Kara Ahmet oğlu Ali; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinde 297 doğumlu lüle Memet oğlu Ali; Bozalanda mukim muhtar 301 doğumlu Ahmet oğlu Mustafa; Bozalan Heyeti ihtiyariyesi azasından 309 doğumlu Mustafa oğlu Mustafa; Bozalan Heyeti ihtiyariye âzasından 320 doğumlu Mehmet oğlu İsmail Bozalan Heyeti ihtiyariyesinde 315 doğumlu Mehmet oğlu İbrahim; Manisanın Nalıca mahallesinden keçeci Hüseyinoğlu Süleyman (305); Bozalan Heyeti ihtiyariyesinden 309 doğumlu Haliloğlu Hasan; Bozalanlı 309 doğumlu kır bekçisi Ahmetoğlu Hüseyin; Bozalanlı 306 doğumlu hacı İsmailoğlu Hasan; Manisa'nın Lala mahallesinden 311 doğumlu Tarakçı Hüseyin oğlu İbrahim Etem; Manisa'nın Paşa köyünden aslen Üsküplü 315 doğumlu Koca Hasanoğlu Hüseyin; Manisanın Paşa köyünden 317 doğumlu Ramazanoğlu arabacı Bekir; Manisanın Paşa köyünden 320 doğumlu Şerif Ahmetoğlu Eyyup; Bozalan kariyesinden 30 yaşında Osman oğlu Hasan; Bozalan kariyesinden 317 doğumlu Memetoğlu Ahmet; Bozalan kariyesinden 51 yaşında Hüseyinoğlu İbrahim; Manisanın Lala paşa mahallesinde 301 doğumlu Ahmetoğlu Hacı Hasan (Kurabiyeci); Manisa'nın Lala paşa mahallesinden 313 doğumlu Hüseyinoğlu Ayan Mehmet; Bozalan kariyesinden 297 doğumlu Hacı Ali oğlu Mustafa; Manisanın Tefikiye mahallesinde 317 doğumlu Lütfullahoğlu Halil; Manisanın Tefikiye mahallesinden 305 doğumlu Hasanoğlu Katmerci Mehmet; Manisanın Horoz köyünden 50 yaşında Ahmetoğlu İbrahim; Manisa'nın Horoz köyünden 305 doğumlu Mustafa oğlu Sadi; Manisa'nın Horoz köyünden 313 doğumlu Abdinoğlu Tahsin; Manisa'nın Horoz köyünden 66 yaşında Zenne oğlu Hasan; Manisanın Lalapaşa mahallesinden 304 doğumlu Çulhacı Ahmetoğlu Memet Çavuş; Manisanın Horoz köyünden 36 yaşında Sadettinoğlu Nurettin; Manisa'nın Horoz köyünden 282 doğumlu Aslan oğlu Şaban; Manisanın Horoz köyünden 299 doğumlu Ömeroğlu Ahmet; Manisanın Horoz köyünden 294 doğumlu Muslihoğlu Halit; Horoz

köyünden 313 doğumlu Neciboğlu Mevlüt; Horoz köyünden 287 doğumlu Ragıboğlu Osman; Horoz köyünden 80 yaşında Muhtaroğlu Haşim; Horoz köyünden 55 yaşında Muhittinoğlu Ali Koç; Horoz köyünden 298 doğumlu Hasanoğlu Ahmet; Horoz köyünden 58 yaşında Yakuboğlu Ali; Horoz köyünden 313 doğumlu Selâhattinoğlu Naşit; Manisanın Rahmanlı köyünden 293 doğumlu Abdullohoğlu Hacı Hafız Ali Osman; Horoz köyünden 52 yaşında İbrahimioğlu Mustafa; Horoz köyünden 315 doğumlu Yasinoğlu Osman; Manisa'nın Kasımpaşa mahallesinden 305 doğumlu Raşitoğlu İbrahim; Bozalan köyünden 35 yaşında Hasan karısı Halil kızı Fatma; Manisanın Paşa köyünden Sınavlı 292 doğumlu Salihoğlu Osman; Menemende mukim 300 doğumlu Mazlumaki oğlu Giritli Ali; aslen Bozköylü olup Menemende mukim 35 yaşında Kerimoğlu İbrahim; Menemende mukim 313 doğumlu İbrahimioğlu İsmail; Menemende mukim cami müezzini 299 doğumlu Abdullohoğlu Hafız Berber Ahmet; Manisa'nın Lalapaşa mahallesinden 306 doğumlu Ahmetoğlu Halil; Manisalı 317 doğumlu Ahmetoğlu Saatçi Hüseyin Mazlum; Manisanın Gülhane mahallesinden 298 doğumlu Mustafa oğlu Memet; Manisa'da mukim 308 doğumlu Hasanoğlu Hasan;)

Haklarında alenen icra kılınan muhakeme neticesinde maznunlardan Nalınca Hasan; Emrullohoğlu Memet; Giritli Küçük Hasan; Çoban Ramazan; Kahveci Çırağı Mustafa; Terzi Talat; Topçu Hüseyin; Tatlıcı Mutaf Hüseyin; Eskici Hüseyin Ali; Keçeli köylü Himmetoğlu Süleyman nam şahısların Menemen hadisesinin tarih vukuu olan 23-XII-930 tarihine tekaddüm eden günlerde çırak Mustafa'nın kahvehanesinde ve tatlıcı Hüseyinin hanesinde müteaddit içtimalar yaparak mehdilik ilânı suretile Türkiye Cumhuriyeti teşkilâtı esasıye kanununu tağyire cebren teşebbüs için müzakereler icra ve kararlar İttihaz eyledikleri ve bunlardan Ali oğlu Hasan; nalınca Hasan; Mehmet Emin çakır Ramazanın diğerk maktul üç arkadaşları ile birlikte harekete geçerek Menemen hadisesini meydana getirdikleri, bunlardan Alioğlu Hasan, nalınca Hasan, Mehmet Eminin vaka'nın sureti cereyanını hikâye sadedindeki ihbaratı ve diğerk maznunların bu ihbara ta kısmen müeyyet ifadatı delaletleriyle sabit olmasına;

2. Ve Paşa köyünden Kâhya Ahmet oğlu İsmail'in mehdilik iddiası ile harekete geçen isimleri malum yedi kişiyi evine kabul ve bunları iki gün iâşe ve ibate ederek ve fikirlerine, müzakerelerine ve kararlarına iltihak ve bu suretle

merkumunun teşkilâtı esasiye kanununun tağyire cebren teşebbüs filme iştirak eylediği maznunlardan Alioğlu Hasan, Nalıncı Hasan, Mehmet Emin, çoban Ramazanın, mavaka'a mutabakatına kanaati kâmile hasıl olan mazbut beyanatile tezahür eylesine;

3. Bozalan'dan Koca Mustafa, Hacı İsmail, Hacı İsmail oğlu Hüseyin Göricele Abdülkerimin Mehdilik davasile meydana çıkan Derviş Mehmet ve rüfekasını köylerine vürutlerinde istikbal ve ikametlerine müstakil bir ev tahsis ettikleri ve köyde kaldıkları on beş gün müddet içinde kendilerini iâşe eyledikleri ve mehdinin emri üzerine sakin ve asude bir yer olmak üzere intihap olunan kır mahallinde kulübe inşa eyledikleri ve burada da merkumunu iâşe ettikleri ve şu suretle merkumunun mehdilik bahanesile teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs etmek filine iltihak ve iştirak ettikleri ismi yukarıda geçen üç asinin ihbaratı ve kendilerinin bu ihbaratı müeyyit ve müevvel ikrarları ve diğer fiillerden maznun Bozalan köylülerinin sureti beyanatile nümayan bulunmasına;

4. Ve Cuma'ibaİâlî Ramizin asilerin Menemene girişini müteakip kendilerine rehberlik ederek mahallatı birlikte dolaştığı ve şu suretle altı asinin teşkilâtı esasiye kanununu ilgaya cebren teşebbüs etmek fikrine iştirak eylediği kendisinin ikrarı ve şahitlerin şهادetile anlaşılmiş ve her ne kadar merkum asilerin arkasından hareketlerini kontrol edip neticeyi Hükümete haber vermek üzere dolaştığını müdafaaten ityan eylemekte ise de merkumun altı asi ile birlikte dolaştığı esnada harekatı isyaniye esasen Hükümetçe haber alınarak tenkil tedbirlerine tevessül edilmiş ve bu cihette merkum Ramizin malûmu bulunmuş olması itibarile müdafaatı vakıa şayanı kabul görülmemiş olmasına;

5. Ve Çıtaklı Molla Süleyman'ın altı asinin Menemen'de icrayı faaliyet ettikleri sırada daima yanlarında bulunmak ve hatta bir aralık asilerden biri ile reis Mehdi Memede sigara ikram eylemek ve arabacı Hüseyin'in isimleri malûm asileri belediye meydanına bayraklarını dikmek için lâzım gelen çukuru kazmak ve hazırlamak ve çingene Memetoğlu Ali, Harputlu Ömeroğlu Memet, Hayimoğlu Jozef, Şımpıllı Ali Osmanoğlu Memed'in Mehdi ve arkadaşları belediye meydanında zikir ve tekbirlerle meşgul oldukları sırada yanlarına gelen Jandarma Yzb. Fahri Efendinin asilerin reisi ile konuşup ayrılmasını zabıta amirinin asilerin kuvveti

karşısında ricata mecbur kaldığı şeklinde kabul ederek bu hareketi alkışlayarak asilerin hareketi isyaniyelerini idameye teşvik eylemek ve Arnavut Yusuf oğlu Kâmilin, Kubilay Beyin şahadetini müteakip başını direğe bağlamak için asiler Reisi Mehdiye kendi arzusu ile ip vermek ve hareketi isyaniyenin müddeti devamınca asilerin yanında emirlerine âmade bir halde ahzı mevki etmek ve Kerim oğlu İbrahim'in, asilerin tedibi için mahalli vaka'ya asker geldiği sırada kaçışmak isteyen halka hitaben (kaçmayınız bunlar evliyadır kurşun işlemiyor) demek; ve Selimoğlu Boşnak Abasın altı asinin belediye meydanında icrayı habaset ettikleri sırada bunlardan Mehdi Mehmed'in silâh atmasını müteakip mahallat arasında silâh atarak halkı bu hareketi isyaniyeye teşvik etmek suretleriyle altı asinin teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs filme iltihak ve iştirak eyledikleri dinlenen şahitlerin ifadatı mesbukası ve kendilerinin bu şahadeti müeyyet ve müevvel ikrarları delaletlerine tahakkuk eylesine;

6. Erbilli Şeyh Esat, oğlu Mehmet Ali, Laz İbrahim Hoca, mutaf Süleyman, manifaturacı Osmanın nakşilik tarikatını neşir ve tamim için faaliyete geçerek ve muhtelif yerlerde halifelik müritlik namı altında hafi bir teşkilât yaparak bir çok kimseleri bu teşkilâta idhal ederek faaliyetlerinin hududunu tevsi ve bu meyanda Mehdinin arkadaşlarından nalıncı Hasanı tarikatlarına intisap ettirdikleri ve merkumu Menemen hadisesinden 15 - 20 gün evvel Erenköy'de Şeyh Esad'ın evine celp ve orada 13 gün alıkoydukları ve bu müddet zarfında merkuma dervişlik ve mehdilik hakkında zabınamede bertafsil yazılı olduğu veçhile telkinatta buldukları ve şu suretle Mehdi ve arkadaşlarını nalıncı Hasan vasıtası ile teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs etmek fiiline azmettirdikleri nalıncı Hasanın ifadatı ve Şeyh Esad'ın ve oğlu Memet Ali ve Laz İbrahim'in bu ifadatı müeyyit ikrar ve itirafları ve Şeyh Esadın evini aranmasında zuhur eden mektuplar münderecatı delaletleriyle tebeyyün eylesine;

7. Hafız Cemal, İlyas Hoca, Ali Paşa zade Ragıp, Laz Mehmet Ali Hocanın Laz İbrahim vasıtası ile şeyh Esat'tan telâkki ettikleri emirler ve talimat dairesinde muhtelif zamanlarda ve muhtelif yerlerde Nakşilik tarikatının intişar ve tamimi için vaazları ile ve propagandalar ile Mehdi ve arkadaşlarında Nakşilik ve mehdilik fikirlerinin ve bin netice cürüm ikarı kararının uyanmasına ve canlanmasına sebebiyet verdikleri ve şu suretle asilerin teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs

etmek fi'line azmettirdikleri Memet Eminin ifadatı sarıhası ve Laz İbrahim'le diğer asilerin bu ifadatı müeyyit beyanatın delaletleriyle taayyün eylemiş olmasına;

8. Manisadan şeyh Hafız Ahmed'in Mehdi Memet ve Memet Emmini mehdiliğe teşvik ve hatta derviş Memede mehdilik hareketinde muavenetini de esirgemeyeceğini beyan etmek suretile merkumu mehdilik ilânı zımında teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs etmek filine azmettirdiği Memet Eminin ifadatı mazbutasile sabit idüğüne;

9. Şeyh Ahmet Muhtarın nakşi tarikatına intisap ettirdiği ve eline kendi imzasını muhtevi muska vermek ve mehdilik hakkında merkuma telkinatı mütemadiyede bulunmak sureti ile Mehdi Memed'i keza teşkilâtı esasiye kanununu tağyire cebren teşebbüs etmek filine azmettirdiği Memet Eminin beyanâtı ve Mehdinin üzerinde Ahmet Muhtar imzalı muskanın zuhuru (ve Ahmet Muhtarın vaka'ya takaddüm eden tarihlerde mehdinin evinde üç ay misafireten kaldığının sübut bulması) delâetlerle anlaşılmış bulunmasına;

10. Manisa'da mukim Giritli İbrahimioğlu İsmail'in asilere silah ve mühimmat tedarik ve ita eylediği ve kendileriyle beraber gitmeğe talip ve azim olduğu kezalik asilerin ifadatı mazbuta ve kendisinin müevvel ikrarile teayyün eylemesine binaen bunlardan nalıncı Hasan; Giritli Alioğlu Hasan; Manisalı Emrullah oğlu Mehmet Emin; Çoban Ramazan; tatlıcı Hüseyin; kahveci Mustafa; terzi Talat; topçu Hüseyin; eskici Hüseyin Ali; keçeli Himmetoğlu Süleyman çavuş; Kâhya Ahmetoğlu İsmail; koca Mustafa Hacı İsmail; Hacı İsmailoğlu Hüseyin Abdülkerim; Velioğlu Ramiz; Çıtaklı Molla Süleyman; Yahyaoğlu Hüseyin; Çingene Mehmetoğlu Ali; Harputlu Ömeroğlu Mehmet; Hayım oğlu Jozef; Şımbıllı Mehmet; Arnavut Kâmil; boşnak Abbas Kerim oğlu İbrahim; Manisadan Giritli İbrahimioğlu İsmail; Türk ceza kanununun 64 üncü maddesi delaletile 146 ncı maddesinin birinci fıkrasına ve Laz İbrahim Mustafa Süleyman Hüseyinoğlu Osman; Hüseyinoğlu hafız Cemal; tabur imamı İlyas; hacı Ali; hacı Ali paşa zade Ragıp; şeyh hafız Ahmet; şeyh Ahmet Muhtar; Mehmet Ali hoca; şeyh Esat; ve O. Mehmet; Alinin 64 üncü maddenin 2 nci fıkrası delaletile 146 ncı maddenin birinci fıkrasına tevfikan idamlarına; ancak bunlardan Ali O. Hasanın hini ikai fiilde 15 yaşını bitirerek 18 ini ikmal eylemediği evrak meyanındaki hüviyet cüzdanın tetkikinden nümayan

olmasına mebni 55 inci maddenin 1 inci fıkrasına tevfikan hakkındaki idam cezasına mukabil 15 sene ağır hapis cezasile icrayı mücazatına ve nalıncı Hasanın cürüm işlediği sırada 18 yaşını bitirip 21 yaşını ikmal etmediği keza evrak meyanındaki hüviyet cüzdanının tetkikinden anlaşılmasına binaen 56 ncı maddenin fıkrâi mahsusasına tevfikan hakkındaki idam cezasına bedel 24 sene ağır hapis cezasile tecziyesine ve çakır Ramazanın kezalik hini ikai fiilde 21 yaşını ikmal eylemediği anlaşılmağa hakkındaki idam cezasına bedel merkumunda 56 ncı maddenin fıkrâ-i mahsusa sına tevfikan 24 sene ağır hapis cezasile icrayı mahkûmiyetine ve Harputlu Mehmet ve İzmir’de mukim Rizeli Hoca Mehmet Ali ve Şeyh Esad’ın cürümün vukuu ve hüküm zamanında 65 yaşını bitirmiş oldukları evrak meyanında mevcut hüviyet cüzdanı ve müzekkerei cevabiyeler münderecatile anlaşıldığında haklarındaki idam cezasına bedel 56 ncı maddenin fıkrâi mahsusası hükmünce 24 der sene ağır hapis cezasile tecziyelerine;

11. Süleymanoğlu Murat Mustafa, Kara Ahmetoğlu Ali, Hasanoğlu Ayan Memet, Paşa köyünden Memetoğlu Abdurrahman; Hoca Hasanoğlu Hüseyin, Ramazanoğlu Bekir, Şerif Ahmetoğlu Eyyup; Bozalan’da Hacı İsmailoğlu Hasan, Muhtar Ahmetoğlu Mustafa, aza Memetoğlu İsmail; aza Memetoğlu İbrahim; aza Haliloğlu Hasan; Bekçi Ahmet Hüseyinin Mehdi ve arkadaşlarından mehdilik zımnında teşkilâtı esasiye kanununun tağyire cebren teşebbüslerini bildikleri halde zamanında sui niyetle Hükümete haber vermedikleri tahkikatı cariyeye ile tehakkuk eylemiş bulunmasına binaen merkumunun cümlesinin Türk ceza kanununun 151 inci maddesinin birinci fıkrasına tevfikan üçer sene; ve Paşa köyünden Memetoğlu Ahmet, Sınavlı Salıhoğlu Osman, Bozalan’dan Ahmetoğlu Memet, Osmanoğlu Hasan, Hüseyinoğlu İbrahim, Ak Memetoğlu Memet, Simsar kâtibi Mustafa, Lüle Memetoğlu Ali, Tarakçı Hüseyinoğlu İbrahim Ethem, Kurabiyeci Hacı Hasanın mehdi ve arkadaşlarının hareketi isyankârilerine muttali oldukları halde sui niyetle Hükümete ihbarı madde eylemedikleri tahkikatı mevcude ile anlaşıldığından cümlesinin Türk ceza kanununun 151 inci maddesinin birinci fıkrasına tevfikan birer sene müddetle hapislerine;

12. Horoz köyünden Selâhattinoğlu Naşit, Yakuboğlu Ali, Muhittinoğlu Ali Koç, Hasanoğlu Ahmet, Neciboğlu Mevlut, Ragıboğlu Osman, Mümtazoğlu Haşimin dini alet ittihaz ederek halkı devletin emniyetini ihlâl edebilecek harekete teşvik

eyledikleri sureti cereyanı muhakeme ve vak'aya takaddüm eden zamanlarda Şeyh Esadı müçtemian ziyaret ederek nezdinde kalmış bulunmaları ekseri zamanlar Horoz köyünde Laz İbrahimle toplanarak zikrile meşgul olarak Hükümet aleyhinde gizli içtimalar yaptığı anlaşıldığından hareketlerine muvafık olan Türk ceza kanununun 163 üncü maddesinin birinci fıkrasına tevfikan ve takdiren on beşer sene ağır hapis cezasile icrayı mücazatlarına ve bunlardan Mümtazoğlu Haşimin hihi ikai fiilde ve hüküm zamanında 65 yaşını ikmal ettiği anlaşıldığından 56 ncı maddenin fıkrai mahsusa sı veçhile altıda birinin bittenzil on iki sene altı ay ağır hapsine;

13. Manisa'dan Şeyh Hacı Hilmi, Horoz köyünden Ömeroğlu Ahmet, Ahmetoğlu İbrahim, Mustafaoğlu Sadi, Zenoğlu Hasan, Aslanoğlu Şaban, Muslihoğlu Halit, İbrahimioğlu Mustafa, Abdinoğlu Tahsin, Yasimoğlu Osman, tekkelerin seddine dair olan kanunun meriyetinden sonra ayini tarikat icra ve nakşi tarikatına alt hizmetleri ifa eyledikleri cari muhakematla anlaşıldığından 677 numaralı kanunun birinci maddesine tevfikan birer sene hapislerine ve Rahmanlı köyünden Hacı Hafız Ali Osman'ın aynı ef'ali irtlkâpla fazla olarak daha faal bulunması sebebi şiddet addile aynı madde ahkâmına tevfikan üç sene hapsine;

14. Hoca Saffet, Menemenli Rasim, Bozalardan Mustafa oğlu Mustafa; Bozalan'dan Hacı Ali oğlu Mustafa; tütüncü Haydar, gözlüklü Mehmet Ali, Naşıtoğlu İbrahim, Mazlumaki oğlu Ali, İbrahimioğlu İsmail; berber Hafız Ahmet, Manisalı Hüseyinoğlu Süleyman; fırıncı Mustafa oğlu Ahmet, Lutfullahioğlu Halil; Ahmetoğlu Hüseyin mazlum; Hasanoğlu Katmerci Memet; tütüncü Hasanoğlu Hasan; Manisa'dan Ahmetoğlu Halil; Mustafaoğlu Memet; bıçakçı İdrisoğlu Mustafa; Çulha Ahmet oğlu Mehmet çavuş; Horoz köylü Nurettin; Hacı Ömer oğlu Hoca Hakkı, Mehmet Eminin anası Hasibe; Rukiye; kız Kardeşi Halide Fatma; karısı Emine; Bozalan'ın; Fatma'nın mabehüzahrı olan ef'ali işledikleri hakkında temini kanaate kafi delil mevcut olmadığından bunların da beraatlarına ve ağır hapisle tecziye edilenlerin mahkûmiyetleri müddetince mahcuriyet halinde kalmalarına ve hapis ile ağır hapse mahkûm edilenlerin müddeti mahkûmiyetlerinin Hükümetçe tensip edilecek hapishanelerde ikmaline ve mahkûm edilen maznunların suçları işlemediklerine dair olan müdafaaları ile Müddei Umuminin karara muhalif iddiası tahkikatın sureti cereyanına ve muhakemeye nazaran gayri varit görüldüğünden retlerine ittifakla karar verilerek tefhim kılındı. 25.1.931

Örfi Divanharp Reisi Mirliva Mustafa

Âza Miralay Ata

Âza Miralay Demir

Âza Kaymakam Ziya

Âza Kaymakam Baha

Şair Ahmet Arif'in Konusunu Van-Özalp Olayı'ndan Alan "33 Kurşun" Şiiri

33 KURŞUN

Bu dağ Mengene Dağıdır

Tanyeri atanda Van'da

Bu dağ Nemrut yavrusudur

Tanyeri atanda Nemrud'a karşı

Bir yanın çığ tutar, Kafkas ufkudur

Bir yanın seccade Acem mülküdür

Doruklarda buzulların salkımı

Firari güvercinler su başlarında

Ve karaca sürüsü,

Keklik takımı...

Yiğitlik inkar gelinmez

Tek'e tek döğüste yenilmediler

Bin yıllardan bu yan, bura uşağı

Gel haberi nerden vererek

Turna sürüsü değil bu

Gökte yıldız burcu değil

Otuzüç kurşunlu yürek

Otuzüç kan pınarı

Akmaz,

Göl olmuş bu dağda...

Yokuşun dibinden bir tavşan kalktı

Sırtı alaçakır

Karnı sütbeyaz

Garip, ikicanlı, bir dağ tavşanı

Yüreği ağzında öyle zavallı

Tövbeye getirir insanı

Tenhaydı, tenhaydı vakitler

Kusursuz, çırılçıplak bir

Şafaktı

Baktı otuzüçten biri

Karnında açlığın ağır

Boşluğu

Saç, sakal bir karış

Yakasında bit,

Baktı kolları vurulu,

Cehennem yürekli bir yiğit,

Bir garip tavşana,

Bir gerilere.

Düştü nazlı filintası aklına,

Yastığı altında küsmüş,

Düştü, Harran ovasından getirdiği tay

Perçemi mavi boncuklu,

Alnından akıtma
Üç topuğu ak,
Eşkini hovarda, kıvrak,
Doru, seglavi kısrağı.
Nasıl uçmuşlardı Hozat önünde!

Şimdi, böyle çaresiz ve bağlı,
Böyle arkasında bir soğuk namlu
Bulunmayaydı,
Sığınabilirdi yüceltilere...
Bu dağlar, kardeş dağlar, kadrini bilir,
Evvel Allah bu eller utandırmaz adamı,
Yanan cigaranın külünü,
Güneşlerde çatal kıvılcımlanan
Engereğin dilini,
ilk atımda uçuran
Usta elleri...

Bu gözler, bir kere bile faka basmadı
Çiğ bekleyen boğazların
Kıyametini
Karlı, yumuşacık hiyanetini
Uçurumların,
Önceden bilen gözleri...
Çaresiz

Vurulacaktı,
Buyruk kesindi,
Gayri gözlerini kör sürüngenler
Yüreğini leş kuşları yesindi...

Vurulmuşum
Dagların kuytuluk bir boğazında
Vakitlerden bir sabah namazında
Yatarım
Kanlı, upuzun...

Vurulmuşum
Düşüm, gecelerden kara
Bir hayra yoranım çıkmaz
Canım alırlar ecelsiz
Sığdıramam kitaplara
Şifre buyurmuş bir paşa
Vurulmuşum hiç sorgusuz, yargısız

Kırvem, hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu

Paramparça ağızındaki...

Ölüm buyruğunu uyguladılar,

Mavi dağ dumanını

Ve uyur uyanık seher yelini

Kanlara buladılar.

Sonra oracıkta tüfek çattılar

Koynumuzu usul usul yoklayıp

Aradılar.

Didik didik ettiler

Kirmanşah dokuması al kusağımı

Tespihimi, tabakamı alıp gittiler

Hepsi de armağandı Acem elinden...

Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağılıyız

Karşıyaka köyleri, obalarıyla

Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,

Komşuyuz yaka yakaya

Birbirine karışır tavuklarımız

Bilmezlikten değil,

Fukaralıktan

Pasaporta ısınmamış içimiz

Budur katlimize sebep suçumuz,

Gayri eşkiyaya çıkar adımız

Kaçakçıya

Soyguncuya

Hayına...

Kirvem hallarımı aynı böyle yaz

Rivayet sanılır belki

Gül memeler değil

Domdom kurşunu

Paramparça ağızındaki...

Vurun ulan,

Vurun,

Ben kolay ölmem.

Ocakta küllenmiş közüm,

Karnımda sözüm var

Haldan bilene.

Babam gözlerini verdi Urfa önünde

Üç de kardaşını

Üç nazlı selvi,

Ömrüne doymamış üç dağ

Parçası.

Burçlardan, tepelerden, minarelerden

Kivre, hısım, dağların çocukları
Fransız Kuşatmasına karşı koyanda

Bıyıkları yeni terlemiş daha

Benim küçük dayım Nazif

Yakışıklı,

Hafif,

İyi süvari

Vurun kardaş demiş

Namus güntüdür

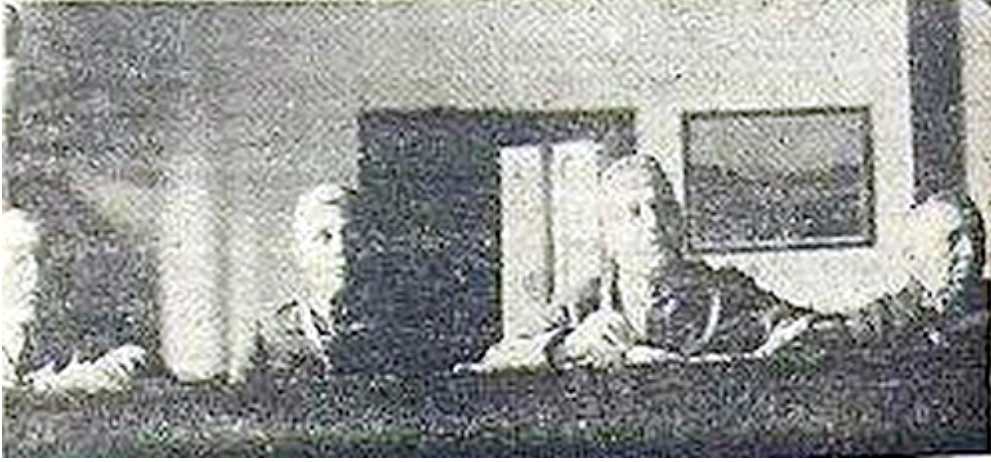
Ve şaha kaldırmış atını.

Kirvem hallarımı aynı böyle yaz...

ORGENERAL MUSTAFA MUĞLALI

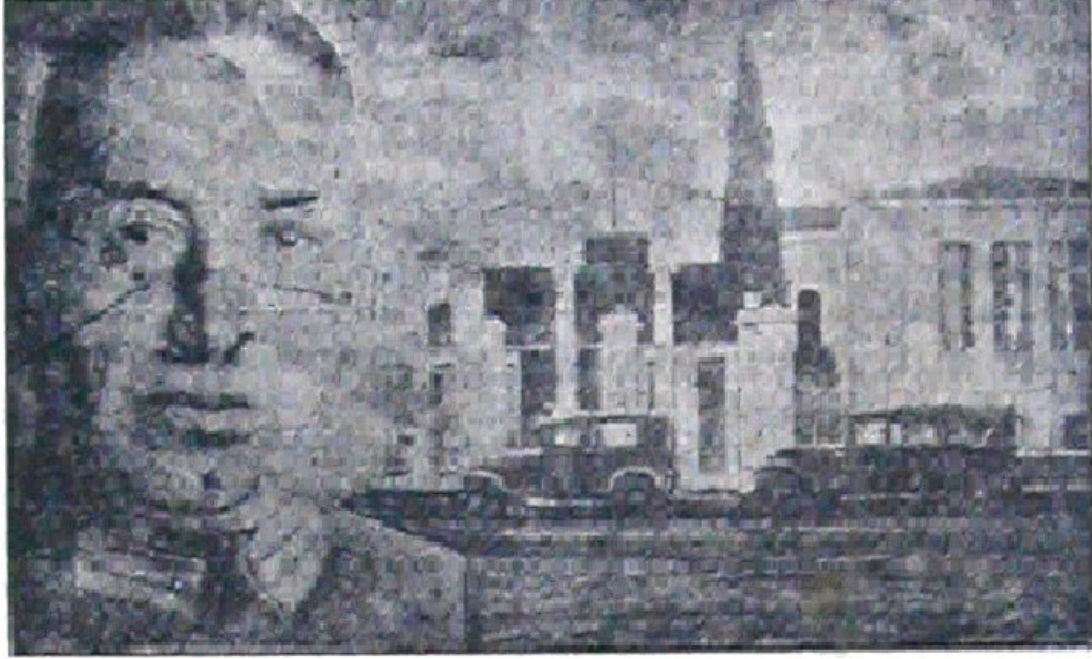

Tümgeneral Mustafa (Muğlalı), Menemen’de Divan-ı Harp Mahkemesi’nde Reislik görevinde

Ocak 1931, Menemen: Solda Divan-ı Harp Reisi Mustafa (Muğlalı) Paşa, ortada Sıkıyönetim Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa, sağda Divan-ı Harp Savcısı Hidayet Bey

Menemen Olayı sırasında Halk Dostu Gazetesi'nde yayınlanan bir resim: Mahkemenin görüldüğü Kubilây Okulu ve yanına Muğlalı'nın resmi montajlanmış.

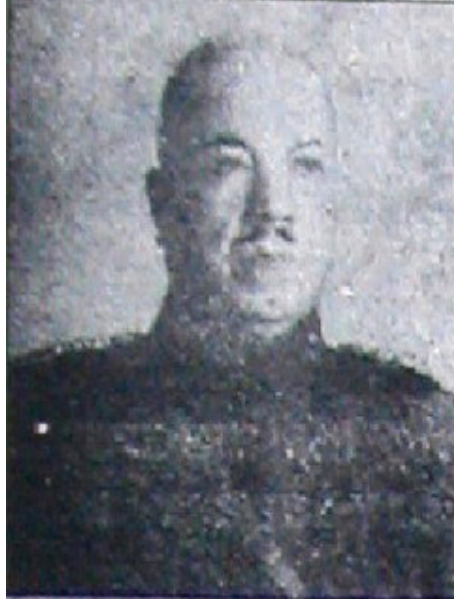

1939 yılında Edirne'de, Korgeneral Mustafa Muğlalı (okla işaretli), Mareşal Fevzi Çakmak'la birlikte Trakya manevralarını izliyor.

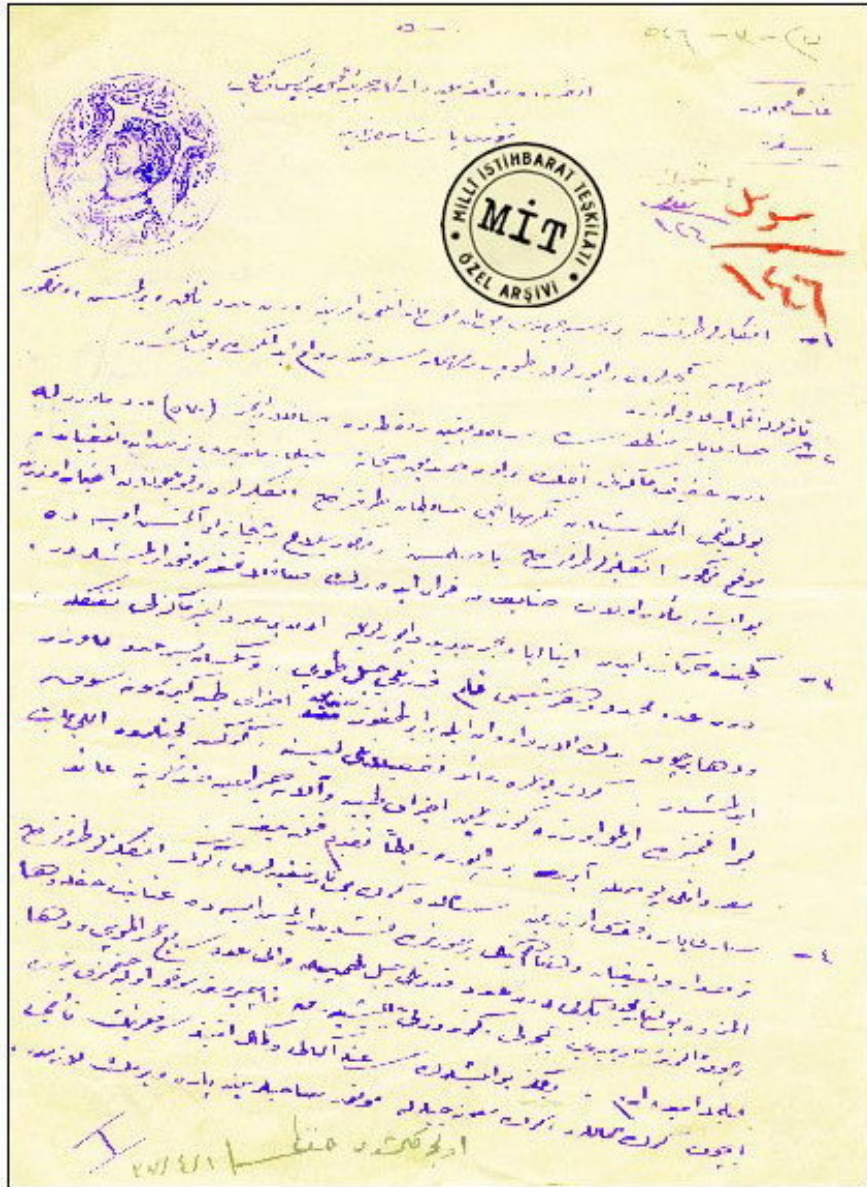

Muğlalı'nın 1931 yılında Menemen Divan-ı Harbi için özel olarak Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir fotoğrafı

Korgeneral Mustafa Muğlalı

Mustafa Muğlalı'nın Yavuz Grubu'nun 12 Mart 1337 (1921) tarihli şifreli ve Yavuz Grubu' nun mührünü taşıyan bir raporu

BİBLİYOGRAFYA

RESMÎ YAYINLAR

Ayın Tarihi
Düster, Üçüncü Tertip, C.15
 T.C.Resmî Gazete
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

GAZETELER*

Cumhuriyet
 Halk Dostu
 Hürriyet
 Milliyet
 Radikal
 Son Posta
 Zafer (Demokrasinindir)

KİTAPLAR

Akgül, Suat, **Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**. İstanbul: Maarif Basımevi, 1960

Atılhan, Rifat Cevat, **Menemen Hadisesi' nin İcyüzü**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968

Aybars, Ergun, **İstiklâl Mahkemeleri**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975

Aydın, Mesut, **Milli Mücadele Sırasında T.B.M.M. Hükümeti Tarafından İstanbul' da Kurulan Gizli Gruplar Ve Faaliyetleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992

Bardakçı, Cemal, **Anadolu İsyancıları**, İstanbul: Koşkun Basımevi, 1940

Cumhuriyet'in 75 Yılı Kronolojisi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998

Çetinkaya, Hikmet, **Kubilây Olayı ve Tarikat Kampları**, İstanbul: Boyut Basımevi, 1986

---

* Gazetelerin tarihleri ve sayıları dipnotlarda verilmiştir.

- Dersim: Jandarma Genel Komutanlığı Raporu**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998
- Dündar, Can, **Gölgedekiler**, Ankara: İmge Yayınevi, 2005
- Erkanlı, Orhan, **Askeri Demokrasi 1960-1980**, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987
- Esengin, Kenan, **Orgeneral Muğlalı Olayı ve 33 Kişinin Ölümü**, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1974
- Grew, Joseph C., **Yeni Türkiye**, İstanbul: Multilingual, 1999
- Himmetoğlu, Hüsnü, **Kurtuluş Savaşı' nda İstanbul ve Yardımları**, Ankara: Ülkü Matbaası, 1975
- İç Güvenlik Harekâtında 3. Ordu**, Erzincan: 3. Ordu Komutanlığı, 1991
- İlter, Erdal, **Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi: Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti (M.E.H/MAH) (1927/1965)**, Ankara: MİT Basımevi, 2002
- İskora, M.Mazlum, **Harp Akademileri Tarihçesi**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966
- Karabekir, Kâzım, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul: Merk Yayınları, 1988
- Kısakürek, Necip Fazıl, **Son Devrin Din Mazlumları**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1996
- Özgen, H.Neşe, **Van-Özalp Olayı 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri**, İstanbul: TÜSTAV, 2003
- Özkan, Tuncay, **MİT' in Gizli Tarihi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003
- Öztürk, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi: 1927-1931.Cilt.1**, Ankara: T.B.M.M.Vakfı Yayınları, 2000
- Sorgun, Taylan, **İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor**, İstanbul: Kamer Yayınları, 1987
- Teveoğlu, Fethi, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara: T.T.K.Basımevi, 1988
- The Columbia Encyclopedia**, New York: Columbia University Press, 2000
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye' de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1952
- Tunçay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti' nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması**, İstanbul: Yurt Yayınları, 1992

Türkiye Cumhuriyeti' nde Ayaklanmalar, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1972

Uluğ, Naşit, **Siyâsi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973

3. Ordu Bölgesinde Çıkan Ayaklanmalar ve Ayaklanmaların Bastırılması, Erzincan: 3.Ordu Komutanlığı,1991

Üstün, Kemal, **Devrim Şehidi Öğretmen Kubilây**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990

MAKALELER

Çevik, Zeki:“ Cumhuriyet’ in İlk Yıllarında İttihatçıların Tavsiyesi “, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 44, Ankara: 2002

Emrence, Cem: “ Muhalif Bir Perspektiften 1930 Belediye Seçimleri: C.H.P.’nin Baskı ve Propaganda Yöntemleri,**Toplumsal Tarih**, Cilt:34, Sayı:200, Ağustos 2000

İlgaz, Hasene: “Milli Mücadelede Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet:Kara-kol Cemiyeti”, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası** (1980’ den sonra **Hayat Tarih Mecmuası**). Yıl:17, Sayı 193

Kas, Nilüfer: “ Menemen’ de Aslında Ne Oldu ? “, **Tempo**, sayı: 41-931, 11 Ekim 2005

Tevetoğlu, Fethi: “Milli Mücadele’nin Gizli Kuruluşlarından Karakol Cemiyeti”, **Türk Kültürü**.sayı:94 s.725 Ağustos,1970

GAZETE YAZILARI

Bali, Seyit Bilâl: “ Muğlalı Olayı’nın İki Tanığı Konuşuyor ”, **Milliyet**, 8 Mart 1974

Civaoğlu, Güneri: “ Çok Gizli “, **Milliyet**, 13 Eylül 2005

Ersezer, Reşit: “ Muğlalı Olayı’ nın İki Tanığı Konuşuyor “, **Milliyet**, 7 Mart 1974

Esengin, Kenan: “ Orgeneral Muğlalı Olayı “, **Milliyet**, 28 Ocak-6 şubat 1974

Özgürel, Avni: “ 33 Kurşun ve Muğlalı Paşa “, **Radikal**, 16 Mayıs 2004

Saraçoğlu, Cemaleddin: “ Menemen Hadisesi’nin İçyüzü “, **Cumhuriyet**, 23-30 Aralık 1958

ÖZGEÇMİŞ

Barış Ertem, 1980 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul, ortaokul, lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. Bu bölümden 2003 yılında mezun oldu. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2006 yılında bu bölümden mezun oldu.